

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

**TOPLUMSAL DAYANIŞMA, İŞBÖLÜMÜ VE DİLENCİLİK
OLGUSU ARASINDAKİ İLİŞKİLER:
ALMANYA VE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI**

Özgür TABUROĞLU

Doktora Tezi

Ankara, 2018

TOPLUMSAL DAYANIŞMA, İŞBÖLÜMÜ VE DİLENCİLİK OLGUSU ARASINDAKİ
İLİŞKİLER:

ALMANYA VE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI

Özgür TABUROĞLU

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

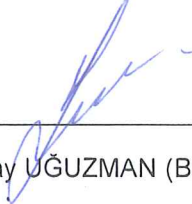
Sosyoloji Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

Özgür TABUROĞLU tarafından hazırlanan "Toplumsal Dayanışma, İşbölümü, ve Dilencilik Olgusu Arasındaki İlişkiler: Almanya ve Türkiye Karşılaştırması" başlıklı bu çalışma, 19.01.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Tülay UĞUZMAN (Başkan)

Prof. Dr. M. Demet ULUSOY (Danışman)

Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN

Prof. Dr. Serdar SAĞLAM

Doç. Dr. Birsen ŞAHİN KÜTÜK

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☒ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

19.01.2018

Özgür TABUROĞLU

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

☒ **Tezimin tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.**

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etseniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

☐ **Tezimin tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.**

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

☐ **Tezimin tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.**

☐ **Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi**

19 /01/2018

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. M. Demet ULUSOY danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Özgür TABUROĞLU

ÖZET

TABUROĞLU, Özgür. *Toplumsal Dayanışma, İşbölümü ve Dilencilik Olgusu Arasındaki İlişkiler: Almanya ve Türkiye Karşılaştırması*, Doktora Tezi, Ankara, 2018.

Emil  Durkheim, toplumsal yapı farklılıklarını anlamak için toplumsal dayanışma modellerinin işlevsel nitelikte oluşunu ileri sürer ve iki farklı model tanımlar: organik ve mekanik dayanışma. Organik dayanışma ve onunla bağlantılı olan işbölümü, sosyal farklılık ve çeşitliliğin yoğun olduğu gelişmiş toplumların özelliğidir. Mekanik dayanışma ise, birbiriyle benzeşen bireylerden kurulu ve daha az gelişmiş toplumların niteliğidir. Organik dayanışmanın egemen olduğu bir toplumda üyelerin konumları, toplum içerisinde ürettikleri değer, hizmet ya da fayda ile belirlenir. Mekanik dayanışmacı toplumlarda ise bireyler, ürettikleri değer ya da hizmetten bağımsız olarak toplumun doğal üyesi sayılır. Çalışmamızın temel amacı dilencilerin toplumsal dayanışmaya dair nasıl bir gösterge olanağına sahip olduğunu bulgulamak; toplumsal dayanışma ile dilencilik arasındaki ilişkiyi anlamaktır. Bu bağlamda yapısal farklılığın bir görünümü olarak, Almanya ve Türkiye 'de bireylerin mekanik veya organik dayanışma biçimine yakın vaziyet alması ekseninde dilencilüğün toplumsal algılanışı, dilenme stratejileri, mekânları ve davranış tiplerinin karşılaştırılması hedeflenmiştir.

Çalışma, Türkiye ve Almanya'da yaşayan insanların dilencilere yönelik davranış ve düşünme biçimlerini karşılaştırmayı hedeflemektedir. Araştırmanın amacı doğrultusunda, nicel ve nitel veri toplama teknikleri bir arada kullanılmıştır. Alan bulgularına göre, gelişmiş bir ülke olduğu kabul edilen Almanya'da dilencilere ilişkin organik dayanışmanın yoğun olduğu belirlenmiştir. Türkiye'de ise mekanik dayanışmanın görece olarak daha yoğun olduğu gözlemlenmiştir. Ancak, her iki ülkede de özellikle küresel değişimler, kentleşme ve sosyal devlet yapısındaki dönüşümler nedeniyle, bu iki dayanışma modelinin farklılaşmakta olduğu bulgulanmıştır. Her iki dayanışma modeline de uymayan türde davranış ve düşünce biçimlerinin ortaya çıktığı belirlenmiştir. Bu çerçevede dilencilerin toplumsal yapı farklılığı ve değişimin izlenebileceği göstergeler olarak başvurulabileceği kanaatine varılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Toplumsal dayanışma, toplumsal işbölümü, organik dayanışma, mekanik dayanışma, dilenci, evsiz, sokak göstericisi, sosyal devlet.

ABSTRACT

TABUROĞLU, Özgür. *Relations Between Social Solidarity, Division of Labor and Begging: Comparisons between Germany and Turkey*, Doctorate Thesis, Ankara, 2018.

Emil  Durkheim suggested that social solidarity models are functional in order to understand the differences in social structure. In this context, he defines two different models: organic and mechanical solidarity. Organic solidarity and the division of labor associated with that model are the characteristics of developed societies where social diversity is prominent and visible. Mechanic solidarity is the quality of less developed societies made up of individuals who are similar to one another. In this axis, in a society dominated by organic solidarity, the position of members is determined by the value, service or utility they produce. However, in a society dominated by mechanical solidarity, individuals are instead considered to be natural members, regardless of the value or service they produce. In this context, the fundamental subject of this study is the way in which beggars are socially located on the axis of those patterns of solidarity suggested by Durkheim. In this context, determining the positions of individuals in this solidarity is the primary objective.

To this end, our work aims to compare the behavior of citizens towards beggars in Germany and Turkey. Quantitative and qualitative data collection techniques have been used together for the purpose of this research. According to our findings, Germany which is considered to be a developed country, displays intense organic solidarity patterns towards the beggars. Instead, in Turkey, intense mechanical solidarity patterns have been observed. However, in both countries, it has been found that these two solidarity models are differentiating; especially due to global changes, urbanization and transformation of the welfare-state. It has been determined that forms of behavior and thinking that do not fit either models of solidarity have emerged. In this framework, it is determined that beggars can be viewed as indicators of change and differentiation in social structure.

Keywords

Social solidarity, social division of labor, organic solidarity, mechanical solidarity, beggar, homeless, street performer, social state.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM:.....	5
ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ	5
1.1. Araştırmanın Kapsamı.....	5
1.1.1.Araştırmanın konusu	5
1.1.2.Araştırmanın amacı ve önemi.....	11
1.2. Yöntem	13
1.2.1.Evren ve örneklem	14
1.2.1.1.Çalışma 1 İçin Evren ve Örneklem Seçim Süreci	14
1.2.1.2 Çalışma 2 İçin Evren ve Örneklem Seçim Süreci	15
1.2.2.Veri toplama ve analiz teknikleri	16
1.2.2.1. Çalışma 1 için Veri Toplama ve Analiz Süreci	16
1.2.2.2. Çalışma 2 için Veri Toplama ve Analiz Süreci	17
1.2.3.Araştırma soruları	18
2. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	19
2.1. Çalışmada Kullanılan Kavramlar	19
2.1.1. Toplumsal dayanışma	19

2.1.2. Mekanik işbölümü	19
2.1.3. Organik işbölümü.....	20
2.1.4. Dilenci	20
2.1.5. Evsiz	20
2.1.6. Sokak göstericileri	20
2.2. ÇALIŞMANIN KURAMSAL ARKAPLANI.....	21
2.2.1. Durkheim’a göre toplumsal dayanışma tipleri ve işbölümü	21
2.2.2. İşbölümü ve yardımlaşma	22
2.2.3. Mekanik dayanışma ve işbölümü	24
2.2.4. Organik dayanışma ve işbölümü	27
2.2.5. Dayanışma tipleri ve dilencilik	28
2.2.5.1. Mekanik dayanışma ve dilencilik.....	28
2.2.5.2. Organik dayanışma ve dilencilik.....	29
2.2.5.3. Dilencilik: Tarihsel ve toplumsal bir değerlendirme.....	30
2.2.5.4. Osmanlı tarihinde dilencilik	30
2.2.5.5. Miskinler ve dilenciler	34
2.2.5.6. Avrupa tarihinde dilencilik.....	37
2.2.6. Günümüzde dilencililiğin algılanışı: suçlu, asalak, meslek erbabı.....	40
2.2.6.1. Suçlu olarak dilenci	40
2.2.6.2. “Asalak” olarak dilenci	43
2.2.6.3. Meslek olarak dilencilik	45
2.2.7. Dilencilerin işlevi: Dayanışma tesisi ve ekonomik bölüşüm	48
2.2.8. Dilenme stratejileri: Dilenme mekânları ve davranış tipleri	50
2.2.8.1. Dilenme mekânları	50
2.2.8.2. Davranış tipleri: Acındırıcı-pasif ve korkutucu-saldırgan.....	52
2.2.8.2.1. Acındırıcı.....	52

2.2.8.2.2. Saldırgan.....	54
2.2.9. Dâhil olma ve dışlama: Sosyal politikalar ve dilencilik	55
3. BÖLÜM: ARAŞTIRMAYA AİT BULGULAR.....	59
3.1. Çalışma 1 Kapsamında Bremen Ve Ankara Şehir Meydanlarında Yapılan Nicel Çalışmaya İlişkin Bulgular	59
3.1.1. Bremen kent meydanında yapılan nicel çalışmaya ilişkin bulgular	59
3.1.1.1. Örneklem özellikleri.....	59
3.1.1.2. Evsizlere ya da göstericisine yardım edenlere ilişkin bulgular	61
3.1.1.3. Bremen’de sokak çalgıcısı ya da göstericisine yardım etmeyenlere ilişkin bulgular	65
3.1.2. Ankara Hacıbayram Meydanı’ndaki nicel çalışmaya ilişkin bulgular	70
3.1.2.1. Örneklemin genel özellikleri.....	70
3.1.2.2. Ankara’da dilenciye yardım edenlere ilişkin bulgular	72
3.1.2.3. Ankara’da dilenciye yardım etmeyenlere ilişkin bulgular	77
3.2. Çalışma 2 Kapsamında Bremen, Ankara Ve Kırşehir’de Yapılan Nitel Çalışmaya İlişkin Bulgular	82
3.2.1. Bremen’de yapılan nitel çalışmaya ilişkin Bulgular	82
3.2.1.1. Katılımcıların özellikleri	82
3.2.1.2. Dilencilere atfedilen anlam	83
3.2.1.2.1. Dilenciler yönetsel bir sorundur	83
3.2.1.2.2. Dilenciler toplum sağlığı açısından risk taşıyor	85
3.2.1.2.3. Dilenciler acımlacak ya da korkulacak kişiler değildir	85
3.2.1.2.4. Bir meslek grubu olarak dilenciler	86
3.2.1.3. Dilencilik ve Dayanışma	87
3.2.1.3.1. Organik dayanışma içerisinde mekanik dayanışma.....	87
3.2.1.3.2. Devlet görevlilerine havale edilen dilenciler.....	87
3.2.1.4. Dilencilerin İşlevi.....	88
3.2.1.4.1. İşlevli hizmet aktörü olarak sokak göstericileri.....	88

3.2.1.4.2. Yasal olarak korunan evsizlik.....	89
3.2.1.5. Dilenme mekânları ve stratejileri	89
3.2.1.5.1. Dilenme mekanları olarak şehir merkezleri.....	89
3.2.1.5.2. Gönüllü sadaka verme	90
3.2.1.6. Dilencilik ve sosyal politikalar.....	90
3.2.1.6.1. Sosyal yardımın nesnesi olarak dilenciler	91
3.2.1.6.2. Kaybolan sosyal güvenceler	91
3.2.2. Ankara ve Kırşehir’de yapılan nitel çalışmaya ilişkin bulgular	92
3.2.2.1. Katılımcıların özellikleri	92
3.2.2.1.1. Ankara’daki katılımcıların genel özellikleri.....	92
3.2.2.1.2. Kırşehir Çevirme Köyü’ndeki katılımcıların genel özellikleri ..	92
3.2.2.1.2.1. Dilencilğe atfedilen anlam.....	95
3.2.2.1.2.1.1. Huzur kaçıran insanlar olarak dilenciler.....	95
3.2.2.1.2.1.2. Dilencilere dönük tehlike algısı	96
3.2.2.1.2.2. Dilencilik ve dayanışma.....	97
3.2.2.1.2.2.1. Mekanik dayanışmanın değişen anlamları.....	97
3.2.2.1.2.2.2. Mekanik dayanışmayı sınıflandırma zorlukları .	98
3.2.2.1.2.3. Dilencilğin toplumsal algısı	98
3.2.2.1.2.3.1. Dilenciye tehlikesizce savuşturmak	98
3.2.2.1.2.3.2. Dilenciyle karşılaşma sorunu.....	99
3.2.2.1.2.4. Dilencilerin İşlevi.....	99
3.2.2.1.2.4.1. Dilencilere gönüllü yardım	100
3.2.2.1.2.5. Dilenme mekânları ve stratejileri.....	101
3.2.2.1.2.5.1. Dilenciyle farklı karşılaşma biçimleri	101
3.2.2.1.2.6. Dilencilik ve sosyal politikalar	102
3.2.2.1.2.6.1. Dilencilerin örgütlenme biçimleri.....	102
4. BÖLÜM: SONUÇ VE TARTIŞMA	104
4.1. Belirsizleşen Dayanışma Kalıpları.....	104

4.2. Şehirli Güvensizliği	105
4.3. Kırsal Tehdit Algısı	107
4.4. Yaşam Biçimlerine Dönük İnanç.....	108
4.5. Sosyal Devletin Yok Olma Belirtileri.....	109
4.6. Sosyal Dayanışmanın Feshedilmesi	110
4.7. Gözden Kaybolan Dilenciler Ve Evsizler.....	110
KAYNAKÇA.....	114
EK-1: Yarı yapılandırılmış görüşmelere ait araştırma soruları	120
EK-2: Bremen kent meydanında nicel saha çalışmasına ait araştırma soruları.....	122
EK-3: Ankara Hacıbayram Meydanı'nda saha çalışmasına ait araştırma soruları	124
EK-4: Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu	125
EK-5: Tez Çalışması Etik Kurul İzin Muafiyet Formu	126

TABLÖLAR

Tablo 1: Örnekleme ait yaş dağılımları.....	60
Tablo 2: Örnekleme ait gelir dağılımları.....	61
Tablo 3: Çalışma 1 Örnekleme ait Cinsiyet Dağılımı.....	61
Tablo 4: Örnekleme ait Sokak Çalgıcısına Yardım Etme Nedeni	61
Tablo 5: Örnekleme ait Sokak Çalgıcısına Yardım Etme Sıklığı	62
Tablo 6: Örneklemin Sokak göstericilerinin yardım Etme gereksinimine dönük cevapları	63
Tablo 7: Örneklemin Sokak göstericileriyle karşılaşma durumunda yardım etme yönelimlerine dönük cevapları	63
Tablo 8: Örneklemin Sokak göstericilerinin gösterilerini beğenme ve yardım etme ilişkisi	64
Tablo 9: Örneklemin Cinsiyet Dağılımı.....	65
Tablo 10: Örneklemin Sokak Çalgıcısına Yardım Etmeme Nedeni	66
Tablo 11: Örneklemin Sokak Çalgıcısına Yardım Etme Tutumu.....	66
Tablo 12: Örneklemin Sokak göstericilerinin yardıma Etme gereksinimlerine dönük cevapları	67
Tablo 13: Örneklemin gösteriye dönük beğenileriyle yardım ilişkisine dönük cevapları	67
Tablo 14: Örneklemin Sokak göstericilerini dilenci sayıp saymamalarına dönük cevapları	68
Tablo 15: Örneklemin yaş dağılımları	69
Tablo 16: Örneklemin gelir dağılımları	69
Tablo 17: Örneklemin yaş dağılımları	71
Tablo 18: Örneklemin gelir dağılımları	71
Tablo 19: Çalışma 1 Örneklemin Cinsiyet Dağılımı.....	73
Tablo 20: Örneklemin Dilenciye Yardım Etme Nedeni	73

Tablo 22: Örneklemin Dilencinin Yardım Gereksinimine dair Kanaatleri.....	74
Tablo 23: Örneklemin Dilenciyle Karşılaşma Anında Yardım Etme Davranışları	75
Tablo 24: Örneklemin yaş dağılımları	76
Tablo 25: Örneklemin gelir dağılımları	76
Tablo 26: Çalışma 1 Örneklemin Cinsiyet Dağılımı.....	77
Tablo 27: Örneklemin Dilenciye Yardım Etmeme Gerekçeleri	78
Tablo 28: Örneklemin Dilenciye Yardım Etme Yaklaşımları	78
Tablo 29: Örneklemin Dilencilerin Yardım Gereksinimlerine ait Kanıları	79
Tablo 30: Örneklemin yaş dağılımları	80
Tablo 31: Örneklemin gelir dağılımları	80

GİRİŞ

Emilé Durkheim, *Toplumsal İşbölümü* (2006) adlı yapıtında, toplumsal dayanışma biçimlerini ayırt ederken, “organik dayanışma”nın “gerçek” toplumsal koşulların ayırt edici bir yönü olduğunu ortaya koyar. Diğer yandan, “mekanik dayanışma” ise “eksik toplumlaşma”nın bir göstereni gibi dile getirilir. Organik dayanışmada “toplumsal işlev” öne çıkar. Diğer yandan mekanik dayanışmada, gerçek toplumsal dinamiklerin ortaya çıktığı modern zamanların öncesi bir kültüre gönderme yapılır. Akılcı bir işbölümü yerine, cemiyet içi ve arkaik şeklinde sınıflandırılabilir bağlar önem kazanır; toplumun faydasına görünmeyen işbölümü biçimleri de uygulanabilir olur (Durkheim: 2006).

Bu bağlamda çalışmamızda, dilencilik olgusu üzerinden, Durkheim’in bu temel ayrımı anlaşılır kılınmaya çalışılmıştır; Durkheimci bir bakış açısıyla, toplumsal dayanışma, iş bölümü ve dilencilik arasındaki ilişkiler irdelenmiştir. Bu bilgiler ışığında, günümüzde organik dayanışma modeline daha yakın duran Almanya ve mekanik dayanışmacı vaziyet alıştı Almanya’ ya göre daha fazla sergilediği düşünülen Türkiye örneğinden hareketle, toplumsal dayanışma, işbölümü ve dilencilik olgusu arasındaki ilişkiler anlaşılmasına çalışılmıştır.

Bu amaçla, araştırmamızın kuramsal nitelikte olan ilk bölümünde, Durkheimci bakış açısı ile dayanışma ve işbölümü ilişkisi ele alınmıştır. İkinci bölümde, dilencilik olgusuna yönelik tarihsel bir bakış açısı irdelenmiştir. Üçüncü bölümde, dilenciliğin toplumsal algılanış ve işlevleri tartışılmıştır. Dördüncü bölümde, dilenme stratejileri, dilenme mekânları sınıflandırılmıştır. Beşinci bölümdeyse, dilencilere dönük dışlama ve dahil etme stratejileri ele alınmıştır.

Bu çerçevede ele alınan konu başlıkları şöyle özetlenebilir:

1. Durkheim’a göre toplumsal dayanışma tipleri ve işbölümü:

Bu bölümde, genelde çalışmaya yön verecek iki temel ayrımın, mekanik ve organik dayanışma modellerinin Durkheim tarafından nasıl tarif edildiği üzerinde durulmuştur. Çalışma içerisinde bu temel kavramlar Durkheim’in onlara yüklediği anlam doğrultusunda kullanılmıştır. Bu bölümde ayrıca, dayanışma tipinin, toplumun

teşekkülüyle ne ölçüde yakından ilişkili olduğu dile getirilmiştir. Çalışmada bu kavramların açığa çıkmasında, dilencilerin varlığı bir tür belirti ya da fenomen olarak ele alınmıştır. Dilenciler ve evsizler, toplumda mevcut dayanışma modelinin anlaşılır olmasını sağlayan aktörler gibi değerlendirilmiştir.

2. Durkheimci literatüre göre ortaya konulan bu bilgiler, daha sonra araştırma evrenimizi tanımlamak üzere işe koşulmuştur. Bu bağlamda Türk ve Avrupa tarihinin modernleşme öncesinde var olan dilenci topluluklarını dönemin toplumsal yapı ve dayanışma kalıplarına koşut olarak dinsel bir kurtuluşun parçası yapan ve dolayısıyla toplumun dışına çıkarmayan bir anlayışın varlığını işaretlemenin temel iddiamız açısından büyük bir önemi vardır.

Bu nedenle İkinci bölümde Orta Çağ'da, Osmanlı'da ve Avrupa'da dilenciliğin tarihsel gelişimi irdelenmiştir.

3. Üçüncü bölümde ise günümüzde dilenciliğin algılanışı (asalak, meslek erbabı, suçlu) tartışılmıştır. Bu kapsamda dilenciliğin çağdaş algısı “Asalak, meslek erbabı ve suçlu” olarak sınıflandırılmıştır:

- a. Asalak olarak dilenci: Bu bölümde, toplumsal dayanışmanın temelde çalışma odaklı olarak tanımlandığı toplumların genel kanaati olarak “asalak olarak dilenci” söyleminin analizi yapılmıştır. Dilencinin maddi ya da manevi değer üretmeyen, başkalarının emeğine, zenginliğine göz diken bir varlık olarak tarif edildiği bir toplum yapısının altı çizilmiştir.
- b. Meslek olarak dilencilik: Asalak olarak dilenci kavrayışına karşıt olarak, özellikle modern-öncesi topluluklarda, bir kanaat veya söylem olarak, dilenciliği bir meslek gibi gören söylemler irdelenmiştir. Ayrıca dilenciliğin bu yönüne vurgu yapan yakın zamanlı çalışmalara da bu bölümde değinilmiştir.
- c. Suçlu olarak dilenci: Hayatta kalma çabasının bir sonucu olarak ve yoksulluktan değil de, örgütlü olarak ve bir meslek gibi icra edilen dilencilik türü suçlu olarak sınıflandırılabilir. Bu dilencilik eyleminde şiddet ya da zorlama eğilimlerine de sıkça rastlanır. Yardım edenin kendi

inisiyatifine terk edilmeden, diğerk kişilerin özel alanına müdahale edilmesi, yapılan dilencililiğı suçlu kılmaya yeterlidir.

Bu bölümde irdellememiz gereken diğerk bir konu da dilencilerin işlevidir. Bu işlevler, iletişim kurma, dayanışma tesisi, servetin yeniden bölüşümü olarak kategorize edilmiştir.

4. Dördüncü bölümde, dilenme mekânları ve davranış stratejileri irdelenmiştir:

- a. Dilenme mekânları: Bu mekânların yine toplumsal dayanışma kalıplarıyla ilgisini kurmak olanaklıdır. Dilencilerin kamuya açık ya da özel alan sayılabilecek alanlara girerek dilenmeleri bu dayanışmayla ilgili önemli ipuçları verebilir. Özellikle dilencinin dışlandığı bir toplumsal yapı içerisinde, dilencinin özel mekânlara göz dikmesi, örneğın sadaka beklentisiyle yaklaştığı kişilerin yolunu kesmesi ya da kapılarını çalmaları beklenebilir. Oysa tarihte de örnekleri görüldüğü gibi, dilencinin toplumun dışında sayılmadığı organizasyonlar içerisinde, bizzat kişilerin dilenciye yaklaşıarak sadaka vermeleri oldukça doğal bir durum halini alır. Dilencinin bu koşullarda, özellikle açık alanlarda yer tutması beklenebilir.
- b. Dilenme stratejileri: Dilenme stratejilerinin doğrudan toplumsal dayanışma modelleriyle ilişkisinin anlaşılmaya çalışıldığı bu bölümde, özellikle pasif ve saldırgan (agresif) dilenme yöntemleri arasındaki farklar dile getirilmiştir. Bu dilenme yolları, dilencilerin toplumun ne kadar içinde ya da dışında olduğuna göre değişebilmektedir. Ayrıca modern-öncesi dönemlerde bu iki yoldan farklı olarak, dilencilerin sadaka için yalvarmadığı ya da saldırgan yöntemler araştırmadığı stratejiler de tanımlanmıştır. Bu bölümde, acımanın ne tür dilencilik performanslarına yönelik olarak ortaya çıktığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Özellikle dilencinin toplumsal dayanışmanın dışında konumlandığı bir toplumda bu acımanın olanaklarının tüketilmesi de önemli bir toplumsal olgu olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda, dilencilerin neden olduğu acıma duygusunu yaratmaya dönük stratejiler de tarif edilmiştir.

5. Dahil olma ve dışlama: Sosyal politikalar ve dilencilik

Bu alt başlıkta, dilencilikle sosyal politikalar arasındaki doğrudan ilişki incelenmiştir. Özellikle sosyal politikalardaki gevşemenin dilencilik olgusuna etkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, dilencilerin Almanya ve Türkiye’de ne tür sosyal politikaların nesnesi oldukları gözden geçirilmiştir. Bu politikalara dâhil edilme ve dışlamanın dilencilik stratejilerine olan etkisi ve özellikle Almanya’da sosyal yardımlarla evsizlik olgusu arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur.

6. Alan Bulguları:

Bu son bölümde ise, Almanya ve Türkiye’de yürütülecek olan alan çalışması ile dilencilik olgusunun yukarıdaki parametreler bağlamında görünümü incelenmiş, araştırma sonuçları değerlendirilmiştir. Bu amaçla, Çalışma 1 ve Çalışma 2 olarak adlandırılmış olan iki alan çalışmasının bulguları değerlendirilmiştir. Çalışma 1, nicel bir araştırma, Çalışma 2 ise, yarı-yapılandırılmış sorularla nitel bir araştırma olarak yürütülmüştür.

1. BÖLÜM:

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

1.1.1. Araştırmanın Konusu

Günümüzde “dilencilik”, sosyal bir sorun ya da yara olarak betimlenmektedir. Oysa toplumsal tarih içinde dilencilığe bakışın, toplumsal örgütlenme bağlamında, özellikle işbölümü ve sosyal dayanışma çerçevesinde değişen parametreler ve bu kapsamla ilişkili üretilen değer yargıları anlamında farklılaştığı izlenmektedir (Buğra, 2008). Bu açıdan “dilencilik”, toplumsal yapının inşasına ait bir olgu olarak da ele alınabilir.

Sözlük anlamı olarak sosyal dayanışma, “Bir topluluğu oluşturanların duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı bağlanması, tesanüt” olarak ifadesini bulur.¹ Sosyolojik açıdan ise sosyal dayanışma, insan ilişkilerinin karşılıklılığına gönderme yapar (Baldwin, 1910: 817) ve topluma dâhil olduğu varsayılan bireyler için karşılıklı sorumlulukların varlığını imler.

Sosyoloji literatüründe toplumsal tasarımının temel değişkenleri olarak “toplumsal dayanışma” ve işbölümüne oldukça önemli bir yer veren yaklaşım “yapısal-işlevselci” perspektiftir. Bu yaklaşımın en önemli ismi ve kurucusu Emile Durkheim’dir. Durkheim için toplumsal idame, istikrar için “dayanışma” en önemli gereksinimdir. Ona göre toplumda düzen ve dayanışmanın kaynağı ise işbölümüdür. Dayanışma ve işbölümü arasındaki ilişkiyi tartıştığı *Toplumsal İşbölümü* adlı eserinde Durkheim, işbölümünün, “farklı ama bir bütün içindeki faaliyetleri yerine getiren kişi ya da grupları koordine etmeyi sağlayan, istikrarlı bir düzenlemeyi” anlattığını dile getirir (Durkheim, 2006). Ona göre, işbölümünün gerçek işlevi ise, “iki ya da daha fazla insan arasındaki bir dayanışma duygusu yaratmaktır” (Swingewood, 1998: 140).

¹ Bkz. www.tdk.gov.tr

Emil  Durkheim, toplumsal dayanışma ve işbölümünü ilk kez toplumbilimin temel başlıklarından biri olarak tarif ederken, modern bir olgu olarak toplumsal dayanışmayı, topluluk içi daha arkaik sayılabilecek başka dayanışma kalıplarından ayırmak için, “mekanik” ve “organik dayanışma” türlerini tanımlar. Her iki dayanışma biçiminde de, belli bir topluluğu bir arada tutmaya yönelik kavram ve olgulardan söz edilir. Mekanik dayanışmanın olduğu toplumda bireyler, birbirlerinden çok farklılaşmamışlardır. Bu topluluğun bireyleri aynı duyguları hissettikleri, aynı değerlere sahip oldukları ve aynı kutsal inancı paylaştıkları için birbirlerine benzemektedirler. Bireyler farklılaşmadığı için de bu tipteki toplumsal yapılar kendi içinde tutarlıdırlar (Aron, 2006: 296). İnsanları birbirine bağlayan şey, tümünün benzer etkinliklerde bulunması ve benzer sorumluluklara sahip olmalarıdır. Bundan dolayı, mekanik dayanışmaya bağlı toplumlarda bireysel eylem, kendiliğinden kolektif kimliğe bürünmektedir. Bu toplumlarda genellikle kolektif (ortak) bilinç egemendir.

Durkheim’e göre, kolektif bilinç bir toplumda yaşayan bireylerin ortak inanç ve duygularına tekabül eder. Bu kavram toplumun ahlaki bir temelde kavranmasını sağlamaktadır. Mekanik dayanışmaya bağlı toplumlarda kolektif bilinç tüm toplumu ve bu toplum içinde yer alan bütün üyeleri kapsamaktadır. Mekanik dayanışmada, daha çok akrabalığa, kavim içi bağlılıklara dönük yaptırımlar ve sorumluluklardan söz etmek olanaklıdır. Mekanik dayanışma modelinde, toplulukların birer parçası olan kişiler, kendilerini, benzer iş, eğitim, dinsel inanışlara vb. özetle benzer yaşam tarzına sahip başka bireylerle kaynaşma içerisinde duyarlar. İşbirliği, yardımlaşma ve böylelikle de dayanışma kendiliğindendir.

Organik dayanışmada ise işbirliği ya da işbölümü simgesel kavram ve olgularla ilişkilendirilemez. Mekanik dayanışmada olduğu gibi soyut kavramların bu dayanışma modelinde yeri azalır (Durkheim, 2006). Verimlilik, fayda, akılcı davranışlar ve sözleşme öne çıkar. Çünkü bu toplum tipi benzeşme ile değil farklılaşma-uzmanlaşma ve herkesin farklı iş yapmasından dolayı birbirine muhtaç olma hali ile ayırt edilir. Organik dayanışmacı toplumsal modelde özellikle çalışmak ve toplumsal gelişmeye destek vermek, verimli bir birey, yurttaş olmak, bu işbölümünün temel gereksinimidir. Organik dayanışma, toplum olmanın gereği bir akılcılık ve çıkar ilişkisiyle de ilişkilidir.

Bu bağlamda mekanik dayanışmada yardımlaşma zaten topluluğun fitratından ileri geldiğinden, kendiliğinden var olduğu kabul edilirken, organik dayanışmada bireylerin işbirliği ve yardımlaşmaları için karşılıklı çıkarlar bağlamında sözleşmeyle belirlenmiş bir çerçevede özendirilmesi gerekir. Dolayısıyla mekanik dayanışmacı bir toplumda kişiler, akrabalık, kan bağı, birbirine benzeme, yakın ilişki, yüz yüze temas, ortak değerlerin, inançların yüceliği ve biz duygusu ile topluluk tarafından koşulsuz ve sorgusuz desteklenirler. Ortak yaşam alanı bu şekilde birlikte hareket etmeyi hem kolaylaştırır hem de zorunlu kılar. Yaşam deneyimlerinin benzeşmesi empati kurmayı da sağlar. Akrabalık ve kan bağı ile ya da yakın mekânsal paylaşım ve uzun süreli yaşam birlikteliği organize olmuş bir yapı da (*familistic relations*) yardımlaşma doğal olarak gelişen temel bir değerdir. Oysa organik dayanışmacı toplumlarda heterojenlik (işbölümü), menfaat ilişkileri, bireycilik, sözleşme ve akılcılık egemen olduğu için, “yardım etmenin” de bu bağlamda bir karşılığının olması beklenir. Nitekim Dean ve Gale (1999), mekanik dayanışmaya dayalı tarım topluluklarına ya da azgelişmiş coğrafyalara dönük araştırmalarda, dilencilerin koşulsuz yardıma muhtaç kimseler olarak betimlenirken, organik dayanışmaya dayalı sanayi toplumlarında ya da gelişmiş ülkelerde dilenci ve evsizler işbölümü kapsamında değer üretmeyen kimseler olarak betimlendiğine işaret etmektedirler.

İlgili sosyoloji literatürü incelendiğinde, farklı modellerin kültürel farklılıkların izlenmesinde kullandığı en temel parametrelerin başında, üretim ilişkileri, bu bağlamda işbölümü ve sosyal dayanışma modelleri olduğu söylenebilir. Doğu ve Batı kültürleri, modern ve modern öncesi toplumlar, gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler gibi dikotomik kategorileştirmelerin ve tespit edilmeye çalışılan kültürel farklılıkların analiz birimlerinin özellikle bu üçlüye dayandırıldığı görülmektedir (Tönnies, 1957). Böylelikle, bu parametrelerin birbirlerine işaret ettikleri de söylenebilir. Toplumsal işbölümü ve dayanışma açısından açıklanması ve konumlandırılması gereken konulardan biri de “dilencilik”tir.

Dilenci, şöyle tanımlanmaktadır: “Toplumda genel kabul gören ölçütler dâhilinde yaşamını sürdürebilmek için sahip olması gereken ekonomik imkânlarla, kendisinden veya toplumsal şartlardan kaynaklanan olumsuzluklar nedeniyle sahip olamadığı için veya aslında yoksul olmadığı halde kendisini yoksul göstererek ihtiyaç hissettiklerini elde

edebilmek için, imkân sahibi olanlardan söz, yazı veya davranışlarla para veya eşya isteyen kimsedir” (Gülbüz, 2014:747). Dilenci, sadaka isteyen kişidir. Türk Dil Kurumu’nun sözlüğüne göre sadaka, “yardım amacıyla karşılıksız verilen şey”dir.²

Bu tanıma göre, dilencileri ayırt etmek için, tercih ya da zorunluluk değişkeni önemlidir. Bu değişkenlere, özellikle Türkiye’deki dilenci profilini Almanya’daki sokak göstericilerinin veya evsizlerin durumundan ayırt etmek için başvurulabilir. Almanya’da, hem evsizlerin hem de sokak çalgıcısı ve göstericisi kişilerin dilenme eylemini, bir tür tercihin sonucu gibi görmek daha olanaklıdır. Dilenmek bir yaşam biçiminin yansıması olmaktadır. Türkiye’de yoksul olmayanlar için de dilenciliğin ek bir geçinme aracı olarak görülmesi ve örgütlü olması ayırt edici özelliktedir denebilir. Bu seçim de bir tür mesleki tercih sayılabilir. Örneğin Adana’ya bağlı Turgutlu köyünde, köylüler adeta çiftçiliğe ek iş olarak dilencilik yapmaktadırlar. Köylü olmanın getirdiği uzun süreli boş zamanlarda yapılan ikinci bir iş olur (*Milliyet*, 13.01.2010).

Almanya’da dilenmek, yaşam biçiminin bir uzantısı gibi ortaya çıkar (Baldwin, 1990). Yani Almanya’da dilenmek, gözlemlerimize göre, bir tür hayatta kalma yolu olur; örgütlü görünümü daha azdır, kendiliğinden hâli daha belirgindir. Bunun nedeni de kurumsal olarak dilenciliğin sıkı denetim ve gözetim altında olmasıdır (Dean ve Gale, 1999). Türkiye’de zabitanın sorumluluğundaki bu denetim, Almanya’da polis teşkilatının görev tanımı içerisinde yer alır. Almanya’ya özgü diğer bir gözetim türü ise yurttaşlarca gerçekleştirilir. Sivillerin organik dayanışmaya yatkın olmalarından, desteklerinin sınırlı olması, dilenciliğin bir hayatta kalma yolu olmasını engeller. Oysa Türkiye’de mekanik dayanışma kalıpları hâlâ işler durumda olduğundan, dilencilerin örgütlenmesine imkân veren bir boşluk mevcuttur.

Dilenciye bakış ya da toplumsal algının da bir sonucu olarak dilencilerle karşılaşanların kabul ve yardım etme, reddetme, kaçma, korkma, yardım etmeme vb. gibi gösterdikleri davranışların da toplumsal dayanışma tipi ile ilişkili olduğu söylenebilir (Dean ve Gale, 1999). Bu etkileşimin -yardım eden ve edilen ilişkisinde- diğer tarafındaki aktörlerin yani dilencilerin de vaziyet alışları bu kapsamda farklılaşmaktadır. Yani, çalışma

² Bkz. tdk.gov.tr

içerisinde de değerlendirildiği gibi, dilenme örüntüleri (dilenme stratejileri, mekânları vb.) de bu kapsamda değişmektedir.

Toplumsal dayanışma, işbölümü ve dilencilik ilişkisi bağlamında genel anlamıyla şu çıkarımlarda bulunulabilir: Mekanik dayanışmacı toplumda dilencinin karşılıksız yardım, yani sadaka beklentisiyle yaptığı davranış paylaşılan ortak değerlere özellikle de yüce olduğuna inanılan dinsel değerlere gönderme yapar. Oysa organik dayanışma, daha çok “seküler” ya da dünyevi ve akılcı nitelikler üzerinde inşa edilir (Mensuato, 2002: 49). Her birey kendi içinde farklı olsa da, organik bir dayanışma ve işbölümü sayesinde toplumsal bütünlüğün parçasıdır. Bir başka deyişle, organik işbölümünde kişilerin doğal ya da doğuştan getirdiği özellikleri değil de, toplumun içerisinde edindikleri toplumsal konum ayrıcalık kazanır. Bu konum, bireyin işbölümündeki yerini ve toplumda göreceği işlevi belirleyen eğitim, meslek ve gelir gibi parametreler üzerinden tanımlanır. Ancak “sağlıklı” bir toplumda, o topluma üye olan her aktörün bir işlevi, görevi olduğu varsayılır. Organik dayanışma, bu sonradan kazanılan toplumsal konuma göndermelerle şekillenir.

Mekanik dayanışma modeli içerisinde karşılaşılan dilenci ve ona yardım eden kişiler, sadece “biri kişi olarak” karşılaşırlar. Yani dilenci toplumsal bütünlükteki ve işbölümündeki bir aksamayı işaretlemeyiz. Oysa organik dayanışmanın hüküm sürdüğü bir toplum içerisinde dilenci, bir çeşit anomi olarak, toplum yapısını bozucu bir etken gibi işlev görür. Mekanik dayanışma içerisinde dilencinin marjinal ya da dışarıda bir konumu yoktur; belli bir topluluk tarafından sahip çıkılırlar. Oysa organik dayanışmada dilencilerin marjinal bir konumları vardır. Sosyal politikaların ve sosyal devletin yok edemediği bir fazlalık, bir anomi kaynağı gibi ortaya çıkarlar. Dilenci, organik işbölümü içerisinde herhangi bir konum işgal edemez, çünkü herhangi bir hizmet sunamaz. Bu açıdan dilenciler, organik işbölümü kapsamında toplumun kıyısında, marjinal sayılabilecek varlıkları gereği, çalışma içerisinde çeşitlendirilecek olan dayanışma kalıplarını ortaya çıkarma konumuna sahiptirler (Baldwin, 1999).

Özetle, bir tarafta dilenciye bakış, yardım etme ya da etmeme gibi davranışlar, diğer tarafta da dilencilerin davranış örüntüleri temelde toplumu var eden dayanışma ve işbölümü tipleri farklılıklarına ait önemli göstergeler olarak değerlendirilebilirler. Bu anlamda dilencilerin çalışma içerisindeki konumu birer fenomen olarak da tarif edilebilir.

Bir başka deyişle, dilencinin varlığı sadece münferit bir kişiye ya da topluluğa ait bir gerçekliğe ışık tutmaz, toplumsal yaşamın işleyişi içinde de önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Yardıma gereksinim duydukları için dilenen kişilere dönük herhangi bir sorumluluğun varlığı ya da eksikliği ve de bu bağlamda dilencilerin bu dayanışmanın içerisinde ya da dışarısında tutuluyor olması, toplumsal ilişkiler açısından ilişkin önemli bilgiler içerdiği söylenebilir. Örneğin, Batı kültüründe, Doğu kültürlerinde normal kabul edilen, “hiçbir şey yapmadan para kazanmanın” toplumsal açıdan tanımlanmış bir karşılığı yoktur. Kişi en azından bir hüner sergilemelidir (şarkı söylemek, canlı heykel animasyonu, çalgı çalmak v.b.) gibi bir tespitin toplumsal yapıya ilişkin örtük imaları vardır.

Bu bilgilerin ışığı altında, araştırmamızın konusu bir toplumda dilencilığe atfedilen anlamda, toplumsal dayanışma ve işbölümü bağlamında bir farklılaşma olup olmadığı Türkiye ve Almanya üzerinden karşılaştırmalı olarak ele alınmasıdır.

Almanya ve Türkiye’nin sosyo-kültürel özellikleri irdelendiğinde, Almanya ilk bakışta güçlü kapitalist ekonomisi, demokratik yapılanması ve gelişmiş sanayisi gereği, Durkheimci bakış açısı ile, mutlak anlamda olmasa bile, daha çok organik dayanışmacı toplum yapısı sergiler görünümündedir. Türkiye’nin ise, mekanik dayanışmacı toplum özelliklerini Almanya’ya göre daha fazla oranda taşıdığı düşünülebilir. Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası’nın, her yıl açıkladığı ve ekonomik ve toplumsal gelişmişliğe dönük endeksler gözden geçirildiğinde, Almanya gelişmiş, Türkiye ise gelişmekte olan ülke vasıflarını taşır.³ Hem Dünya Bankası’nın ekonomik hem de Birleşmiş Milletler’in “insani gelişmişlik endeksi” uyarınca, Türkiye “orta gelişmişlik” sınıfına sahiptir. Almanya ise “gelişmiş” ülke sınıfındadır. Bu göstergeler hesaplanırken, mevcut ülkede yoksulluk, eğitimle doğrudan ilişkili “insani gelişme performansı” ve önemli bir değişken olarak da “Toplumsal Entegrasyon” düzeyi değerlendirilmektedir. İlgili raporda dilencilığe atıf olmasa da, Türkiye toplumsal dayanışmanın giderek artış gösterdiği bir ülke olarak değerlendirilmektedir. Rapordaki tanımlardan, bu dayanışmanın organik nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. Raporda bu değişim şu şekilde dile getirilmektedir:

³ Bu yönde detaylı endekslere ulaşmak için, bkz. data.worldbank.org.

Özellikle Dünya Ekonomik Forumu'nun yıllar içerisinde yaptığı araştırmalarda, "sosyal entegrasyon" düzeyini ölçen metrikler (kentsel yerleşim oranı, işgücü dağılımı, nüfusun çalışma hayatına katkısı gibi) değerlendirildiğinde, gelişmiş ülkelerde bu oranın sabit kalmasına karşın, gelişmekte olan ülkelerde bu oranın % 1-3 arasında arttığı izlenebilmektedir. (United Nations, 1997)

Yani gelişmişlik, organik dayanışmanın sonucu gibi tarif edilmektedir. Bu bağlamda Türkiye, organik dayanışmaya doğru ilerleyen bir toplum olarak tarif edilmektedir. Oysa Almanya, gelişmiş ülke olarak konumlandığından, organik dayanışma kalıplarıyla tanımlanmaktadır.

Bu bağlamda, çalışmada bu iki ülke arasındaki mekanik ve organik dayanışma biçimine yakınlık kapsamındaki yapısal farklılığın bir görünümü olarak, dilenme stratejilerine, mekânlara, davranış tiplerine ve bunun sosyal fonksiyonlarına yansıyor yansımadağı değerlendirilecektir. Ayrıca dilencilerin toplumsal algısı ve buna atfedilen anlam da iki ülke üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

1.1.2. Araştırmanın Amacı Ve Önemi

Dilencilik olgusu, özellikle Türk sosyal bilim literatüründe çok fazla çalışılmamış bir konudur. Mevcut çalışmaların, konuyu daha ziyade münferit bir olay gibi ele aldıkları görülmektedir. Sosyolojik korelasyonlarınsa, bireylerin demografik özelliklerinden öteye gitmediğı tespit edilmiştir. Dilencilik konusunda alandaki eksikliklere odaklanan bu çalışmanın temel üç amacı vardır, bu amaçlar şu şekilde özetlenebilir:

Özellikle literatürdeki açığı kapatmaya katkı sağlamak amacıyla, dilencilere atfedilen anlam ve bunun toplumsal algılanış biçimlerini (içerme ve dışlama stratejileri bağlamında) ortaya koymak,

Toplumsal dayanışma türlerinin gelişmişlik durumları birbirinden farklı iki ülke üzerinden (Türkiye ve Almanya) dilencilerin varlığı ve uygulanma biçimlerinde bir farklılaşma yaratıp yaratmadığını incelemek,

Durkheim'ın mekanik ve organik dayanışma kavramlarını dilencilik üzerinden ele alarak, aktüel alanda bunları niteleyen özelliklerin geçişken olup olmadığını ortaya koymaktır.

Yukarıda özetlenen amaçlar çalışma kapsamında ele alınırken çalışmanın kurgusunda temel alınan duruş ise şu şekilde ifade edilebilir. Araştırmada Durkheim'in mekanik ve organik dayanışma ile işbölümü kavramları, araştırma sorumuz için hem bir hareket noktası hem de birer ideal tip olarak kabul edilmiştir. Her ne kadar Durkheim, tüm toplumları, bu iki dayanışma modeline uygunluğuna göre ikiye ayırmış olsa da, çağdaş sosyolojik entelektüel birikim ve giderek karmaşıklaşan toplumsal yapıların giriftliği bağlamında araştırma modelimizde inceleyeceğimiz iki ülke olan Almanya ve Türkiye'yi bu iki kavram boyutunda “ya o ya bu” şeklinde tasniflemek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla, araştırmamız için temel hareket noktaları olarak alınacak olan bu tanımlayıcı kavramların sınırlayıcı taraflarını da hesaba katmak zorunludur (Slattery, 2003: 77). Bu bağlamda araştırmamıza örnek teşkil etmek üzere seçilen Almanya ve Türkiye'yi, her iki ülke arasındaki kültürel, ekonomik ve toplumsal derin farklara rağmen, bu dayanışma modellerinden biri içine yerleştirmek, bu bağlamda tanımlamak ve aralarında tam bir karşılık olduğu varsayımını ileri sürmek de sosyolojik açıdan uygun olmayacaktır.

Bu çerçevede çalışma içerisinde, her iki coğrafyada da, yoğunlukları farklı olsa da, her iki dayanışma tipinden izler bulmanın kaçınılmaz olduğu ifade edilmelidir. Bu bağlamda araştırmamızda mekanik ve organik dayanışmacı toplum kavramları sadece referans noktalarını teşkil etmek üzere birer ideal tip olarak kullanılmış ve daha baştan Almanya ve Türkiye'yi kapalı bir tanım içine hapsedmekten kaçınılarak, bulgular nezdinde geçişler yapabilme kabiliyetini kazanma yolunda esnek bir konum tercih edilmiştir.

Çalışmanın temel amaçları kapsamında tarihsel süreçte de sosyal değişmeye bağlı olarak dilencilerin konumları ve toplumsal olarak algı ve tanımlanma farklılıkları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu noktada dilenci kavramının kimleri kapsadığı meselesi de önem arz etmektedir. Genel olarak Batılı toplumlarda dilencilik, çalışma içerisinde sıklıkla ifadesini bulacağı gibi, iki farklı şekilde tanımlanmaktadır: Sokak göstericileri ve evsizler. Dolayısıyla bu coğrafyalara dönük bir bakış açısının, özellikle evsizlik olgusunu Batı toplumlarında dilenciliğin bir değişkesi gibi görmesi ve bu yönde üretilmiş bir literatüre dönük olması da zorunludur (Dean, 1999; Ravenhill, 2008). Dolayısıyla çalışmada “evsiz”lik olgusu da irdelenmiş ve araştırma kapsamında dahil edilmiştir.

Toplumsal dayanışmanın söylemsel yapısının temeli, çalışmak ve işbölümünde konum almak olarak tanımlandığında, dilencilerin bu dayanışmanın büyük oranda dışında

kaldıkları düşünülebilir. Dilencilerin toplumsal dayanışmadan ne kadar pay aldıkları ya da ne ölçüde dışlandıkları önem taşımaktadır. Dilenciler, bu anlamda dahil edildikleri ya da dışlandıkları toplum için, Fransız düşünür Jacques Derrida'nın ifadesiyle "kurucu dışarısı" gibi işlev görmektedirler (Derrida, 1988). Bu yaklaşımla, bir toplumsal yapıyı ve ona ilişkin dayanışma tipini açıklayabilmek için, toplumun kimleri içerdiğine değil de, dışarıda bıraktığına bakmak önem taşımaktadır. Dilenciler ve evsizler de bu anlamda, toplumun işler durumdaki, cari dayanışma kurum ve söylemlerine göre dışarıda konumlandığı kişiler arasındadır. Kurucu dışarısını tanımlamaya dönük bir yaklaşım içerisinde, dışarıda yer tutan varlıklar sistemin dinamikleriyle ilgili açıklayıcı bilgi verirler. Bu bağlamda dışarıda bırakılan dilenciler üzerinden katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Ayrıca araştırma toplumsal dayanışma ve dilencilik olgusu, sosyal dayanışma bağlamında ele alınarak mekanik ve organik toplumsal dayanışma modelleri üzerinden iki farklı ülke örneğinde değerlendirilmiştir. Dilencilik tarih içerisinde ve farklı toplumlarda geçirdiği değişimin de ele alındığı bu çalışma ile literatürde oldukça eksik olduğu düşünülen dilencilik konusundaki çalışmalara, hem tarihsel bağlamda, hem dayanışma modelleri bağlamında hem de gelişmişlik durumu birbirinden farklı olan iki ülkede karşılaştırmalı olarak dilencilik incelenmiş olması bağlamında alandaki eksikliğin giderilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2. YÖNTEM

Çalışmada karma yöntem kullanılmıştır. Çalışmanın nicel araştırma deseni ile veri toplama süreci "Çalışma 1", nitel araştırma deseni ile veri toplama süreci ise "Çalışma 2" olarak adlandırılmıştır.

Çalışma 1'nin uygulaması, Bremen ve Ankara kent meydanlarında gerçekleştirilmiştir. Amaçlı örneklem kapsamında kent meydanlarında bulunanlardan hem dilenciye yardım edenler hem de etmeyenler olarak iki farklı vaziyet alış üzerinden örneklem oluşturulmuştur.

Diğer yandan, Çalışma 2'in uygulaması Almanya'da Bremen kent merkezi ile Grasberg köyünde ve Türkiye'de de Ankara kent merkezi ile Kırşehir'e bağlı Çevirme köyünde karşılaştırmalı olarak gerçekleştirilmiştir. Yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile veri

toplanmıştır ve dilenciliğe atfedilen anlam ve toplumsal dayanışmaya ilişkin kavrayış ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır.

1.2.1. Evren ve Örneklem

Dilencilik konusunda yapılan bu çalışmanın araştırma evrenini dilenciler değil, onlara yardım eden ya da etmeyen kişiler oluşturmaktadır. Organik ve mekanik dayanışmacı toplumlarda dilenciliğe bakışı ortaya koymak amacıyla çalışma evreni olarak mekanik dayanışmanın daha yaygın olduğu düşünülen Türkiye ve organik dayanışmanın daha yaygın olduğu Almanya çalışma sahası olarak belirlenmiştir. Bunun birinci nedeni, Almanya'nın ileri derecede sanayileşmiş bir ülke olarak organik dayanışmacı toplumu temsil ettiği, Türkiye'nin ise gelişmekte olan bir ülke olarak, her iki dayanışma tipini de içinde barındırdığı varsayımdır. Araştırma, Türkiye ve Almanya'nın iki farklı kentinde ve yine iki farklı köyünde yürütülmüştür. Her iki ülkede de çalışmanın bir kent merkezi ve bir köyde yapılmasının nedeni ise kent merkezlerinin organik dayanışmanın daha yaygın olabileceği, köylerde ise mekanik dayanışmanın daha yaygın olabileceği düşüncesidir.

1.2.1.1. Çalışma 1 İçin Evren ve Örneklem Seçim Süreci

Çalışma 1 kapsamında evren olarak Almanya ve Türkiye'de iki kent merkezi belirlenmiştir. Bu kentler ise Çalışma 2'deki kentler ile aynıdır: Bremen ve Ankara. Çalışma her iki kentin de yoğun insan akışının olduğu kent meydanlarda, dilencilerin, evsizlerin ya da sokak göstericilerinin daha fazla olduğu yerler olan kent meydanlarında yapılmıştır.

Bremen'de çok sayıda gelip geçen olduğu kent meydanında, öncelikle göstericilere yardım edenlere sorular sorulmuştur. Sonrasında dilencilerin yanından kayıtsız gelip geçenlere de sorular yöneltilmiştir. Bremen'de toplam 76 katılımcıya ulaşılmıştır. Bunlardan 50 kişi göstericiye yardım edenler ve 26 kişi ise yardım etmeyenlerden oluşmuştur. Yardım etmeyenlerin bu kısa araştırmaya pek istekli olmamaları sayının daha az olmasına neden olmuştur

Bremen şehir merkezinde yapılanla benzer şekilde, yine bir kent merkezi olan Ankara da Ulus Hacıbayram Camii etrafında dilencilerin yoğun olduğu meydanda çalışma yapılmıştır. Hacıbayram Meydanı, Ankara'da dilenmek için adeta meşru bir mekân gibi

kullanılmaktadır. Bunda, Ulus meydanının tarihsel ve geleneksel yeri de etkilidir. Örneğin Kocatepe Camii etrafı da bu araştırma için düşünülmüş olsa da, özellikle araştırma sahasının belirlenmesi noktasında, meydanda dilencilerin rahatça var olmadıkları gözlemlenmiştir. Zabıta kontrolünün yoğun olduğu Kocatepe meydanına tam karşıt olarak, Hacıbayram'da aynı zabıtalardan dilencilere göz yumdukları gözlemlenmiştir. Bu nedenle Hacıbayram, araştırma alanı olarak belirlenmiştir.

Her iki ülkede de belirlenen alanlarda olasılıklı olmayan tesadüfi örnekleme tekniği kullanılarak toplam 164 kişiye anket uygulanmıştır. Bu kapsamda Almanya Bremen'de özel dilenme türleri olarak, sokak göstericileri ve müzisyenlere yardım edenler ve etmeyenler arasından 76 kişi, Ankara'da ise Hacıbayram Meydanı'nda dilencilere yardım edenler ve etmeyenler (bu kaç kişi) arasından 86 kişiye anket uygulanmıştır. Çalışma kapsamında ayrıca dilencilere dönük güvenlik düzenlemelerini ortaya koymak amacıyla kent meydanında görev yapan 2 polisle de anket yapılmıştır.

1.2.1.2. Çalışma 2 İçin Evren ve Örneklem Seçim Süreci

Çalışma 2'in evreni olarak Türkiye'de Ankara ve Kırşehir'e bağlı Çevirme Köyü, Almanya'da ise Bremen kenti ve Bremen'e bağlı Grasberg Köyü seçilmiştir.

Almanya'da genel olarak ülke içerisinde gelir dağılımı belirgin farklar sergilememektedir ve kentsel yerleşim yerlerinin kültür seviyesi de birbirine yakındır. Bu yüzden Almanya'da herhangi bir kentin seçilmesi bulgular için belirgin bir farklılaşmaya neden teşkil etmemektedir. Bu bağlamda Almanya'da Bremen kentinin seçilmesi nin temel nedeni araştırmacının çalışma kapsamında bu kentte yaşamasıdır. Bremen'e bağlı Grasberg köyünün de çalışmaya dâhil edilme nedeni de, kent-köy karşılaştırmasını yapabilmek içindir. Grasberg Köyü de Bremen'in diğer köylerinin genel profiline benzerlik göstermektedir.

Türkiye'de Ankara'nın seçilmesi ise, hem dilenci nüfusunun fazla olmasının hem de yoğun göç alan, her bölgeden insanın bulunduğu bir kent olmasının yanında, dilencilere yardım eden/etmeyenlerin çeşitliliği açısından uygun bir araştırma sahası oluşturmasından ileri gelmiştir. Kırsal alanı temsilen Kırşehir'in bir köyü seçilmiştir. Kırşehir'in seçilme nedeni ise Ankara'ya göre gerek nüfus, gerek gelir gerekse eğitim ve

kültürel seviye açısından göreceli olarak daha çok kırsal özellikleri yansıtan bir kent olmasıdır. Kırşehir’de yapılacak uygulama alanı olarak Çevirme Köyü’nün seçilme nedeni ise araştırmacının bölgeyi iyi tanıması neticesinde ulaştığı, Çevirme Köyü’nün Kırşehir’in diğer köylerine göre benzer özellikler göstermesi açısından Kırşehir’in herhangi özel bir durumu (etnik, dini, eğitim, gelir, göç durumu gibi) yansıtmaması, genel profile yakın olması nedeniyledir.

Çalışma 2 kapsamında evren olarak belirlenen alanlardan amaçlı örneklem tekniği kullanılarak yaş ve cinsiyet değişkenleri bağlamında, Ankara merkezde 5 kişi, Kırşehir Çevirme Köyü’nde 2 kişi, Bremen merkezde 7 kişi ve köyü Grasberg’de 2 kişi olmak üzere çalışmada toplam 16 katılımcı ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır.

1.2.2. Veri Toplama Ve Analiz Teknikleri

Karma yöntemle hazırlanan bu çalışmada, Çalışma 1 nicel desenle, Çalışma 2 ise nitel desenle, hazırlanmıştır. Çalışma içerisinde, “Çalışma 1” de anket tekniği, “Çalışma 2”de ise görüşme tekniği ile veri toplanmıştır.

1.2.2.1. Çalışma 1 için Veri Toplama ve Analiz Süreci

Çalışma 1 kapsamında nicel desen kullanılmış ve veri toplamak için anket tekniğinden faydalanılmıştır. Anket formunda demografik sorular, dilenciye yardım gerekçesi, yardım etme yaklaşımı ve dilencilerle ilgili genel kanılar hakkında sorulara yer verilmiştir. Almanya’da uygulaması yapılacak form aynı zamanda Almancaya çevrilmiştir.

Çalışma 1 kapsamında yürütülen nicel veri toplamaya esas oluşturan soru formu Türkiye ve Almanya için ayrı ayrı hazırlanmıştır. Çünkü her iki ülkedeki dilenci profili farklıdır, Türkiye’de bir şey yamaksızın dilenenler, Almanya’da ise bir performans gösterisi ile dilenenler yaygındır. Bu kapsamda hazırlanan sorular Ek-2 ve Ek-3’de verilmiştir. Ek-2’de Bremen kent meydanında yürütülen çalışmaya, Ek-3’de ise Ankara Hacıbayram Meydanı’nda yürütülen soruşturmaya ait formlar verilmiştir. Bu formlarda, Almanya için evsizler ve sokak göstericilerine dönük uygun sorulara, Türkiye için olanında ise dilencilere dönük sorulara yer verilmiştir.

Anketler hem Ankara hem de Bremen’de kent meydanında tesadüfen seçilen kişilerce cevaplanmıştır. Veri toplama süreci yaklaşık bir ay sürmüştür. Anket uygulamasından el

de edilen veriler ise Excel programında analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında frekans, yüzde ve çapraz tablolar alınmıştır.

1.2.2.2. Çalışma 2 için Veri Toplama ve Analiz Süreci

Çalışma 2 kapsamında hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme sorularında, dilencilere, evsizlere veya sokak göstericilerine bakış yanında, kişilerin, dilencileri, evsizleri ya da sokak göstericilerini nasıl gördüğü (Dilenci, evsiz ya da sokak göstericilerine bir meslek erbabı mı, acınacak biri gibi mi, işsiz mi, çalışmak istemeyen bir kişi mi yoksa korkulacak bir suçlu gibi mi bakıldığı) ve nasıl davrandığı (yardım etme, yardımdan kaçınma, şikâyet etme, korkma gibi) konularına yer verilmiştir. Ayrıca dilencilere, yardım etmenin kişisel mi yoksa kamusal bir mesele mi olarak görüldüğü konusunda da sorular hazırlanmıştır. Görüşmelerde temel sorular ve tartışma konu başlıkları önceden belirlenerek yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış ancak görüşmeler esnasında kendiliğinden ortaya çıkan konularda derinlemesine katılımcıların düşünceleri alınmıştır. Almanya’da yapılacak uygulama için görüşe formu İngilizceye çevrilmiştir, araştırmacının Almanca dil seviyesi yeterli olmadığı için görüşmeler İngilizce yapılmıştır. Katılımcılara özellikle ifade etmekte güçlük çektikleri konularda, kendilerini rahat hissetmeleri açısından Almanca’ya dönebilecekleri de önceden dile getirilmiş ve Almanca ve Türkçeye halim olan bir kişi tarafından çalışmanın veri toplama aşaması boyunca destek alınmıştır. Bu kapsamda verilerin toplanması Almanya’da da Türkiye’de de yaklaşık birer ay sürmüştür. Verilerin analizinde kişilerin kimliğinin gizliliği açısından kişi isimleri yerine kod isim kullanılmıştır.

Verilerin analizinde ise tema analizi kullanılmıştır. Bu bağlamda teori temelli olan bu çalışmada katılımcıların düşünceleri analiz edilirken, dilenciliğe atfedilen anlam için çalışmanın teorik arka planında yer alan kavramlar birer tema olarak alınmıştır. Bunlara uygun olmayan katılımcıların söylemleri ise kendi bağlamı içinde ona karşılık gelecek şekilde temalaştırılmıştır. Bu bağlamda temaların büyük bir kısmı teorik söylem üzerinden bir kısmı ise katılımcıların orijinal söylemleri üzerinden oluşturulmuştur. Almanya’da yapılan görüşmeler ise önce Türkçeye çevrilmiş daha sonra aynı şekilde analiz edilmiştir.

1.2.3. Araştırma Soruları

Bu çalışmada aşağıdaki soruların yanıtları aranmaktadır:

- 1) Tarihsel süreçte “Dilenci” ve “dilencilik”e atfedilen anlamlar nasıl değişmiştir?
- 2) Toplumsal dayanışma ile dilencilik olgusu arasında bir bağ var mıdır?
- 3) Günümüzde Almanya ve Türkiye’de dilencilik nasıl anlamlandırılmaktadır?
Dilenme stratejilerinde farklılık var mıdır?

2. BÖLÜM:

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. ÇALIŞMADA KULLANILAN KAVRAMLAR

2.1.1. Toplumsal Dayanışma

Bu kavram çalışma içerisinde, Durkheim'in tanımıyla eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Durkheim, dayanışmayı toplumsal işbölümünden ayrı düşünmez ve dayanışmanın organik ve mekanik türlerini ayırt eder. Toplumsal dayanışma, kişilerin topluluk ya da toplum olma kararlılığıyla da ilişkilidir. Dayanışma, bir kişiyi diğerine bağlayan, mekanik ya da organik nitelikte olabilen bir ilişki türüdür. Ancak bu ilişki, modern-öncesi topluluklarda mekanik bir nitelik edinirken, Durkheim'in "gerçek toplum" olarak adlandırdığı modern toplumlarda organik bir nitelik kazanır. Mekanik dayanışma hüküm sürdüğünde, topluluk içerisindeki bireylerin farklılaşmaya dönük eğilimleri azalır ve diğer kişilerle ortak değerleri savunan, benzer davranışlar gösteren kişiler ortaya çıkar. Topluluğu bir arada tutan daha çok inançlar olurken, organik dayanışmanın hakim olduğu toplumlarda, sorumluluk ve çıkarlar önem taşır (Durkheim, 2006).

2.1.2. Mekanik İşbölümü

Durkheim, geleneksel toplumların basit sosyal yapılarını modern toplumların karmaşık işbölümüyle karşılaştırmak ve analiz etmek için iki toplumsal düzen biçimine, mekanik ve organik dayanışma kavramlarına başvurur. Geleneksel toplumlar, topluluklar/cemaatler veya gruplarda ilişkiler, genellikle yüz yüze veya mekaniktir; işbölümü çok basittir, insanların çoğunluğu aynı işi yaparlar (örneğin, avcı veya çiftçidir). Ortak bir hayat tarzı, herkes tarafından bilinen ve uygulanan ortak adetler ve ritüeller hüküm sürer. Mekanik toplumlarda kolektif bilinç tamamen hakim konumdadır. Herkes özünde aynı düzenin parçası sayılır. Bireyselliğe çok az yer vardır; toplumsal farklılıklar ve özel mülkiyet öncelikli değer taşımaz. Bu yüzden uyum, itaat 'doğal'dır. Sosyalleşme, aile, din gibi temel toplumsal düzenlemeler aracılığıyla sağlanır (Durkheim, 2006).

2.1.3. Organik İşbölümü

Öncesinde mekanik dayanışma kalıplarını kullanan toplumlar gelişip modernleşirken, sanayi ekonomileri ve karmaşık işbölümleri gelişir. İnsanlar kırdan kente göç ederken, mekanik dayanışma topluma yetersiz gelmeye başlar. Farklı meslekler, hayat tarzları ve alt-kültürlerin artması ve yasallık kazanmasıyla, benzerlik yerini farklılaşmaya bırakır. Durkheim'e göre, modern ekonomik toplumların temelini, ekonomik bağımlılığın yanı sıra, karşılıklı çıkar, hayatta kalabilme ve başarı sağlayabilme amaçlı karşılıklılık ve işbirliği oluşturur. Ona göre, çıkarıcılık tek başına toplumsal çatışma üretir. Gelişmiş sanayi toplumlarında sözleşmelerin ve ekonomik ilişkilerin temelini, ahlâk biçimlerinin yerine, güvenlik ve adalet sisteminin üzerine kurulabileceği genel kabul gören yönetsel ilkeler, normlar ve değerlerle ilişkili bazı kurallar oluşturur (Durkheim, 2006).

2.1.4. Dilenci

Gelir sağlamak ya da yaşamda kalmak için dilenmek eylemini gerçekleştiren kişiler dilenci olarak adlandırılabilir. Dilenciler, Türkiye’de olduğu gibi kendisini acındırarak ya da korku yaratarak, yardım talep eden, sadaka isteyen kişilerdir. Diğer yandan Almanya’da dilencilik, daha çok sokak göstericileri ve evsizler olarak ortaya çıkmaktadır. Dilencilik bir meslek olarak tarif edilemese de, özellikle örgütlü dilencilikte olduğu gibi, resmi olmayan yollardan, bir meslek grubu gibi davranan dilencilere rastlanabilmektedir (Buğra, 2008).

2.1.5. Evsiz

Evsizler, dilencilerin özellikle organik dayanışmaya sahip toplumlarda aldığı iki farklı biçimden birisi sayılabilir. Diğeri de aşağıda tarif edilen sokak göstericileridir. Yaşamını kısmen dilenerek, kısmen de başka hayatta kalma stratejileriyle sağlayan evsizler, özellikle Batılı ülkelerde sosyal yardımların nesnesi sayılmaktadır (Ravenhill, 2008). Çalışma içerisinde de, söz konusu araştırma coğrafyası Almanya olduğunda, evsiz ve sokak göstericilerinin çoğu zaman katılımcılar düzeyinde dilenciyle eşanlamlı olarak kullanıldığı fark edilebilir.

2.1.6. Sokak Göstericileri

Sokak göstericiliği özellikle organik toplumsal dayanışmanın hüküm sürdüğü coğrafyalarda rastlanabilecek türde bir dilencilik etkinliğini tarif eder. Sokak göstericileri,

eğlenceye dönük icralarıyla bir çeşit dilencilik yaparlar. Ancak organik dayanışmanın bir gereği olarak, bunu bir hizmet sunarak gerçekleştirmeye çalışırlar (Dean, 1999). Sokak göstericileri, sokak çalgıcıları ya da sokak icracıları şeklinde ikiye ayrılabilirler. Birisinde genellikle gösteri müzikli olarak icra edilirken, diğerinde türlü akrobasi ve başka eğlenceli etkinlikler yardımıyla dilenme eylemi gerçekleştirilir. Çalışma içerisinde bu ayrım fazla gözetilmeden her iki icranın sahibine de sokak göstericisi denmektedir.

2.2. ÇALIŞMANIN KURAMSAL ARKAPLANI

2.2.1. Durkheim’a Göre Toplumsal Dayanışma Tipleri Ve İşbölümü

İlk kez Alman sosyolog Ferdinand Tönnies’in belirlediği gibi, özellikle modern toplumlarda (*Gesellschaft*) bireyler arasındaki benzerlik ve ortaklık azalır. Bu da dayanışmayı sorunlu hale getirir. Bireyi kurumsal bir sözleşme yardımıyla toplumla dayanışma içerisine taşımak önem kazanır. Birey vicdanıyla toplumunkini uzlaştırmak için kurumsal yordamlar izlenir ve dayanışma amaçlı “kontratlar” ortaya çıkar. Bireyin farklılığını toplumsal dayanışmanın faydası için biçimlendirmeye dayanan sözleşme biçimleridir bunlar (Tönnies, 1957: 71).

Karmaşık modern toplumlarda, kendiliğinden gelişen ve bireylerin gönüllü katılımına dayanan dayanışma biçimlerinin terk edilmesi zorunlu olur. Bireyin kendisine yetemiyor olması, kendi ihtiyaçlarını yakın çevresinden karşılayacak donanımda olmaktan uzaklaşması olgusu da toplumsal dayanışmayı değiştirmeye zorlar. Modern toplumlarda birey, dayanışma içerisine girdiği bireylere hizmet sunan ve çoğunlukla bir meslek icra ederek işbölümüne katılan beşeri bir varlığı işaret eder. Modern toplum sözleşmesi gereği, tüm bireyler çalışarak, değer ve hizmet üreterek bu dayanışmaya destek verebilirler.

Dilenciler de, sınırları bu şekilde çizilmiş bir sözleşmenin tarafı olamazlar. Tönnies’e göre, dilencinin bu durumda tümüyle dışarıda bırakılması gereklidir. Modern-öncesi topluluklarda “gücün ve zenginliğin” ifadesi olarak dayanışma ağı içerisinde tutulan dilenci, bu değişen toplum manzarasında, “gözlerden uzak tutulması gereken”, “hoşa gitmeyen bir görüntü”ye indirgenir (Tönnies, 1957: 189).

Fransız tarihçi Michel Foucault (1977), genellikle bu dışlamanın tarihini deliller üzerinden okusa da, dilencileri de modern zamanlarda dışlanan bir topluluk olarak işaretler. Modern

egemenlik biçimlerinin ortaya çıktığı Klasik Çağ'da ilk kez dilencilerin, deliler gibi kapatıldıklarını ortaya koyar. İlk olarak 1532 yılında Paris'te tüm dilenciler sokaklardan toplanarak lağımın inşaatında kullanılırlar. Bu yıllardan başlayarak, özellikle de 1607 yılında Paris sokaklarında gerçekleşen sert müdahaleler, dilencilere yönelik ilk büyük çaplı ve kurumsal eylem olarak tarihe geçer. Paris merkezinde büyük "kapatılma mekânları"nda, dilenciler, deliler, cüzzamlılar, fahişeler, aylak gezenler ve alkoliklerle beraber aynı yere kapatılırlar. Resmi kayıtlara göre tüm bu kalabalığın ortak yanı, çalışmamaları ve değer üretmemeleridir. Resmi belgelerde kapatılmış olan dilencilerin tarifi ise, "belli bir ücret karşılığında çalışmayan, kazandıklarını da tavernalarda harcayan" insanlar şeklindedir (Foucault, 1977: 47-50).

Toplumsal dayanışma ve işbölümüne ait çalışmalarda, genellikle Durkheim'in organik ve mekanik dayanışma modellerine gönderme yapılır. Durkheim, kendisiyle yakın zamanlarda yaşayan bir başka toplumbilimci Ferdinand Tönnies'den farklı bir şekilde toplumsal dayanışmayı tanımlar. Durkheim için mekanik ve organik dayanışma biçimleri birbirlerine karşıt gibi konumlansa da, toplumsal değişimle birlikte dayanışma kipleri de değişir (Ritzer, 2010: 84). Toplumla beraber değişen dayanışma biçimleri, bireyle toplum arasındaki bağlantıların da yeniden tanımlanmasını gerekli kılar. Dayanışma modeli bireyleri belli bir işbölümü çerçevesinde birbirleriyle bağdaşık kılmaya yarayan bir toplumsal yaptırım gibi işlev görür.

Bu anlamda, toplumun değişen yapısıyla uyumlu birey dayanışmalarının yaratılması gereklidir. Sadece devletin değil, sivil kurumların da bu sürece katılımı zorunludur (Oosterlynck ve Van Bouchaute, 2013: 11). Toplumsal dayanışma modeli, görünür kurumsal uzantılarının yanında, bireyleri belirli şekillerde bir araya gelmeye çağıran söylemlerin de sonucudur. Bireyler, bu dayanışmayla toplumun bir parçası olabilirler ve bireysel gerçekliklerini aşarak, toplumsal yapının uyumlu bir bileşeni olurlar. Durkheim bu şekilde bir dayanışmaya dahil olan bireylerin artık toplumbilimin konusu olduğunu ortaya koyar. Bu değişimle beraber, artık ruhbilimin sınırları dahilinde anlaşılamaz davranışlar göstermeye başlarlar (Durkheim, 2010).

2.2.2. İşbölümü ve Yardımlaşma

Emilé Durkheim, toplumsal dayanışmayı her zaman için işbölümüyle beraber tarif eder. Dayanışma, toplumsal yapı içerisindeki bireylerin taşıdıkları temel bir sorumluluktur.

Bu sorumluluk duygusunun nasıl aktarıldığı, biraz da o toplumun ne tür bir dayanışma modeline sahip olduğunu ortaya koyar (Durkheim, 2001). Durkheim, kendi sınırlarını çizen toplumbilimi önceleyen çalışmalarda, işbölümünün, organizmacı, eski Türkçe ifadesiyle uzviyetçi şekillerde tarif edildiğinin dile getirir. Buna göre, fertler bir bünye olan, bir tür organizma bütünlüğüne sahip bir bedenin içerisindeki organlar gibi bir araya gelir ve bir işbölümünü icra eder, dayanışma içerisine girerler. Ancak bu modelde, toplum oldukça müspet, pozitivist bir açıklamasını bulur. Toplum biyolojik metaforlarla anlaşıldığında, değişimi dışlayan bir yapı gibi tasvir edilmiş olur.

Durkheim, bu tarifi ileri bir seviyeye taşır ve toplum parçaları arasındaki etkileşim ya da işbölümünün daha dinamik bir tarifini sunar. Beşeri varlıklar, sadece işlevleri bakımından bu işbölümünün parçası olmazlar; aynı zamanda toplumsal beklentileriyle de bu modelde yer alırlar. Toplum hüviyeti ne kadar belirgin ve Durkheim'in anladığı toplum tarifine yakın olursa, bu dayanışma modeli de o ölçüde karmaşıklaşır; mekanik olandan organik olana doğru evrilir. Durkheim, bu anlamda, toplumsal yoğunlukla, toplumsal dayanışma arasında bağdaşık bir ilişki bulur. Ama böyle toplumlarda roller de o ölçüde belirlilik kazanır. Özellikle meslekleriyle bu dayanışmaya katılan bireyler için, tüm meslekler bu işbölümünün temelini oluşturur. Hatta Ziya Gökalp de Durkheim'in yapıtında, bu mesleki işbölümünü, yeni oluşmakta olan Türk toplumu için en önemli dayanışma birimi olarak önerir (Gökalp, 2008).

Mesleklerin, bir nevi organizma içerisindeki işlevler gibi, toplumun ihtiyaç duyduğu ne varsa ortaya çıkarması beklenir. Ancak mesleki sınırların belirginleşmesi için toplumun, tarımsal bir yaşamdan, köylülükten, kırsallıktan uzaklaşarak, kentte yaşıyor olması beklenir. Durkheim'e göre, işbölümü kırsal, temel uğraşı tarım olan toplumlarda belirsizleşir ve mekanik bir işbölümüne yönelir. Tarım ve hayvancılık temel uğraş olduğunda, tüm fertler neredeyse aynı işi yapar, aynı konuda uzmanlaşırlar; organik işbölümünün yerini mekanik yardımlaşma alır. Örneğin imece geleneği böyle bir yardımlaşmayı örnekler. Bu tür bir yardımlaşmada, sınırları ve işlevleri belirli bireylerin işbölümünden çok, geleneksel bir yardımlaşma davranışı ortaya çıkar.

Bu tür mekanik işbölümünün geçerli olduğu toplumlarda, bazı meslekler hiç ortaya çıkmaz, bazılarındaysa bir yığılma olur. Üretilen işlevin kendisinde de çeşitlilik değil, tektiplilik ortaya çıkar. Dolayısıyla, mekanik işbölümünde üretimin kendisi gibi tüketim

de tektiplilik edinir. Bireyler de o nispette ayrımsız, birbirine benzeyen, benzer şeyler üreten ve tüketen kişiler olurlar. İşbölümü ve dayanışmanın türü bu anlamda toplumsal yapının temel belirleyeni olur. İşbölümü, mekanikten organik olana doğru evrildikçe, farklılaşan ve sınırları belli olan bir üretim ve tüketim etkinliği de ortaya çıkar. Bu ise geri dönüşlü olarak toplumsal işbölümünü yeniden bölümler. Toplumsal yapıyla toplumsal işbölümü bu şekilde birbirleriyle etkileşim içerisinde bulunur.

Durkheim'e göre bu işleyişi ilk kez İngiliz ekonomist Adam Smith ortaya koyar. Ancak o bu işlevin toplumsal yapıyla olan dolaysız bağlantısını tanımlamaz. Bu işlevin daha çok ekonomik belirlenimleriyle ilgilenir. Oysa işbölümü ve dayanışma olgusunun, siyasal, yasal ve yönetsel yapılaşmaya da doğrudan etkileri vardır (Durkheim, 2001: 2). Toplumsal işbölümünün bir uzanımı olarak, sınırları ve işlevleri belli şekillerde ortaya çıkan meslek sahipleri, sadece ekonomik bir işlevle hareket etmezler. Her meslek kendi adabını, *ethos*'unu yaratır. Bu *ethos* içerisinde meslek erbabı topluma karışır ve kendisine yer edinir. Çağdaş dünyadaki karşılığı kariyer olan bu *ethos* yardımıyla, bireyin toplum içerisindeki yeri belli olur. Bu belirlilik, toplumsal işbölümü ve dayanışma içerisinde belirli bir yer işgal etmesinden ileri gelir. Bu belirlilik aynı zamanda bir saygınlık ölçüsü olur. Max Weber de Durkheim'le benzer şekilde, bu *ethos*'un ekonomik egemenlikle beraber, kültürel ve toplumsal egemenliği de yanında getirdiğini dile getirir. Örneğin kapitalizmin böyle bir *ethos*'un egemenliği olduğunu vurgular. Özünde tüccar olan bir sınıfın, saygın iş adamlarına dönüşmesini sağlayan da bu *ethos*'un ortaya çıkmasıdır (Weber, 2002).

2.2.3. Mekanik Dayanışma ve İşbölümü

Mekanik işbölümü kavramı ilk bakışta, yapılaşmış toplumlar için daha uygun bir dayanışma modeli gibi anlaşılsa da, Durkheim, yukarıda da dile getirildiği gibi, toplum parçalarının, bireylerin bir araya gelmesindeki ilkelerin basit bir makine düzeniyle analogi kurulamayacağını ortaya koyar. Toplum, bireylerle onların işlevlerinin toplanmasıyla bir araya gelen bir mekanik bütün değildir. Basit bir toplama olmayan toplumda, kendine özel dinamikler vardır. Ama yine de bu dinamikler, toplumbilimsel yöntem ve yaklaşımlarla anlaşılabilir müspet bir kendilik sunarlar.

Oysa mekanik işbölümünde bu şekilde anlaşılabilir bir bütünlük yoktur. Topluluk içi dayanışma ve işbölümü kendi içinde türdeş olmadığı gibi, topluluğun alt parçaları

arasında da nitel farklılıklar ortaya çıkar. Durkheim, bu farklılaşmayı ve toplumbilimin sınırları içerisinde anlaşılmayı güçleştiren belirsizliğin nedenini, bireylerin toplumsal bir bilinçten ve vicdandan türetilmemesine bağlar (Durkheim, 2001: 40). Fertler arasında toplumsal ilişkilerin dolayımıldığı ve bir tür sinerjiye neden olan bağlantıların yerini, daha geleneksel etkenlerin neden olduğu ve daha keyfi sayılabilecek kaynaklar alır. Mekanik dayanışmanın işler durumda olduğu bir toplulukta, bireyler ya da alt topluluklar, Gökalp'in ifadesiyle, çok farklı bilinç ve vicdanlardan feyz alarak, farklı *ethos*'lar geliştirebilirler (Gökalp, 2008).

Durkheim, toplum olma vasfından uzaklaşsalar da, mekanik dayanışmaya sahip toplulukların olumlu bir tarafının altını çizer ve organik dayanışmada olduğu gibi, işbölümünün belirli sınırlara sahip ve belli alanlarda yığılmanın ya da boşlukların olmadığı modele göre bu tür toplumlar, özellikle toplumsal varlığa dönük tehlikelerde, savaş hallerinde ya da felaketlerde daha rahat ayakta kalabildiklerini dile getirir. Çünkü hemen her fert, hayatta kalmaya olanak sağlayan yetiler ve işlevlerle donatılmıştır (Durkheim, 2001: 42). Sözgelimi organik toplumda fırınların çalışmadığı koşullarda kişilerin ekmeklerini kendilerinin üretme şansları çok azdır. Mevcut işbölümüne güvendiklerinden, böyle bir ön hazırlık yapma gereği de duymazlar. Ama mekanik işbölümünde, her hanenin kendi ekmeğini pişirme olasılığı çok daha fazladır. Topluluk içerisinde işbölümü, ayrılmış meslekler ve yetilere göre inşa edilmediğinden, hane kendi başına ayakta durma olanağına sahip olur.

Sadece ekonomik işlevler değil, aynı zamanda toplumsal bağlar da bu koşullarda daha fazla korunur, topluluğun anomali koşulları içerisine girmesi zorlaşır. Topluluk ve birey, zor doğa ya da toplumsal koşullara karşı değişmeden varlığını sürdürebilir. Değişimin bu topluluklar içerisinde hakim dinamik olmaması, onları anomaliden daha uzak utar. Örneğin Durkheim'in de önemle üzerinde durduğu, bir belirti gibi okumaya çalıştığı intihar olgusuna daha az rastlanır ve mevcut vakaların da genelde nedenleri açıklanabilir sayılır. Oysa organik işbölümüne sahip bir toplumca çevrelenen bireyin intiharına ait motifler kolaylıkla belirlenemez. Mekanik dayanışmaya sahip topluluklarda, belirgin bir şekilde ortaya çıkmayan, farkını kolaylıkla işaretleyemeyen bireyin, topluluktan bağımsız böyle bir eyleme başvurması pek olası değildir. Bu

yüzden Durkheim, intiharı, özellikle organik işbölümüne ait toplumlara ait bir olgu gibi değerlendirir (Durkheim, 1992).

Mekanik dayanışmada, daha çok haneler ve alt topluluklar gibi bir araya gelmiş olan toplulukların varlığı önem taşır. Bu haneler, birbirlerine işbölümünün gereği görünür çıkar ağlarından çok, daha geleneksel rabitalarla bir araya gelirler. Bireysel gönüllülüğün yerini, zorunluluklar alır. Örneğin herkesin başkasının düğününe ve cenazesine katılması beklenir. Bireysel ve kendiliğinden gelişen toplumsal tepkiler, yerine belli teşrifatlar, kalıplar dahilinde işbölümü ortaya çıkar (Durkheim, 2001: 43). Bireyin bu tabiiyeti nedeniyle, özgür ve kendiliğinden davranışı daha fazla engellenmiştir. Dolayısıyla, bireyin farklı işbölümü kalıpları içerisine girmesinin olanakları da azalmış olur. Kişinin yeri ve muhiti belli olunca, intihar eyleminde olduğu gibi, kendiliğindenlik taşıyan edimlerin ortaya çıkması da zorlaşır. “Kolektif bilincin” daha güçlü olduğu mekanik dayanışmaya sahip topluluklarda, anomi ve suç olgusu, bu topluluk vicdanının baskılamasıyla engellenmeye çalışılır. Oysa organik işbölümünde anomi ve suç, yönetsel ve yasal kurumların meselesi olur. Korku, çıkar gibi duygular öne çıkar (Durkheim, 2001: 60).

Mekanik dayanışmada bir kişiyi diğerine bağlayan etkenler olarak vicdan, bilinç, gelenekler, bağlılıklar, aile, töre, din gibi yapılarca tanımlanmış ve daha çok nitel değerlerdir. Dolayısıyla, kişinin çıkarını görünür kılmayan bir yapı içerisinde işler. Bir tür özgecilik, diğerkâmlık üzerinde inşa edilen bir dayanışma modelidir. Birey çıkarını çoğu zaman aşan, fedakârlık ve karşı tarafın faydasını öne çıkaran bağlantılar önem kazanır. Durkheim, bu yüzden diğerkâm intiharı aynı zamanda geleneksel topluluklarda da rastlanabilen bir olgu olarak sınıflandırır. Diğerkâm intihar, bir bakıma ferдин kendisini, dayanışma içerisinde olduğu diğerleri için feda etmesi, kurban etmesidir. Ayrıca yasalar nazarında suç ve cürüm sayılan durumlarda, eğer bu topluluk vicdanıyla veya töresiyle uyum içerisindeyse, söz konusu birey de suçluluk duygusu yaşamaz, vicdan azabı çekmez. Örneğin Anadolu’daki kan davalarında, suçu işleyenler, bir nevi kendilerini kurban ederler. Bu eylemi gerçekleştiren beşeri bir varlık olsa da, ortaya çıkan, “topluluk benliği” ya da kolektif bilinci yüksek bir ferдин eylemidir. Bu benliğe sahip kimsenin intiharı da, bir bakıma, topluluğun da belli ölçülerde intihar etmesi anlamını taşır. Mekanik dayanışmaya sahip bir toplulukta, beşeri varlıkla toplumsal

varlık kolaylıkla ayrılamaz, üst üste biner. Bireysel, kendi hesabına, çıkarına yapılan bir eylemi soyutlamak bu nedenle zordur.

2.2.4. Organik Dayanışma ve İşbölümü

Durkheim'e göre, organik dayanışma, mekanik dayanışmaya sahip toplumlar için çok farklı bir işbölümüne işaret eder. Yukarıda bu ayrım, işbölümü ve yardımlaşma olarak ayırt edilmektedir. Bu fark, imece yoluyla bir araya gelen ve yardımlaşan bir topluluğun eylemiyle, bir fabrikada çalışan işçilerin eylemleri kadar farklı olabilir. Durkheim'e göre, mekanik dayanışmada bir kararlılık ve denge, değişmezlik arayışı varken, organik dayanışma, zamanla daha da etkin ve detaylı dayanışma ve işbölümü arayışlarını içerir. Mekanik olanda, dayanışma ve işbölümü arasında bir geçişlilik olmasa da, organik olanda, dayanışma ve işbölümü her zaman birbirine uyarlanır, tercüme edilir. Yeni bir işbölümü olanağı, yeni bir dayanışma türüne neden olabilir ya da tersi bir durum gerçekleşebilir. Bu yeni dayanışma ve işbölümü olanaklarıyla koşut olarak, toplumsal kurumlar da yeniden inşa edilir ya da ortadan kalkarlar. Dayanışma türü değiştikçe, toplumsal bilinç ve vicdana koşut yapılanmalar da değişir; bazı değerler yenilenirken, diğer bazıları tedavülden kalkar. Toplumdaki değişme, onun uzanımı olan kurumlara da yansır (Durkheim, 2001: 68, 69).

Organik dayanışma ve işbölümü, mekanik bir düzeneğin yerine organik olanın bir analogi imkânı olarak kullanılması yoluyla tanımlanır. Organizma, bir mekanik düzenekteki kadar belirlenebilir bileşenlere ve işlevlere sahip değildir. Organizmacı veya uzviyetçi bir bakış açısıyla tanımlanan bir toplumda, her birey belli işlevlerle eklemlenmiş bir canlı, yaşayan ve değişken bir parça gibidir. Bireyi bir diğerine, yine bu dayanışma ve işbölümünden türeyen bir etkileşim biçimi olarak işlevler bağlar. Bu işlevlerin icracısı her birey, bir toplumsal role ve konuma kavuşur. Bu konum, bir meslek olabileceği gibi, annelik ya da arkadaşlık gibi statüler de olabilir.

Durkheim, bireyleri birbirine ve onların üzerindeki bir soyutlama olarak topluma bağlayan bu dayanışma ve işbölümü kalıbını organizmacı örneklerle açıklamaya çalışır. Örneğin toplumsal yasaları sinir sistemine benzetir. Yasa, töre ya da geleneksel yaptırımlardan farklı olarak, tüm bireyleri kat eder ve en ücra olanı bile bir diğeriyle irtibatlı kılar (Durkheim, 2001: 83). Aynı zamanda, sinir sisteminin bir organizma içerisinde yaptığı gibi, tüm organların birbirlerinden haberdar şekilde ve eşzamanlı

olarak çalışabilmelerini de güvenceye alır. Sinir sistemi gibi işleyen bir dayanışma ağı içerisinde, kendi zamanına ve yerine sahip, toplumun dışında varolabilen toplulukların varolma şansı da azalır. Bu sayede, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı romanında bir tasvirini sunduğu gibi, tüm memleket aynı zamanın hükmü altında yaşamaya başlar (Tanpınar, 2007).

Durkheim, her ne kadar mekanik ve organik dayanışma ve işbölümü kalıplarını ayırma gereği duysa da, bu ikisinin çoğunlukla aynı toplum yapısı içerisinde, “biri diğerkinin arka yüzü” şeklinde varlığını sürdürdüğünü de ortaya koyar (Durkheim, 2001: 83). Tümüyle organik bir dayanışmanın yaşam bulduğu bir toplum ütöpik bir toplum yapısına denk düşer. Ama bu iki dayanışma türünün ağırlıklı olarak varlık kazandığı toplumları sınıflandırmak olasıdır.

2.2.5. Dayanışma Tipleri ve Dilencilik

2.2.5.1. Mekanik Dayanışma ve Dilencilik

Mekanik dayanışma ve işbölümünün varlığı, özellikle devletin ve idari kurumların, dayanışma ve işbölümünün yeniden üretilmesinde etkin bir özne olmaktan uzaklaşmasına neden olur. Örneğin topluluk, cemiyet içerisinde hayat süren kişiler, bu kapalı sosyal yapı içerisine dahil olan herkesle doğal olarak kendisini dayanışma içerisinde görür. Ama tam tersine, dışarıda saydığı, kendisini bağı görmediği kişilere de kayıtsız kalabilir; hatta onlarla çatışmalı bir ilişki de kurabilir. Bu dahil olma ya da dışlama davranışlarını devlet ve idari kurumlar düzenlemez. Bu davranışlar, kimin kiminle nasıl bir dayanışma ve işbölümü sergileyeceği, adeta topluluk kültürüne içkin değerler olurlar.

Böyle bir mekanik dayanışmacı toplum örneğinde, dilenciler eğer topluluğun yaşam sürdürdüğü coğrafyanın, köyün, kasabanın bir üyesi ise, onunla dayanışma da kendiliğinden ortaya çıkar. Dilenci, içerisine doğduğu topluma doğrudan bir aidiyet edinir. Esasen böyle bir dayanışma ağı içerisinde dilenci gibi ayrı duran bir kimsenin varlığı pek tasavvur edilemez. Daha çok yaşamını idame etmek için başkalarına muhtaç bir kişiden söz edilebilir. Mekanik dayanışmacı toplumlarda, nasıl ki delilerin tüm gereksinimleri etrafındakiler tarafından karşılanırsa, benzer şekilde dilenci gibi, özünde yardıma muhtaç olduğu varsayılan bir kişinin de gereksinimlerini bu dayanışma ağı

içerisinde karşılaşması mümkün olur. Dilenciye ya da akıl hastasını belirgin kılan, özünde organik dayanışma kültürüne ait dışarıda bırakma davranışdır. Bu nedenle, mekanik dayanışmanın ayırt edici olduğu kırsal bölgelerden, kentlere taşındıkça, dilenciler daha çok görünür hale gelirler (Wassan ve Khuro, 2011). Onları bu şekilde görünür kılan, sınırları belli bir topluluk sınırları dışına çıkmalarıdır.

2.2.5.2. Organik Dayanışma ve Dilencilik

Diğer yandan organik dayanışmanın hakim olduğu toplumlarda, bu dayanışmayı ve işbölümünü, devletin ve idari kurumların üstlenmesi zorunludur. Toplum, alt topluluklara, zümrelere ya da cemiyetlere değil de, daha çok küçük ailelere ve bireylere bölündüğünden, mekanik dayanışma yok olmaya başlar. Mekanik dayanışma daha çok aile içinde yer tutmaya başlar. Bu durumda dilenciler, doğası gereği herhangi bir ailenin parçası olmadıklarından, özellikle idari yapının nesnesi olurlar. Dilencilik suç sayılmaya, toplumsal huzursuzluğun kaynağı olmaya başlar (Wardhaugh ve Jones, 1999). Dilenciler bu şekilde, mekanik dayanışma ve işbölümü ağı dışına çıktıklarında, belli bir aidiyetten yoksun şekilde ortaya çıkar ve özellikle kamusal alanlarda görünür olmaya, rahatsızlık vermeye başlarlar. İdari kurumların, bu görüntüyü düzenlemesi zorunlu olur bu koşullarda. Onları şehir merkezlerinden, turistik alanlardan ve mutena semtlerden uzak tutmak, bu kurumların sorumluluğı olur. Dilencilik, asayişle ilgili bir konu başlığı olarak ortaya çıkar (Ravenhill, 2008).

Böyle bir düzenleme dilencileri, organik dayanışmanın parçası olamadıklarından, toplumsal bünyenin dışına çıkmaya zorlar. Dilenciler, görünür olmak ve yaşamlarını idame etmenin yollarını bulmak istiyorlarsa, dilenme davranışlarını değiştirmek ve yeni yaşam stratejileri geliştirmek zorunda kalırlar. Örneğin sokak çalgıcılığı, göstericiliğı gibi sokak arası icralar bu değişimin bir parçasıdır. Organik işbölümüne eklenilebilmek ancak belli bir değer, hizmet üretmekle olanaklı olur. Dilencilerin bu işbölümünün parçası olmak için yaptıkları, eğlence üretmektir (Jordan 1999).

Dilenmenin idari yollardan engellenmesi veya asayiş nedeniyle, güvenlik konusu olması durumunda ise, dilenme işlevi şekil değiştirerek, çalışma içerisinde Almanya örneğinde gözlemlendiğı gibi, evsizlerin yaptığına benzer şekilde, sessizce oturmak, beklemek şeklini alabilir. Dilenciliğın işaretleri de bu durumda belirsizleşir. Özellikle kendini gösteren ve rahatsızlık vererek, acındırarak ya da korkutarak gelir beklentisi içindeki

dilencinin yerini, kendisini yardım vermek isteyenlerin vicdanına terk eden, saklayan bir başka dilenci tiplemesi alır. Bu yüzden, çalışma içerisinde Almanya'ya özel dilenci tiplemesiyle, evsizleri ve sokak göstericilerini karıştırmak olasıdır. Bu bağlamda, alan bulgularında da ortaya çıktığı gibi, bu kavramların birlikte kullanılması kaçınılmaz olmaktadır.

2.2.5.3. Dilencilik: Tarihsel ve Toplumsal bir Değerlendirme

2.2.5.4. Osmanlı Tarihinde Dilencilik

Dilencilik, herhangi bir toplumda çok eski tarihlerden itibaren var olmuş ve varlığını günümüze dek sürdürebilmiş bir varolma biçimidir. Özellikle Osmanlı'nın klasik döneminde dilencilik bir tür sosyal dayanışmanın karşılığı gibi yaşam bulur. Dilencilerin gerçekten yoksul olduğunu herkes bilir ve ona şüpheyile yaklaşmaz. Dilenmek, vücutça sakatlığı olup, çalışmayan ve günlük yiyeceği de kalmayan bir yoksulun, ölmek için başvuracağı en son çaredir. Yoksa sağlam bir kimsenin geçim yolu değildir (Kaleşi 1990: 32).

Başlangıçtan beri İslâm toplumunda çeşitli sebeplerle dilenenler ve bu yolla geçimlerini sağlayan dilenci toplulukları olmuştur. Bunlar devler kontrolü dışında bir varlık göstermezler. Bunların başında bazı mutasavvıflar ve dervişler vardır. Onların dilenciliği başka şekilde sınıflandırılabilir. Onlar bir zamanlar refah içerisinde yaşayan insanlar da olabilirler. Ama dilencilik, mistikliği bütünleyen bir pratik gibi yaşam bulur. Var olan mal ve servetlerini elden çıkardıktan sonra fakir bir hayat yaşayan bazı sufiler geçinebilmek için zaman zaman dilenmek zorunda kalırlar. Ayrıca belli sebeplerle işinden olmuş ya da çalıştığı halde geçim sıkıntısına düşmüş kimseler, sakatlar, hastalar, kimsesizler de kısaca dilenci grupların arasında sayılabilir (Toksarı 1994: 300).

Ancak zamanla Osmanlı'da klasik idare biçimleri bozuldukça, devlet idaresinin bir parçası gibi yürütülen dilenci örgütlerinin yapısı da değişir. Dilenciler kendi teşkilatlarını yaratmaya başlarlar. Devlet yapısına karşı bir yapılanma içerisine de girerler. Eskisi gibi varlıkları onaylanmaz ve bazı kovuşturmaların konusu olurlar. Devlet yardımından da mahrum kaldıkça, çalışamaz olurlar. Dilenme, sosyal bir işlev olmaktan çıkıp meslek halini almaya başlar. Yıllar içerisinde bu şekilde dilenenlerin sayısı da artar (Işın, 2006: 36). Osmanlı idaresi altında devlet ve dilencilerin dayanışma içerisinde oldukları

zamanlar geride kaldıkça, dilencilere dönük şüphecilik de artar. Dilencilerin gerçekten yardıma muhtaç oldukları düşüncesi kaybolmaya yüz tutar. Tarihçi Ekrem Reşat Koçu, Osmanlı klasik idari yapısının bozulduğu 18. Yüzyıla ait bir fermanı alıntılar:

“İstanbul’da birtakım dilenci Araplar türedi. Sapasağlam oldukları halde mahalleler arasında dolaşmakta, halka yağlı kara gibi yapışmakta, adeta zorla para almaktadırlar. Şehir halkından bazı yaramazlar da birer adamın boynuna zincir takarak: “borçludur, mahpusdur” diye sokak sokak dolaştırıp halkı soymaktadır. Bazı softalar, üçer beşer toplanıp keza sokak sokak dolaşıp Kur’an ve ilahi okuyarak kapılardan para toplamaktadırlar; bir kısım adamlar da yanlarına bir hasta alarak onu dolaştırıp dilenmektedir, bu hastaların arasında sâri illete müptela olanlar da vardır. Bütün bu rezaletler sür’atle ve şiddetle önlenecektir.” (Koçu, 1966: 457)

Bu ferman gereği dilenciler sokaklardan toplanmaya başlanır. Dersaadet’te köprü üzerinde bulunan dilencilerin toplanıp bir kısmının Darülaceze’ye, cüzzamlı olanların Üsküdar Miskinler Dergâhı’na yerleştirilmesi ve taşralı olanların memleketlerine gönderilip geri dönmelerine fırsat verilmemesine dair kararların menşei bu gibi fermanlardır (Doğan, 2015: 167). Özellikle II. Abdülhamit döneminde bu baskılar, başka tüm alanlarda olduğu gibi, dilenciler için de artar. Dilenciler başıboş gezen ve topluma zararlı bir insan hüviyeti elde ederler. 1896 yılında açılan Darülaceze, dilencilerin kapatılması gerekli bir insan sınıfı konumu edindiklerini gösterir. Dilencilik, bir tür sapkınlık ve hastalıkla da ilişkilendirilir. Hasta ve sakatları dilencilik yapmaları da bu çağrışımı güçlendirir (Özbek, 2008: 23, 24). Darülaceze, her türden toplum dışı sayılan kimselerin, delilerin, hastaların, uyumsuzların ve de dilencilerin topluca kapatıldığı bir külliye gibi tasarlanır. Bu anlamda modern bir kapatma stratejisinin de şekil bulduğu bir müessesedir (Tekin, 1999: 580).

Düzenin bozulmasının bir işareti de dışarıdan insanların büyük şehre gelerek dilenmeye başlamalarıdır. Oysa dilencilik önceden yakın çevreden insanlara ait bir uğraştır. Yakınlar arasından birisine yardımcı olmak gibi bir sosyal işleve hizmet ederken, yabancıların dahil olmaları bu dayanışma kalıbını yok eder. Fermanda da dilencilik, sadece bazı Araplara ait bir etkinlik gibi tarif edilir. Bu sayede tüm dilencilerin toplatılması gibi bir amaca da hizmet eder (Özbek, 2011: 69-70).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde dilencilığe ait tarihsel çalışmalarda, dilencilik olgusu genellikle topluluk dayanışmasıyla ilgili bir konu gibi ele alınır. Dilenciler çoğu zaman, yoksullar, kimsesizler ve yardıma muhtaç tüm diğer kişilerle aynı sınıfta değerlendirilir (Demirtaş, 2006; Düzbakar, 2008; Anar ve Özbay, 2013). Özellikle toplumsal uzamın genel görünümü olarak mahalleler bu dayanışmanın merkezleri olurlar. Mahalle, içerisinde yaşayanların sorunlarını ortak bir şekilde çözdükleri bir cemiyeti sınırlayan alanı işaret eder. Bu mahalle sınırları içerisine giren dilenciler de bu dayanışmadan pay alırlar. Dilenciler, bir tür misafir gibi değer görürler ve bu yüzden elleri boş gönderilmezler. Hatta bu tarih yazımına göre bu dilenciler, kendileri doğrudan dilenmeden, sefil ve yardıma muhtaç görüntüleri ile mahalle aralarında gezinmeleri yeterli olur. Bu dilenci karakteri romanlara da yansımıştır. Örneğin, Reşat Nuri Güntekin (1999: 80), *Miskinler Tekkesi* adlı romanında, böyle bir dilencinin portresini çizer. Ona göre herhangi bir dilencinin tek yapması gereken, kendi muhtaç halini samimi bir şekilde sergilemesidir. Gerisi kendiliğinden gelir. Hatta kendisi kimseye uğramadan sadakalar ona ulaştırılır. Güntekin, aşağıdaki alıntıda, erken Cumhuriyet yıllarına ait bir dilencinin resmini çizse de, dilenciye yaklaşımın henüz değişmediği, dilencinin arasında gezindiği topluluklara ait bir vicdani muhasabenin nesnesi gibi değer gördüğü bir zamanı betimler:

“Mesleğin acemileri ve kabiliyetsizleri dilenciligi yalvarıp yakarmaktan ibaret sanırlar. Benimki gibi bir sükûnun tesirini yalnız benim meslektaşlar arasında değil, cemiyetin daha yukarı tabakalarındaki dilenciler arasında da anlayan o kadar az, o kadar azdır ki.. Hakikat şu ki insanlar bir hayatın âlemini keşfetmekten zevk duyarlar. Saklamak istediğiniz bir elem veya ayıbı kendi incelikleriyle bulduklarım zannedecekler. Bütün mesele bu. Sokakta kaçmak ve utanmak suretiyle erkeği peşlerine takan kızlar gibi ben de âdeta bu çekimser sükûtumla müşterilerimi peşime takıyordum. Aşk gibi dilencilikte de kaçanı kovalıyorlar. Büsbütün gece değil,' fakat insanlar anlaşılmaz bir mahzunluğun kavradığı, birçoklarının yorgun argın evlerine gittikleri, gene birçoklarının nereye gideceklerini bilemeyecek hüznle adımlarını ağırlaştırdıkları o loş ve bulanık akşam saatleri benim en iyi zamanlarımdı. Devamlı müşterilerim arasında bana, gazetecisine alışır gibi alışanlar, duvar kenarlarında gölgemi görmediği zaman rahatsızlık duyanlar oluyordu. Akşamları Tilkilik İstasyonu'ndan galiba Bornova'daki

evine giden orta yaşlı bir adamın bir gece bana kırk paramı vermek için son treni kaçırdığını hatırlarım.” (Güntekin, 1999: 80)

Osmanlı Dönemi mahallesinde, dilenci gerçekten yardıma muhtaçsa, onu geri çevirmek bir tür ayıp olarak değerlendirilir (Demirtaş, 2006: 88). Dilenciler, mahalle aralarında, “sevaba sığınanların gelip geçtiği” yerleri mekân tuttuğunda bu zorunluluk daha da artar. Dilenci, aynı zamanda, zekât vermenin, fazla gelirini, malını paylaşmak zorunda olan Müslümanların en kolay hedeflerinden birisi olur. Fazla malın getirdiği yükü ve sorumluluğu bu sayede üzerinden kolaylıkla atmış olur. Gerçekten ihtiyaç sahibini aramak gibi bir uğraş içerisine girmeden, kendi ayağına kadar gelmiş bir dilenciye sadaka vermek daha kolay bir yol olur.

O dönemde, gerçek dilencilerin barınma koşullarını, iaşesini sağlamak üzere devlet de türlü memurlar atar. Dilencilerin kâhyası ya da kethüdası olarak adlandırılan bu memurlar, dilencileri sevk ve idareden sorumlu kişilerdir. Dilenciler bu anlamda devlet tarafından tanınmış birer çalışan gibi değer görürler (Demirtaş, 2006: 88). Bir başka deyişle, dilenciyle dayanışma sadece topluluk içerisinde değil, devlet tarafından da yaratılan idari bir işlev tarafından güvenceye alınır.

Osmanlı’da dilencilik olgusuyla ilgili araştırmalar incelendiğinde, devletin ekonomik, siyasî ve askerî alanlarda güçlü olduğu zamanlarda sosyal yardımlaşmanın ve dayanışmanın da güçlü olduğu ortaya çıkar. Dilencilik, halk arasında ve devlet nazarında yeri olan bir meslek gibi icra edilir (Anar ve Özbay, 2013: 10).

Osmanlı’da dilencilik aynı zamanda bir tür marifet gibi de sınıflandırılır. Dilencilerin belli bir kıdem sahibi olmalarına da olanak sağlanır. Örneğin en kıdemlilerin, mezarlıklarda, büyük camilerde yer tutmalarına izin verilir. Özellikle mezarlıklarda türlü isimlerle anılan dilenciler (ıskatçılar, cerrarlar, sebilciler, goygoycular, kasideciler) dilencililiğin farklı marifet alanlarını işaret ederler. Zamanımızda olduğu gibi, dilenci denilip geçilmezler, kendi içlerinde de sahip oldukları farklı marifetlere göre sınıflandırılırlar (Demirtaş, 2006: 88-90). Tüm bu dilenci kalabalığının dilenmesi adeta bir hak gibi tarif edilir ve şehir sakinlerinin verdiği sadakalar onların doğal geliri gibi işlem görür. O zamanın dilencileri, böyle bir toplumsal dayanışmadan pay aldıklarından, belli bir özgüvenle davranır ve özellikle rahatsız edici davranışlardan kaçınırlar. Çünkü

zaten bekledikleri yardımı görürler. Reşat Nuri Güntekin'in tasvir ettiği dilencide bulunduğu "mağrurluk" da bu dayanışmanın bir sonucudur.

2.2.5.5. Miskinler ve Dilenciler

Tarihte, özellikle tasavvuf kültürünün etkin olduğu ve genellikle bir tekkenin nüfuzu altında yerleşmiş Türk toplulukları için dilenciler topluluğun doğal parçası sayılırlar. Özellikle Hızır kültü, dilencilerle dayanışmanın neredeyse dinsel bir zorunluluk mertebesine yükselmesine neden olur. Mesihçi halk inançlarının bir motifi olan Hızır'ın görünür olduğu biçimlerden birisi de dilencidir. Dilencinin kapısına geldiği kişi, uğradığı haneye bereket getirecek olan Hızır'ı da geri çevirmiş olabileceği düşüncesiyle, dilenciye cömertçe yardım eder. Dilenciler bir yandan da kutsal vasıflarla donanmış sayılırlar. Hızır, genellikle yaşlı ve aksakallı bir kişi gibi tarif edilse de, bu tiplene zamanla bütün dilencileri kapsayacak şekilde değişir. Hızır, herhangi bir görünümde karşısına çıktığı kişilerin ne kadar geniş yürekli oldukları sınar. Çok az kişiye ve yere uğrar. Bu yüzden dilenciler, "Hızır'ın bir cisimleşmesi" gibi düşünülürler. Hızır, kendisine yapılacak en basit yardımın dahi fazlasıyla karşılığını verir ve uğradığı yere bereket getirir (Ocak, 2011). Yörede yaşam süren ve düzenli olarak dilencilik yapan bazı derviş topluluklarının dışında özellikle gezgin dervişler "Hızır'ın bedenleşmesi" gibi anlaşırlar (Uludağ, 1998: 411).

Dönemin Anadolu'sunda, Hızır kültüne karşıt olarak, dilencilerin kutsanmış birer varlık gibi görülmesini engelleyen mistik gruplar da vardır: Kalenderilik, Vefailik ve Cavlakilik gibi bazı tasavvuf öğretilerinde, dilencilik bir çeşit "nefis terbiyesi" gibi de anlaşılır. "Kalenderi dervişler, 'nefislerini aşağılamak', böylece onun hâkimiyetinden kurtulmak için dilenmeyi tarikat erkânından kabul ederler (Ocak, 1999: 167). Genellikle köylerin etraflarında genişlediği tekkeler, bu topluluklar için yaşamlarını idame edebilecekleri bir alan olurlar. Hatta dilenciliği teşvik etmek ve halkın arasına karışarak dilenmek ve bu yolla küçük düşmeyi göze almak, bu gibi mistik öğretilerin temel davranışlarından birisi olur. Özellikle Kalenderi dervişler, bu aşağılanmaya dönük eylemler içerisinde bulunmayı bir dinsel pratik gibi ortaya koyarlar. Bu dervişler, etrafindakileri rahatsız ederek kendilerini aşağılamanın arayışı içerisine girerler.

Tasavvuf tarikatlarıyla ilgili çalışmalarıyla bilinen Ahmet Yaşar Ocak, bu topluluk için "konformist-olmayan dervişler" ifadesini kullanır. Ocak, bunu örneklemek için de,

meydanda yarı çıplak dolaşan ve çekinmeden ifrazatlarını yapan derviş örneklerini verir (Ocak, 1999). Yani bu dervişler, hem kendi hem de halkın huzurunu bozmaları, rahatlarını kaçırmaları anlamında konformizmden uzaklaşırlar. Hatta çevre halkı, çoğu zaman onları uzaklaştırmak için sadaka verirler. Kalenderilerin bu anlamda zamanımızdaki dilenciler gibi, türlü dilenme stratejileri geliştirdikleri varsayılabilir. Farklı olansa, bu dervişlerin sadakayı değil de, sadaka verenin aşığılamasını ve kendi nefislerini inkâra götürecek küçük düşürmeyi aramalarıdır. Ama yine de zamanla bu tür bir dilencilğin, bir öğreti olmaktan çıkarak, zamanımızdaki örgütlü dilencilğe benzeyen bir yapıya kavuştuğu da ortaya çıkar:

“Kalenderiler ilgi çekici biçimlerde dilenmektedirler. Bazen gruplar halinde şehir şehir, kasaba kasaba, hattâ köy köy ilâhiler söyleyerek dolaşmakta, yolda, çarşıda, pazarda karşılaştıkları insanların falına bakıp onlara cazip kehânetler söyleyerek yine yüklüce para sızdıran açığöz Kalenderî dervişleri de vardı.” (Anar ve Özbay, 2013: 6)

Genel olarak dilencileri topluluk içi dayanışmanın parçası yapan böyle bir kültürde, dilenci, mistik özelliklerle de donanmışsa daha fazla değer görür. Tasavvuf öğretilerinin temel ve ortak temalarından olan, kişinin benliğinden kurtulması yolunda dilencilik her zaman bir eğretileme imkânı da sunar. Dilenci, benliğini yitirmiş, nefisini yenmiş gibi betimlenir. Yunus Emre, Tapduk’un Kapısında adlı şiirinde Şeyhi Tapduk’a şu şekilde seslenir:

Tapdug'un tapısında kul olduk kapısında

Yûnus miskîn çigidik bişdik el-hamdüli'llâh

(...)

Aşk sultânı Tapduk durur Yûnus gedâ bu kapıda

Gedâlara lutf eylemek hem kâidedir sultâna

Burada gedâ sözcüğü, dilenci anlamında kullanılmaktadır. Şeyhinin kapısına dayanmış Yunus için dilencilik bir marifet aşaması gibi tasvir edilir. Dilencilik, dervişin marifet kazanmasının bir belirtisi gibi ifadesini bulur. Dilencilik, her kişi için, gerek sadakayı

veren gerekse sadakayı alan için “ortak bir selameti” ve dolayısıyla dayanışmayı paylaşmanın yolu gibi tarifini bulur. Kültür tarihçisi Ay e Bu ra, bu durumu Ortaçağ Avrupa ı için tanımlasa da, dönemin Anadolu’su için de farklı sayılamaz:

“Ortaçağ Avrupa’sının tarımsal medeniyeti içinde, sadece sadakayla geçinen birilerinin varlığı büyük bir toplumsal rahatsızlık uyandırmıyordu. Aksine, yoksulların belirli bir toplumsal işlevleri vardı çünkü onlar zenginlerin sadaka vererek ruhlarının selametini sağlamalarına vesile oluyorlardı. Dilencilik ve sadaka, toplum düzenin asli bir parçası olarak var oluyordu.” (Bu ra, 2008: 25)

Ortaçağ Avrupa’sında ya da Osmanlı Anadolu’sunda dilencilerin bu şekilde toplumsal denilebilecek bir işlevinin olması, toplum dayanışmasının parçası sayılmaları, dilencilerin de ma rur görünüm sergilemelerine neden olur. Dilenciler, yalvarmaktan çok isterler, haklarını talep ederler neredeyse. Dilenciler, çok sonradan Mehmet Akif’in *Umran*  iirinde ifade ettiği gibi, insanlardaki “acıma teline” dokunarak i lerini g r rl r. Dilenciler bu şiirde, ezilmi  ve dı lanmı  bir varlık gibi  izilmezler. Onlar, “alaycı bir gülümsemeyle sahiptirler.” (Anar ve  zbay, 2013: 24) Dilenciler, yakın zamanda olduğu gibi, ayıplanacak kimseler sayılmasalar da, acınarak yaklaşılması gereken insanlar gibi tanımlanırlar. Dilencilere yönelik bu davranış de i ikli i, Anar ve  zbay’a göre, modernleşmenin ve bireyle menin yarattığı yeni toplum ve birey yapılarıyla ilişkilidir (Anar ve  zbay, 2013: 25).

Osmanlı’da dilencilerin davranışlarındaki değişikliklerin özellikle Tanzimat dönemiyle ba ladı ını ortaya koyar. A a ıda başka bir bölümde ayrıntılandırılaca ı gibi, dilencilerin daha saldırgan yönelimler edinmesi bu zamanlarda ba lar. Özellikle devletin dilencileri kovuşturmaya ba laması ve halkın yardımlarını esirgemeleri yönündeki  a rılar da dilencilerin bu davranış de i ikli inde etkili olur (Demirtaş, 2006: 96). Dilencilerin de içerisinde yer aldığı ve modern bir toplumsal tavır olarak açıklanabilecek olan “yoksulların  tekile tirilmesi” de bu değişimin işaretidir (Düzbakar, 2008: 292). Özellikle  ehir yaşamındaki huzuru bozan “ba ıbo  kimseler” ve “serseriler”, bu dönemden ba layarak toplum-dışı varlıklar gibi tarif edilirler. Dilenci ve serseri gibi ifadeler, bu dönemin kayıtlarında eşanlamlı olarak anılmaya ba lanır. İkinci Meşrutiyet yıllarına  ıkarılan “Serseri Nizamnamesi” de bu konuda kökten yaptırımları içeren bir

manzume olarak kayıtlara geçer (Demirtaş, 2006: 97). Bu değişimler, Osmanlı'nın son dönemlerinde özellikle "kapitalist meslek etiği"nin yerleşmeye başlamasıyla ilişkili olarak değerlendirilebilir (Anar ve Özbay, 2013: 7). Dilenci, serseri gibi değer üretmeyen, başıboş dolaşan, görünür bir faydası olmayan bir tiplene gibi tanımlanır:

"Gelişen kapitalizmle birlikte emek gücünün kıymetinin ortaya çıkmasıyla dilenme hoş karşılanmamaya başlamıştır. İnsanı, "işgücü" olarak gören "kapitalist düzeni" koruma ve sürdürme gayretinin hedefinde serseriliğin, dilenciliğin önlenmesi ve yoksulların çalıştırılması anlayışı bulunuyordu. Amaçlanan ise yoksullara atfedilen ahlaki çürümüşlüğü çalışma yoluyla giderilmesi onların bu kötü ruh halinden kurtarılarak "arındırılması" ve potansiyel işgücünün bir nevi ehlileştirilmesiydi. Aynı dönemlerde Osmanlı'da da dilencilere yönelik birtakım tedbirlere başvurulduğunu konuyla ilgili fermanlardan anlaşılmaktadır." (Anar ve Özbay, 2013: 7)

2.2.5.6. Avrupa Tarihinde Dilencilik

Avrupa'nın gelişmiş bir ülkesi olan Almanya'da dilenciler günümüzde daha çok evsizler ve sokak göstericileri şeklinde ortaya çıksalar da, dilenciliğin tarihine bakıldığında, her iki ülke arasında ortak bir zemin bulunmaktadır. Her iki toplumda da dilencilik misafir, nefis terbiyecisi, dayanışma aktörü gibi bir konumdan suçlu, dışlanmış, değer üretmeyen, marjinal kişiler konumuna doğru kaymıştır. Hatta dilenciliğin temelde yoksul insanların bir örgütlenmesi gibi tanımlamak da her iki coğrafya için mümkündür. Özellikle modernliğin neden olduğu kırılmanın ve toplumsal dayanışma kalıplarındaki değişimin işaretlenmesi, bu tarihsel ortaklık zemininden ayrılmanın önemli bir bileşenini oluşturur.

Dilencilikle ilgili bu araştırmanın belirli bir kısmı özel olarak Almanya'da yapılmış olsa da, Almanya'daki dilencilik tarihiyle özellikle Kuzey Avrupa'nın dilencilik tarihleri arasında bir örtüşme vardır. Araştırma sürecinde Fransa, Belçika ve Hollanda'da yapılan gözlemlerde bu benzerlik doğrudan izlenmiştir. Dilencilikle ilgili tarih kitaplarına bakıldığında, genel olarak Avrupa'da dilenciliğin tartışıldığı fark edilebilir. Bu eserlerde Avrupa özellikle feodal zamanlarda çok farklı prenslikler arasında bölünmüş bir coğrafya olsa da, sanki ortak bir ülke gibi anlatılır.

Dilencilikle birlikte yoksulluk, Avrupa'daki dilencilik tarihinin ayrılmaz bir konu başlığıdır (Jütte, 2001). Bu araştırmalarda, yoksullarla dilencileri birbirinden ayırt etmek bu anlamda önemli bir çaba halini alır. Örgütlü dilencilik olsa da, dilenciler genellikle yoksullukla beraber anlaşılır. Ama Dickens'in çok iyi bilinen *Oliver Twist* romanında da dile getirildiği gibi, dilenciler, Osmanlı tarihine ait bölümde de dile getirildiği gibi, kendi örgütlenme biçimlerine sahiptirler. Ancak, dilenciler feodal Avrupa'da toplumsal dayanışmadan pay almaz, yasal olmayan bir toplama gibi var olurlar. Özellikle Katolik Kilisesi sadaka vermeyi gerekli bir ödev gibi ortaya koysa da, Protestan Kilisesi, çalışmayan, değer üretmeyen kimselere yardım edilmesine kesin olarak karşıdır. Modern Avrupa'da organik nitelikte toplum dayanışması da bu davranıştan türemiş sayılabilir. Ama Protestan topluluklar, dilencileri kurumsal yardımlardan da mahrum bırakırlar. Onlar için çalışmayan kimse, var olmayı da hak etmeyen bir insan sınıfı gibi nitelenir. Bu yüzden yoksulluk, her zaman dilencilığe ve "sapkınlık"lara meyiletme olasılığını taşır (Jütte, 2001: 11). Çünkü ne topluluk ne de kurumlar, bu yoksulların idamesini yapabilecek bir yapı önermez.

Ancak Protestan Devrim ya da Reformasyon ertesinde, özellikle Kuzey ülkelerinde, akılcı kurumların ve sosyal devletin temeli olan yapılar ortaya çıktıkça, yoksulların yönetimi önemli bir konu halini alır. Bu kurumlar ne yoksulları kendi haline terk ederek, dolayısıyla dilencilığe ve başkaca arayışlara girmesine izin verebilirler ne de yurttaşlardan böyle bir yardım beklentisi içerisine girerler. Yoksullardan birer işçi gibi faydalanmak temel çözüm yollarından birisi olur (Soly, 1996: 82).

Buna karşılık, Katolik Güney Avrupa ülkelerinde, dilencilerin de içerisinde yer aldıkları yoksulların iâşesi daha çok kilise yardımıyla sağlanır. Kuzey ülkelerinde Orta Çağ'a özgü ve Osmanlı tarihinde de benzer bir içeriği olan yoksullarla mekanik dayanışma biçimleri, Kuzey ülkelerinde daha hızlı şekil değiştirerek organik dayanışmaya doğru evrilir. Örneğin Hollanda'da 1800'lü yılların başında bu dönüşüm, İspanya'ya göre oldukça ilerlemiş görünür (Grell ve Cunningham, 1996: 20). Özellikle kapitalizmin erkenden rasyonel idare biçimlerine evrildiği Kuzey Avrupa'da, ekonomik üretim koşullarının düzenlenmesiyle toplumsal şartların düzenlenmesi arasında doğrudan bir bağlantı ortaya çıkar. Yoksulların, dilencilerin ve diğer suça meyilli toplulukların kent içerisinde yarattıkları düzensizliğe çareler üretmek zorunlu bir devlet politikası olur. Bu bağlantı,

Güney’de Katolik coğrafyasında daha çok toplulukların mekanik dayanışmasına terk edilirken, Kuzey’de bu sorumluluk erkenden kurumlara ve devlete geçer. Bu iki temel fark nedeniyle, yoksulların ve dilencilerin kent merkezlerindeki varlığının, Protestan Kuzey ülkelerinde azaldığını, Güney’de ise çok değişmeden kaldığı dile getirilebilir (Grell ve Cunningham, 1996: 32).

Bu kurumsal sağlık ve yaşam gideri gibi yardımların yapıldığı ve genel olarak yoksullar olarak sınıflandırılan insan toplulukları içerisinde dilenciler de yer alır. Özellikle Hollanda’da bu organik dayanışma, bir çeşit “toplumsal iyilik” ve “komşu sevgisi” kavramıyla beraber ele alınmış olsa da, biçim olarak organik bir dayanışmayı örnekler. Sözgelimi her yurttaşın kendi çevresinde bu şekilde yoksulluk ve yardıma muhtaç durumlarına dair bir duyarlık beklentisi ortaya çıksa da yardımın kaynağı yine kurumsal olur. Sağlık yardımları ve asgari yaşam giderlerine dair yardımlar, bu yoksulların toplum düzenini bozacak arayışlar içerisine girmesine engel olmaya dönüktür.

Hanseatic Birliği denilen ve saha çalışmalarını da yürüttüğümüz Bremen, Hamburg ve Lübeck’de konumlanmış olan bir sivil oluşum, adeta bir mekanik dayanışma muhtevasına sahiptir ama kurumsal olarak yasalara bağlanmış yardım ve iâşe sorumluluğunu da yurttaşların inisiyatifi olmaktan çıkarmıştır (Jütte, 1996: 105). Bunun gibi birçok girişimdeki amaç, ticaretin ve etkin kapitalist üretimin ilk nüvelerinin ortaya çıktığı bu coğrafyalarda, ekonominin güvenli bir şekilde işlemesinin yollarını aramaktır. Organik dayanışma da bu koşulların toplumsal eşitsizlik biçimleriyle tehdit edilmesine dönük bir anarşiyi erkenden engellemeye dönük bir tedbir sayılmalıdır.

Yoksulları bu şekilde basit yardımlarla tehlikeli bir sınıf olmaktan çıkarmak, onlara asgari yardımlarla ve belli bir yerde, üretim alanlarından uzaklarda konumlandırmak, güncel ifadesiyle biyosiyasal ilginin konusu yapmak, biraz da toplumun kendisini tanımlaması yolunda bir girişim gibi anlaşılabilir (Boettcher, 2008: 105). Özellikle Protestan Kuzey coğrafyasında Reformasyon ertesinde, ne mekanik ne de organik nitelikte olan, yoksulları ve özel olarak dilencileri kendi haline terk etmiş bir işleyiş, Reformasyon ertesinde organik dayanışmayı kurumsal olarak güvenceye almanın yollarını arar. Bu değişim de dini bir muhtevaya göndermeyle gerçekleştirilir. Özellikle komşuluk ilişkileri yoluyla, yoksulların, daha iyi durumda olan komşuları yardımıyla denetiminin, izlenmesinin sağlanmasıdır.

2.2.6. Günümüzde Dilencilikğin Algılanışı: Suçlu, Asalak, Meslek Erbabı

2.2.6.1. Suçlu Olarak Dilenci

Tarih içerisinde izlendiğinde, dilencilerin toplum içerisinde konumlanmasına dair bir evrimin belki de son aşaması, onu bir tür suçlu gibi değerlendirmektir. Özellikle mekanik dayanışma ağı içerisinde dilenci her zaman için yardıma muhtaç ve topluluk sınırları içerisinde tutulması gereken bir kişi gibi nitelenir. Oysa suçlu olarak dilenci, modernlik-sonrasına dair bir görünüm sunar. Bu varsayım, dilenciye, özünde şiddet yoluyla hayatını idame eden bir kişi saymak anlamını taşır. Dilencilik stratejileri de bu kabule göre şekil değiştirir ve bu korkuyu besleyecek yönelimler edinir. Örneğin, tekin olmayan yerlerde yardım dilenme ya da yol kesme gibi eylemlere girişmek bu değişimi işaretler. Bunun sonucunda dilenci tiplmesi de, kendisine acımayan ve işlevsiz sayan bir toplumdan hissesini almak üzere yeni yönelimler edinir.

Toplumsal dayanışma içerisinde dilenciye yer bırakmayan modern toplumsal ilişkiler içerisinde, dilencinin kayıt dışı ve yasadışı yollardan yaşamını kazanmaya yönelten bir yapı ortaya çıkar. Dilenciye saldırgan ve örgütlü bir topluluk içerisinde hareket etmeye zorlayan bu koşullarda, dilenci, toplum dışı olmasının yanında tehlikeli bir kimlik de edinir; toplumsal bir sorun olmanın yanında, asayiş sorunlarıyla da beraber anılır olur.

Durkheim (1972: 123), mekanik ya da organik, kipi ne olursa olsun, bu dayanışma dışında bırakılanların suçlu gibi tanımlandıklarını ortaya koyar. Toplumla dayanışma içerisine girmeyen ve dolayısıyla toplum yapısını tehdit eden bir anominin parçası olan kişiler, suçlu olarak tanımlanırlar. Türü ne olursa olsun bu dayanışmayı bozan ya da onun dışında kendisini bulan kişi suçlu kişidir. Kendini dışarıda bulan kişi, Tönnies'in ayrımlarına gönderme yapılsa, ne topluluğun ne de toplumun parçası olabilir. Özellikle organik dayanışma modelinin ağırlıklı olduğu bir toplumda, bu dayanışma ve işbölümü ağı dışında kalmak, aynı zamanda devletin ve kurumların gözetiminden, sosyal yardımların hedefi olmaktan uzaklaşmak anlamını da taşır. Yani söz konusu kişi, marjinalleştirilir, dışlanır.

Aşağıda bu şekilde dışlanan dilencilere ait iki farklı yönelim örneklenmiştir. Bu dışlama, özellikle Türkiye'de örgütlü ve meslek gibi icra edilen bir dilencilik türüne neden olurken, Almanya örneğinde olduğu gibi, evsizlik ve evsizler arası enformel yaşam

stratejileri ağırlık kazanır. Yani toplumsal dayanışma terk edildiğinde, daha bireysel ve parçalı dayanışma kipleri öne çıkmaktadır (Abbate ve Ruggieri 2008). Ama dâhil olunan bu yeni topluluğun, kendi dayanışma modeli gibi farklı baskı biçimleri de vardır. Toplumsal dayanışma her zaman kendisine koşut bir baskı ve cezalandırma yapısını da beraberinde taşır (Durkheim, 1972: 128).

Bireyi topluma bağlayan dayanışma modeli aynı zamanda bu tabiiyetin biçimini ve hangi durumlarda ihlâl edildiğini de ortaya koymak durumundadır. Örneğin Almanya örneğinde dilenciler, sadece çalışmadan ve kayıt-dışı yollardan para kazandıkları için, bu dayanışmanın gereği bir yasayı ihlâl ediyor sayılabilirler. Türkiye’de zabıtalara ilgi alanında olan dilenciler, Almanya’da polislerin gözetimindedir ve dilencilik bir tür kabahat değil suç olarak değerlendirilir.

Türkiye’de mevcut yasal mevzuatta “Kabahatler Kanunu”nda dilencilğe bir tür kabahat gibi atıfta bulunulur. İlgili düzenlemede şöyle ifade edilir:

“Madde 33 - (1) Dilencilik yapan kişiye, elli Türk Lirası idarî para cezası verilir. Ayrıca, dilencilikten elde edilen gelire el konularak mülkiyetin kamuya geçirilmesine karar verilir. (2) Bu kabahat dolayısıyla idarî para cezasına ve el koymaya kolluk veya belediye zabıta görevlileri, mülkiyetin kamuya geçirilmesine mülkî amir veya belediye encümeni karar verir.”
(5326 sayılı kanun, 30.3.2005)

Bu tür bir mevzuattan da anlaşılacağı gibi, dilenciler, ne tam olarak sosyal konumları tarif edilen ne de gözetim altında tutulan bir topluluktur. Ne bir yurttaş gibi değer görürler ne de tam olarak bir yasal kovuşturmanın konusu olurlar. Devlet bu zayıf mevzuattan da anlaşılacağı üzere, dilencileri biraz da yurttaşların insafına ve tasarrufuna terk etmiş görünmektedir. Eğer yurttaşlar barındırmak isterlerse, dilenciler de yaşam şansı bulacaklarmış gibi.

Oysa Türkiye’de karşılığı belli bir para cezası olan bir kabahat, Almanya’da kapatılmayı gerektirecek bir suç olarak nitelenir. Ancak dilenmek yasal olmasa da, pratikte uygulama farklı olabilir. Sözgelimi Bremen’de merkez istasyondaki dilencilerle ilgili sorular yönelttiğimiz bir Polis, eğer söz konusu evsiz ya da dilenci, etrafından geçenleri rahatsız etmiyor ya da zorla para alma yoluna gitmiyorsa, gözetim altına alınmadığını dile

getirmesi bunun bir örneğidir. Aynı polis, “kimseyi rahatsız etmiyorsa” dokunmadıklarını, kimsenin önüne bir bardak koymasına ve başkalarının da onun içine para atmasına engel olamayacaklarını, kamuya açık bir yerde oturmalarına kimsenin karşı çıkamayacağını dile getirmiştir.

Toplumsal dayanışma kalıplarından temellenen bu tür yasal önlemlerin yanında, söz konusu dayanışma, bir nevi “toplumsal vicdan” gibi de işlem görmekte ve bireyleri bastırmakta, onlara türlü davranış yasaları dayatmaktadır. Her iki ülkeye ait gözlemlerin de ortaya koyduğu gibi, dilenciler bu dayanışma çerçevesinin sınırında yer alırlar ve istisnai bir konum işgal ederler. Dolayısıyla dilenciler, aynı zamanda bu toplumsal dayanışmayı anlamak amacıyla bir tür semptom gibi de gözlemlenebilirler. Bu nedenle, dilencilik hallerine, öykülerine bakarak, güncel toplumsal dayanışma kipleri üzerine yorum yapmak olanaklıdır. Bir başka deyişle, bu çalışmada da çaba gösterildiği gibi, dilenciler, toplumsal dayanışmanın dışında ya da içerisinde yer alabilecek toplumsal bir tiplere gibi de tarif edilebilirler.

Dilencilerin bu sınırdaki varoluşu, özellikle organik işbölümü düşünüldüğünde açıklayıcı önemdedir. Dilencilerin, organik dayanışmanın hükmü altındaki toplumlarda, bir toplumu var eden temel işlevlerin ve bu işlevleri sorumlulukla üstlenmiş ve bu nedenle meslek sahibi birey ve yurttaşlardan ayrı konumlanırlar. Bu dayanışma, çalışma ve değer üretme işlevi üzerinde bina edildiğinden, dilencilerin üretimi anlamsızlaşmaktadır. Dolayısıyla dilencileri organik dayanışma kalıplarının ve bununla bağdaşık kurumların ve sosyal politikaların nesnesi yapmak olanaksızlaşmaktadır.

Nitekim kurumsal araştırmalar, dilencilerin ve Avrupa’ya özel bir görünümü olarak evsizlerin, sosyal yardımlardan giderek daha az yardım aldıklarını göstermektedir. Avrupa Birliği’ne ait bir sivil kuruluş olan ve evsizlik olgusuyla küresel çapta savaşımaya dönük FEANTSA (*the European Federation of National Organisations working with the Homeless*) raporlarında bu değişim açıkça izlenebilir. Ayrıca, kuruluşun temel amaçlarından birisi de evsizliği ve sokakta yaşam sürenleri birer suçlu gibi görmeye ait yaklaşımlarla savaşımdır. Bu yönde hazırlanan raporlarda, evsizlerin dayanışmaya dönük politikalar yerine, cezalandırmaya ve kapatmaya yönelik uygulamaların nesnesi olmaya başladıkları ortaya çıkmaktadır. Evsizleri ve sokakta yaşayanları yardıma muhtaç

kişiler gibi değil de, suçlular gibi tanımlamaya ve inşa etmeye açık yeni sosyal politikalar ağırlık kazanır (Jones, 2013: 3).

2.2.6.2. “Asalak” Olarak Dilenci

Günümüzde dilencilik üzerine üretilmiş olan yapıtlar ya da araştırmalarda, dilencilik genelde toplum için “asalak” bir insan topluluğu olarak ortaya konur (Dean ve Gale, 1999: 19). Tanımı gereği asalaklık, kendisi bir değer ya da hizmet üretmeden, başka bir işleyişin ya da yapının üretimine karşılığını vermeden ortak olan varlıkların genel niteliğidir. Bu varsayıma göre dilenciler, faydalandıkları toplumsal ya da ekonomik işlevlerin karşılığını vermezler. Dilencilerin bir asalak olarak tarif edildikleri bu yaklaşım içerisinde, toplum ve onun uzantısı sayılan devlet, “değer üreten” yurttaşları kendi bünyesi içerisinde taşımaya ve var etmeye yönelik uygulamalar toplamıdır. Bu yaklaşım, özellikle refah devleti ve hukuk devleti gibi kavramların aşınmakta olduğu endüstri-sonrası zamanlarda kurumsal anlamda daha fazla kabul görür.

Bu varsayıma göre, yurttaşlık sıfatı, biraz da devleti ve toplumu için değer üreten, görevlerini icra eden insanlar için bir dayanışma ağı gibi tarif edilir. Özellikle 1970’lerden başlayarak, “toplumsal sözleşme”, savaş sonrası refah toplumunun temel yaklaşımı olarak, tüm yurttaşlara karşı bir sorumluluk ve dayanışma yapısı olmaktan uzaklaşarak, “yeni-liberal” politikaların da etkisiyle, “değer üretmeyen” kişileri dışlamaya dönük uygulamalara destek verecek bir içerikle tanımlanır (Dean ve Gale, 1999: 15, 23). Toplumsal politikadaki değişimin yansıması olarak, daha fazla insan, ekonomik ve toplumsal güvencelerini yitirdiklerinden, yoksullaşırlar.

Bu çalışma kapsamında Almanya’da gözlediğimiz ve birçoğu dilenci olan sokakta yaşayan insanların varlığı da bu değişimin doğrudan bir sonucu gibi açıklanabilir. Toplumsal ve ekonomik güvencelerin bu ölçüde gelişmiş olduğu bir ülkede, kent merkezlerindeki parklarda yaşam sürenlerin varlığı, bu güvencenin dışına atılmış olmalarıyla tarif edilebilir. Sokakta yaşayanların tekrar bu güvencelerine kavuşmaları için tanımlı ve kayıtlı bir iş bulmaları beklenir. İşsizlik yardımının belirli bir süre sonra kesiliyor olması, sokakta yaşayanların kendi çözümlerini üretmelerini zorunlu kılar. Almanya’da *Hartz* olarak adlandırılan ve işsizlere yönelik mevzuatın kapsamının yıllar içerisinde daraldığı, onlara yönelik yardımların azaldığı gözlenebilir. Yaşlıların işlerini kaybetmeleri durumunda bu kapsama daha zor dahil olmaları, yardım sürelerinin önceki

iş deneyimine göre hesaplanması gibi yakın zamanlı düzenlemeler, bu yardımın mahiyeti daha da zayıflatır. Diğer yandan işsizlik yardımı alırken başka bir işte çalışma sürelerinin kısaltılması, işsizlerin çalışma hayatına yeniden uyarlanmalarını zorlaştırır (*Bundesarbeitsagentur*, 2014).

Toplumsal politikadaki bu değişim ya da zayıflama, dilenciliğin de önemli bir yer tuttuğu “sokak-seviyesi etkinliklerin” yoğunluğunun ve çeşitlerinin artmasına neden olur. “Hayatta kalma stratejileri” geliştirmek, “gölge işlerde” çalışmak zorunda kalanların sayısı daha da artar. Toplumsal dayanışmaya kaynak oluşturan güvenceler “gevşedikçe”, kayıt dışı ekonomik girişimlerin kapsamı da genişler. Ekonomik olarak bu güvencelerin dışında bırakılan yurttaşlar, toplumsal dayanışma ağının da dışına çıkarılmış olurlar (Wardhaugh ve Jones, 1999: 107).

Sosyal devletin zayıf düşmesi, sokakta yaşayan ve kayıt-dışı meslekler icra edenleri ortadan kaldırmaya, en azından “görünürlüklerini azaltmaya” yönelik kurumsal ve sivil tedbirlerin de ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İngiltere ve Amerika’da doksanlı yıllarda başlayan ve her bölgenin kendi mevzuatını, icraat biçimlerini yarattığı, dilenciliğe karşı “sıfır-tolerans” girişiminde olduğu gibi, dilencilerin hem toplum dışına hem de şehir merkezleri dışına çıkarmaya yönelik tedbirler ortaya çıkar (Burke, 1999: 219). İrlanda’nın Dublin kentinde dilencilere yönelik yardımları farklı kanallara, “gerçekten gereksinim duyanlara” yönlendirme amaçlı “diverted giving” gibi girişimler de bu yaklaşımı örnekler. Dublin’de iş ve turizm çevrelerinin öneyak olduğu bu girişimde, kentin farklı noktalarına yerleştirilen kutulara yurttaşların yardımlarını yapmaları önerilir (Adler, 1999: 163). Bu iki örneğin de ortaya koyduğu gibi, dilencilik öncesine göre daha fazla gözlem altında tutulan ve denetlenen bir alana işaret etmektedir.

Türkiye’de de benzer şekilde, dilencilere giden yardımların yönünü değiştirmeye dönük bazı vakıfların girişimlerine rastlanabilir. Özellikle camilerde yardım paralarının, dilencilere değil de yardıma muhtaç gerçek kişilere ulaştırılması çabasına fark edilebilir. *Resmi Gazete*’de diyanet işlerine yönelik yönetmeliklerde, camilerin dilencileri çevrelerinden uzaklaştırmaya dönük önlemler almaları yönünde ifadeler vardır. 17 Haziran 2014 tarihli yönetmelikte şu yönde ifadeler rastlanabilir:

“Cami ziyaretlerinin, İslam adabına ve güvenlik kurallarına uygun bir şekilde yapılmasını sağlamak; camilerin avlu ve müstemilatında satıcılık, dilencilik gibi ibadet huzurunu ihlal eden her türlü davranışı ve faaliyeti önlemek için gerekli tedbirleri almak.” (Resmi Gazete, Sayı 29033)

Dilenme mekânları arasında önemli yer tutan cami etraflarının dilencilerden temizlenmesi, onların özellikle mekanik işbölümü içerisindeki ayrıcalıklı ve hatta geçmişte onlara da önemli yer veren bir tavrın son bulmuş olduğuna dair bir kanıt sunar. Dilencileri adeta dini törenin bir devamı olarak sadaka bahsetme geleneği son bulunca, dilenciler “huzur kaçırıcı” insanlar olarak tarif edilirler. Bu karşılıklı huzursuzluğun dilencilerden kaynaklanan tarafı da vardır. Kendilerine sadaka vermeyi artık gerekli görmeyen bir kalabalığı farklı şekillerde rahatsız etmeye, yollarını kesmeye başlamaları da bu önlemlerde etkili olur.

2.2.6.3. Meslek Olarak Dilencilik

Suçlu olarak dilenci bakış açısına karşı dilencilik tanımlarına da rastlanabilir. Ancak bu tanımlar, aşağıda dile getirildiği gibi, genelde yazar ve düşünürler dile getirirler. Yani toplumbilim, siyaset ya da ekonomi dünyasından olanlar için bu tanım çok destek görmez. Dilencilik bir tür meslek olarak ele alındığı edebiyat örneklerine rastlanabilir. Örneğin Amerikalı yazar George Orwell, dilencilik, diğer mesleklerden ayrı düşünülmemeyeceğini ortaya koyar. Bu kavrayış içerisinde, kapitalizm içerisinde dilencilik genelleşir ve emeğin karşılığı tüm gelirler birer sadaka gibi tanımlanırlar. Bu söylem içerisinde, dilencilik ücretli emeğin ilk modeli gibi tarif edilir. Doğası gereği, toplum içerisinde bir tür “parazit”, “asalak” olarak tarif edilen dilencilerin, çalışan bir insan değil de varlığına katlanılan kişiler olarak nitelendiğini dile getirir. Dilenci, diğer çalışan insanlar gibi hayatını kazanmaz. Oysa Orwell’e göre dilencilik bu konumu, üretim ilişkilerinin yarattığı bir niteliktir. Dilencinin, “doğru bir iş yapan” diğer insanlardan farklı görülmemeyeceğini ortaya koyar. Onları çalışmıyor gibi gösteren, çalışmanın “doğasıyla” ilgili kabullerden ileri gelir (Orwell, 1973: 173).

Orwell’e göre dilenci, “sosyal bir tip” olarak tarif edilmelidir. Weberci bir kavrama başvurulursa, “ideal tip” olarak da değerlendirilebilir. Bu çalışmada da çaba gösterildiği gibi, varlığıyla belli bir işleyişi, yapıyı anlaşılır kılan ve bu işleyişin kendisinden ayrı düşünülmemeyecek bir tiptir. Dilenci, kapitalist çalışma ilkelerinin “ötesini” tanımlar.

Üstelik diğer, daha “düzgün” işlere göre daha “meşakkatli” ve zor çalışma koşulları içerir. Dilencililiği “aşağılamaya” dönük yaklaşımlar da bu çalışma ahlâkıyla doğrudan ilişkili bir önyargıdan temellenir. Bir başka deyişle dilenci, kendi halinde yararsız ve asalak değildir; onu böyle bir tanımın içerisine yerleştiren, yaygın toplumsal, kültürel ve “etik” kalıplardır (Orwell, 1973: 173).

Orwell için dilencilik, diğer mesleklerden ayrı düşünülemez. Dilenciler, diğer meslek sahipleri kadar fayda ya da hizmet üretirler. Ancak faydayı ve hizmeti kendi işlevi içerisinde tanımlayan bir işleyiş dilencililiği yararsız gibi gösterir. Dilenciler de, diğer “modern insanlardan” farksız şekilde “onurlu” ya da “onursuz” olarak nitelenmelidir. Onun ürettiği ya da üretmediği değer, belli bir ekonomik işleyişin, kültürün tanımladığı bir faydayla ilişkilidir. Orwell bu değerlendirmelerinde, dilenciye bir “sosyal tip” olarak ele alarak, belli bir toplumsal analize ulaşır. Dilenci, sosyal bir tip olarak, olumlu ya da olumsuz niteliğini ya da tanımını, kendisini dışlayan, kendisiyle dayanışma içerisine girmeyen bir toplumdan alır. Burada Orwell’in tezlerinin geçerliliğinden çok, belli bir sosyal tipin, temel normun tanımlandığı toplumdan ayrı bir varlığının olamayacağını ortaya koyması değer taşır. Dilencilerin, evsizlerin ya da sokakta yaşayan ve çalışan tüm toplulukların varlığı, ona göre mevcut normları tanımlayan bir toplumdan bağımsız düşünülemez.

Orwell, Batılı toplumsal kabulleri paylaşmayan, sözgelimi Hindu kültüründe olduğu gibi, dilencilere onurlu insanlar gibi değer verildiği coğrafyaları da örnekler. Kendi özel giysileriyle, gizlenmek yerine sakınmadan görünür olmaya çalışan bu coğrafyanın dilencileri, toplumsal bir saygınlık sahibi olurlar (Gowins, 2009: 123). Benzer şekilde, yukarıda anlatıldığı gibi, özellikle mistik topluluklar içerisinde dilencilik, hor görülemeyecek bir uğraş gibi değerlendirilir (Ocak 2011).

Orwell’le benzer şekilde, kültür kuramcısı Walter Benjamin için de dilenciler, bu şekilde temel toplumsal ve ekonomik işleyişlere dair bir “belirti” gibi anlaşılmalıdır. Benjamin için dilenci, kapitalist işleyişe ait “diyalektiği” ele verir. Dilencilerin nasıl dışlandığı ya da onlara nasıl davranıldığı, sistemin işleyişine dair önemli bilgiler verir. Dilencinin bastırılması ya da dışlanması, düzgün işleyen bir toplumsal ve ekonomik bütün yaratabilmek için zorunludur. Benjamin, yapıtları üzerine derinlemesine düşündüğü şair Charles Baudelaire’in de, bir dilenci kılığında dolaşarak toplumu anlamaya ve tepkilerini

ölçmeye, onları “test etmeye” çalıştığını ortaya koyar. Dilencilerde biçimsel olarak, sokakta aylak gezen ve kentin dokusuna nüfuz etmeyi başarabilen “flâneur” tiplerinin izlerini bulur (Benjamin, 2005: 382; Benjamin, 1999: 338).

Edebiyat dünyasından bir başka örnek olarak Reşat Nuri Güntekin, yukarıda değerlendirilen ve bir dilencinin yaşamöyküsünü konu aldığı, 1946 yılına ait *Miskinler Tekkesi* adlı kurmaca eserinde dilenciliği bir tür meslek olarak betimler. Üstelik “soyaçekim”le babadan oğula geçen nitelikli bir meslektir. Dilenciliğin, soyaçekimle aktarılması, onun aynı zamanda “marifet” isteyen bir meslek alanı olduğu kabulünü de beraberinde getirir. Dilenmenin türlü yordamları vardır ve bunun için “yalvarmayı bilmek” önem taşır (Gülbüz, 2014: 750). Eser boyunca romanın kahramanı da dilencilikten bir iş ve meslek olarak söz eder. Dilencilerin de işe çıktıkları mesai saatleri vardır sözelimi. İş olan her esnafın müşterisi olduğu gibi, dilencilerin de kendilerine göre bir müşteri kitlesi bulunmaktadır. Kahraman kendisine sürekli olarak sadaka veren kişileri, “temelli müşteriler” olarak adlandırır ve müşteri kitlesini kaybetmemek için, bir pazarlamacı gibi bazı yöntemler, stratejiler bulur (Gülbüz, 2014: 750).

Reşat Nuri Güntekin, dilenciye bir tür “miskin” saymasıyla, dilencileri aynı zamanda mistik bir geleneğin de mirasçısı yapar. Her ne kadar zamanımıza ait dilencilikte ve dilenme stratejilerinin arayışında, belli bir mistik öğretinin icrasından çok, kestirmeden sadakayı amaçlayan bir taraf olsa da, dilenciliğin özellikle Türkiye’deki tarihinin bu mistik gelenekten ayrı düşünülemeyeceğini ortaya koyar. Yine yukarıda tarif edildiği gibi, tarihte belli bir tekke etrafında yaşayan köylüler bu tekkenin sakinleriyle bir dayanışma içerisine girerler; onların hayır duaları karşılığında, yaşamlarını idame ettirmelerini sağlayacak işeyi temin ederler (Ocak, 2011).

Bundan farklı bir fenomen olsa da, Türkiye’de bazı yerlerde dilenciliğin ortak bir meslek gibi icra edildiği yerlere de rastlanmaktadır (Vatandaş, 2002: 173). Örneğin belirli köylerin tümüyle dilencilikle geçindikleri bazı zabıta kayıtlarında rastlanır. Bir zabıta memuru bu konuyu şu şekilde dile getirir:

“Anadolu’da bir ildeki köyün muhtarı bana mektup yazdı. ‘Köydeki bütün kadınlar İstanbul’a dilenmeye geldi. Kocaları bunları gönderdiler. Köyde hiç kadın yok. Hatta bunların içinde benzin istasyonları olan bile var’ diye...

Bunlar gösteriyor ki, bu iş bir meslek haline getirilmiş. Bir yaşam tarzı.”
(Hürriyet, 18.10.2008)

2.2.7. Dilencilerin İşlevi: Dayanışma Tesisi ve Ekonomik Bölüşüm

Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi* romanında sıklıkla sadaka istemenin etkili yöntemleri üzerinde durur. Roman kahramanı dilenci, sadakaya ulaşmak konusunda kendisinin doğuştan getirdiği bir marifete sahip olduğunu düşünür (Güntekin, 1999: 7). Sadakaya ulaşmak bir nevi cemiyetin vicdanına ve onunla ilişkili merhamet ve acıma duygularına değebilmekle ilişkilidir. Bu “hassasiyeti” herkes yakalayamaz. İyi kazanan bir dilenci olmak da bu şekilde olanaklıdır. İyi bir dilenci ona göre sadaka peşinde ilkesiz bir şekilde koşuşturan ve yalvaran kişi değildir; yalvarış biraz da örtük olmalıdır. Yalvarmak, ortak bir vicdana yaslanan iki insan arasında bir iletişim aralığı yaratır. Sadaka da bu açılan kapıdan gelir:

“Meslek icabı olarak gayet iyi bilirim: Oldukça dişe dokunur bir maddî menfaate dayanmayan meselelerde rica ve niyaz en kuvvetli bir silâhtır. Yalvarmasını, amma usul ve adabına göre yalvarmasını bilen insan için açılmayacak kapı, erilmeyecek mertebe yoktur.” (Güntekin, 1999: 7)

Yalvarmasını bilmek, dilenciyle cemiyetin herhangi bir ferdi arasında bir dayanışma tesisi etmeye yarar. Dilencinin açık elinin içerisine ya da uzatılan boş bir kaba sadakanın bırakılmasını sağlayan, yalvarmanın yarattığı bir şuurdur ve ayaklanmış vicdandır. Reşat Nuri, iyi bir dilenciye tarif ederken, özellikle tasavvuf geleneğindeki miskinlerden farksız bir dilenci portresi çizer. Dilenci, ötedünyayı unutmaya hazır, başkalarıyla bağlarını koparmaya açık, cemiyet hayatından uzaklaşarak beşeri ve bencil bir varlık gibi davranmaya hazır kişileri bu gizli şuurla, vicdanla buluşmalarını sağlayarak, onların “daha iyi insanlar” olmalarına yardımcı olur. Bu anlamda sadaka beklentisiyle yalvarmak, “yaltaklanmaya” karşıt bir tavidir. Yaltaklanmayı modern bir dilencilik vasfı gibi niteleyen Güntekin için modern yaşamın koşulları biraz da bu tür genelleşmiş ve haysiyetsiz bir yalvarmayla ilişkilidir. Güntekin böyle bir yaşamın aktörünü bir “memur” olarak resimler (Güntekin, 1999: 106). Romanda, güç bela bir memuriyet bulmuş Talat da böyle onursuz bir dilenci gibi tasvir edilir sıklıkla. Memurun dilenciliği, miskinlik geleneğinin bir devamı olan dilencilikten tümüyle farklıdır. Memur, ilkesizce yalvarır. Gerçek dilencinin en önemli özelliği, “özü sözü bir” olmasıdır (Gürbüz, 2014: 752).

Memur kendi geçimini dert edinirken, özünde bir tekkeye mensup olan gerçek dilenci, sadece kendisini değil tekkesini ve etrafında yerleştiği muhiti de düşünür. Aldığı sadakalar, maddi ya da manevi nitelikte bir iyiliğe karşılık gelir.

Gerçek bir dilencinin kendi yaşamını sürdürme çabası ve topladığı sadakalar aynı zamanda, Marcel Mauss'un ifadesiyle, karşılıksız "bir armağan" gibi de anlaşılabilir. Mauss, doğrudan dilencileri konu edinmese de, sadaka alıp vermede, "genel ekonomik" işleyiş içerisinde düzeni tesis eden paylaşımın, "potlatch" kültürünün parçası gibi anlaşılabilir (Mauss, 2007: 102). Armağanın karşılıksız olması manevi değerini artırır ve belli bir topluluğun ya da kabilenin kozmolojik ilkelerini düzenleme gücünü yaratır. Mauss, armağanın, mevcut düzen içerisinde eşitsizlikleri yok etme gücü taşıdığını ortaya koyar ve armağanın bir çeşit "kurban etme" olduğunu da dile getirir (Mauss, 1966: 66). Dilencinin çabasını ve karşılığında elde ettiği sadakayı da bu şekilde bir "karşılıksız armağan" gibi anlamak olanaklıdır. Tüm karşılıksız armağanlar gibi de cemiyet dayanışmasına destek verir.

Marcel Mauss için yoksullara, çocuklara ve dilencilere verilen her şeyin, topluluklar içerisinde "dağılımı" düzenleyen bir işlevi vardır. Özellikle Ortadoğu kültürlerine ait bir inanişe göre, dağılımın bozuk olması, zenginliğin bir yerde daha fazla toplanması tanrıların ilgisini çeker. Örneğin Nemesis böyle hasis bir tanrıcadır; "fazla zengin" olanların onun gazabından korkması beklenir. Cemiyet içerisindeki dayanışma, kaynakların neredeyse eşit dağıtılmış olmasıyla olanaklıdır (Mauss, 1966: 15). Bir yerdeki fazlalık, deyim yerindeyse başkalarının nazarına neden olur; göze batar. Bu yüzden dilencilerin de parçası oldukları yoksulların çok önemli bir işlevi vardır. Onlar aldıkları yardımlar ve karşılıksız armağanlarla düzeni korumaya yardım ederler. Zenginlerin de huzurlu olduğu bir düzen için onların varlığı önem taşır. "Adalet", biraz da onların varlığı üzerinden şekillenir. "Arapça *sadaka* ya da Yahudi dilindeki *zedaka* açık bir şekilde adalet anlamına gelir ve sonradan dilenciye yapılan yardımla eş anlamlı olur." (Mauss, 1966: 16)

2.2.8. Dilenme Stratejileri: Dilenme Mekânları ve Davranış Tipleri

2.2.8.1. Dilenme Mekânları

Dilencilerin genellikle kalabalıkların olduğu mekânlarda dilendikleri ifade edilebilir. Dilenci, belli bir şekilde kendi varlığını görünür kılmak zorundadır. Bu amaçla, ya yardım beklediği kişilerin yolunu keserek, üzerlerine giderek ya da onların yolu üzerinde bekleyerek dilenmesi gereklidir. Adem Gürbüz'e göre bu mekânlar Türkiye özelinde beş ayrı sınıfta toplanabilirler:

1. Sokak ve caddeler
2. Cami önleri ve mezarlıklar
3. İstasyonlar, gar ve otobüsler
4. Evler ve iş yerleri
5. Üst ve alt geçitler (Gürbüz, 2014: 747).

Almanya'da ise, dilenme mekânları Türkiye'deki kadar çeşitlilik göstermez. Özellikle dilencililiğin örgütlü ve saldırgan olarak sınıflandırılan yaklaşımlara pek rastlanmadığından, evlerde, işyerlerinde ve mezarlık yakınlarında dilencilerin Almanya'daki karşılığı gibi anlamaya çalıştığımız evsizler ve sokak göstericileri bulunmazlar. Gizli ve tenha yerlerde rastlanamazlar. Yapılan gözlemlere göre, bu mekânlar şöyle sıralanabilir:

1. Merkeze yakın sokak ve caddeler
2. Kilise önleri
3. Tren istasyonu ve civarı
4. Parklar ve kamuya açık bahçeler

Türkiye örneğinde, bu mekânlar birbirlerine göre çok farklı görünseler de, tümünde ortak olan, dilencinin etrafındaki kalabalığa, insan veya taşıt trafiğine hâkim olabileceği alanlar olmalarıdır. Dilenci, bu mekânlar dâhilinde çok sayıda insanla yüzleşebilir ve onların yoluna çıkabilir. Dilencilik işlevi için, dilenme yerlerinin kapalı mekânlar olmaları da

ayrıca önemlidir. Bu kapalılık, fiziksel anlamının yanında, ruhsal ve toplumsal nitelikler de taşır. Dar dilenme mekânları, dilencinin etrafından dolaşmanın, onu görmemenin zor olduğu yerlerdir. Buralarda bulunanlar için dilenciye görmemek ancak bir kayıtsızlıkla mümkün olur.

Türkiye’ye özgü mekânların bir diğer özelliği de, acıma duygusuna olduğu kadar korku yaratmaya da uygun yerler olmalarıdır. Özellikle evlere uğrayan dilenciler, biraz da ev sahibinde yarattıkları tedirginlikten yararlanırlar. Tüm bu mekânlarda dilenci “yalvaran” taraf olsa da, özellikle tekinsiz bir varlık gibi de nitelenir (Dean ve Gale, 1999: 4). Dilencilik ve korku ilişkisinin tanımlandığı bölümde bu olgu daha farklı örnekleriyle tarif edilmiştir.

Farklı görünen dilenme mekânlarının bir başka ortak niteliği de, özellikle toplumsal dayanışmaya yönelik beklentilerin ortaya çıktığı alanlar olmalarıdır. Dilenciler, Türkiye’de sıklıkla toplumsal dayanışmanın görünür bir nesnesi gibi ortaya çıkarlar. Dilenciler, bu mekânlarda kendilerine yardım etmelerini bekledikleri insanlara yalvarırken, yapılan yardımların karşılığında şükran duygusunu gösteren kalıp cümleler kullanırlar. Bu cümlelerde, en küçük yardımın dahi karşılıksız kalmayacağını dile getirirler.

Dilencilerin yardım isterken başvurdukları dualar ya da yalvarmalar daha çok öte dünyaya dönük olsalar da, temelde gerekçesi ne olursa olsun, toplum içi dayanışmanın zorunluluğunu dile getirirler. Adem Gürbüz, bu durumun özellikle “modern dilencilik” için geçerli olduğunu ortaya koyar (Gürbüz, 2014). Modern dilenci, küçük bir yardım için dahi her şekilde yalvarabilen bir topluluğun parçasıdır. Bu tür bir dilencilikte, bu dayanışmanın kaynağına gürültülü ve rahatsız edici şekillerde karşıdakine dokunma çabası da vardır. Modern dilenci bu anlamda, toplumsal dayanışma ve işbölümü gibi mefkûrelerin, toplumsal vicdanın çok derinlerde saklandığı bir kalabalığa seslenir. Kendisi, özünde küçük bir yardım için uğraş verse de, bu yolda toplumsal vicdan ve merhamet duyusunun kaynağını hayata geçirmeye dönük önemli bir çaba ortaya koyar.

Dilenme mekânları, yoldan geçenlerin farklı dilenme stratejilerine açıkça maruz kaldıkları ve rahatlıkla kurtulamayacakları türde “dar” mekânlardır. Dilenci, bazen kaldırım ortasına durarak, geçiş alanını daraltarak, herhangi bir şey söylemeden de bu

baskıyı hayata geçirebilir. Dilencilerin özellikle “nazik olmayan” şekillerde dışlanamayacağı, uzaklaştırılamayacağı yerlerdir bunlar (Dean ve Gale, 1999: 17). Bu darlık, yoldan geçenlerin, yolu kesilenlerin ya da kapısı çalınanların bir süre için zorunlu olarak dilenciye maruz kalmalarına neden olur. Dilencinin söz konusu darlıktan beklentisi, bu aralıktan daha rahat geçmek isteyenlerin az da olsa kendisine bir şey vermeleridir.

Ancak bu dilenme mekânlarının, özellikle Almanya örneğinde geçerli olmadığı dile getirilebilir. Dilencileri Türkiye’de olduğu gibi toplumsal ya da bireysel vicdanla ilişkilendirmekten uzak düşmüş bir toplumsal yapı içerisinde, dilencilerin hâl değiştirerek iki farklı şekil aldığı önceden de belirtilmişti. Sokak çalgıcıları gibi görünür olmak, sokakta yer tutmak isteyenler dışında, evsizlerin tam tersine mümkün olduğunca görünmez oldukları rahatlıkla fark edilebilir (Wardhaugh ve Jones, 1999: 112). Sokak çalgıcıları, etrafındaki kalabalığı bir çeşit “müşteri” gibi gördüğünden, onları rahatsız etmek, vicdanlarına seslenmek yerine, özellikle de çocukları memnun etmeye, kendi gösterisiyle eğlendirmeye çalışarak görünür olurlar. Yani Türkiye’de dilencilerin görünürlük biçimleriyle Almanya’daki arasında önemli farklılıklar vardır. Bu farklılıklar da doğal olarak dilenme mekânlarına yansır.

2.2.8.2. Davranış Tipleri: Acındırıcı-pasif ve Korkutucu-saldırgan

2.2.8.2.1. Acındırıcı

Dilencinin modern toplumsal dayanışma yapısı altında yalvarmak zorunda kalmasının nedeni, etrafından geçenlerin acımasını sağlamaktır. Almanya ve Türkiye’deki dilencilik ve evsizlikle ilgili gözlemlerde öne çıkan temel olgulardan birisi de, özellikle Almanya’da bu insanlara dönük bir “acıma” ifadesinin öne çıkmamasıdır. Dilenen insanlar, adeta kendi seçimleri sonucunda bu koşullarla baş başa kalmışlar gibi betimlenirler. Bu insan manzaraları, sosyal bir devletin varlığıyla ilgili sorgulamalara ve kuşkulara neden olsa da, kişilerin kendi seçimleri nedeniyle bu koşullarda yaşadıkları kabulü öne çıkar. Bu nedenle, böyle bir algının farkında olan dilenci ve evsizlerin de, kendilerine dönük bir acımayı ayaklandırma girişimi içerisine girmedikleri kolaylıkla fark edilebilir. Onlar da bu mantığın bir devamı olarak, kendi koşullarını kabullenmiş gibi rahat ve kendi dünyalarına çekilmiş, sessiz bir görünüm sunarlar. Her ne kadar önlerinde, kendilerine sunulacak sadakaları kabul ettikleri bir bardak dursa da, bu bardak yoldan

geçenlere doğu uzatılmaz ya da yoldan geçenlerin yolları kesilmez. Bu sahne, turistlerin yoğun olarak bulunmadığı, orta sınıf insan yoğunluğunun olduğu kentler için daha da belirgindir.

Oysa Türkiye’de dilencilerin, kendilerine yardım etmesi muhtemel kimselere dönük iki temel tavrı vardır. Çok iyi bilinen acındırma girişimlerinin yanında, özellikle son yıllarda ortaya çıkan, korkutma, tedirgin etme yordamları da sıralanabilir. Acındırmak ise çok farklı şekillerde hayata geçirilebilir. Celalettin Vatandaş, bu acındırma yöntemlerini içeren “dilenme teknikleri”ni altı başlık altında tanımlar:

1. Fiziksel ve zihinsel özürlü görünümü sunmak.
2. Fiziksel ya da zihinsel özürlü kimselerle dilenmek.
3. Küçük yaştaki çocuklarla birlikte dilenmek.
4. Dinsel söylemler ve görünümler içerisinde davranmak.
5. Doğal felaketleri kullanmak.
6. Cinselliği kullanmak. (Vatandaş, 2002: 171)

Buna göre Türkiye’de dilencilik pratiği genel olarak kişinin kendisini acındırması ve merhamet duygusu arayışıyla doğrudan ilişkili sayılabilir. Örneğin Almanya’da olduğu gibi, dilenci ve dilenciye yardım edenin ilişkisine dahil edilebilecek bir devlet kurumuna gönderme yapılmaz. Türkiye’de genel olarak, dilenci ve dilenciye yardım edenin ilişkisini dolayımlayan toplum ya da devletin varlığına dönük herhangi bir gönderme yoktur. Oysa Almanya’da, dilencilik ve evsizlik olgusu, her zaman bir devlet ve onun icra ettiği sosyal politikalara gönderme yapar.

Türkiye’de, dilenci kendisini acındırmayı başarır, niteliğinden bağımsız olarak sadakayı da alacağını varsayar. Özellikle azgelişmiş coğrafyalardaki dilencilik olgusu üzerine çalışan araştırmacıların da temel bulgusu bu yöndedir. Dilenci ve dilencinin yüzleştii kişi baş başa kalır ve dilenci doğrudan kişisel bir vicdana seslenir. Bunun sonucunda, ya bir acıma duygusu ya da özellikle örgütlü dilencilik varsayımında olduğu gibi, bir çeşit korku, tekinsizlik duygusu ortaya çıkar. Dilenciler üzerine çok farklı çalışmalar ortaya koyan Celalettin Vatandaş da, Türkiye için bu acıma duygusunun çok

belirgin olduğunu ortaya koyar. Zabıtalara bile yakaladıkları dilencileri çoğu zaman serbest bırakmalarında bu duygunun etkili olduğunu dile getirir (Vatandaş, 2002: 172).

Ahmet Hamdi Tanpınar, dilencilere yönelen bu acıma duygusunun “asrileşmeyle” ilişkisini kurar ve bu değişimin özellikle Tanzimat yıllarında başladığını ortaya koyar. Dolayısıyla Vatandaş ve Tanpınar’ın acımayı ele almalarında bir karşıtlık vardır. Acımak, Tanpınar’a göre modernleşmenin sonucu bir olguyken, Vatandaş’a göre modernlik-öncesi bir davranıştır. Tanpınar için, dilenciye ve acıdığı başka varlıkları kendi muhiti dışında sayma tavrı öne çıkar. Oysa kişinin kendi yakınına, acıaktan çok, koşulsuzca yardım ettiğini dile getirir.

Tanpınar, bu tür bir acıma duygusunun ilginç bir şekilde Türkiye’de modernleşmeyle ilişkisini kurar. Özellikle Tanzimat Dönemi yazarlarında bu acıma ve merhamet duygusunun ilk belirtilerini bulur. Tanzimat insanının gözlerini doğaya ve her sınıftan insana çevirmesiyle de ilişkilidir bu değişim. Gözünü topluma, doğaya, kendisine, başkalarına açmaya başlayan yazarın dışarıya dönmüş bakışları, yeniliklerle dolu, romantik ve egzotik sahnelerin yanında, beşeri ve toplum hayatına ait acınası, “teessüri” hallere de tanık olur. Tüm başka hislerin yanında, doğada ve toplumda eziyet görenlerin, başkalarının “canının kıymetini bilmeye” dönük bir vicdan, merhamet duygusu ortaya çıkar. Bu nedenle döneme ait düzyazı eserlerde her türden varlığa acıma hali bulunabilir; dilenciye olduğu kadar, çocuğa, köleye, hayat kadınlarına, hayvana. Ahmed Midhat Efendi’nin *Mihnetkeşân* adlı romanında bir hayat kadınına acımasına değinen Tanpınar, bu davranışta “dinden metafiziğe geçiş noktasında kalmış bir ürperme”nin yansısını bulur. Buradaki “acıma hissi, kökünü dinden alan bir ahlâkın ötesine geçer.” Bu yapıtın yansıttığı, insana, doğaya ve topluma yalın bir gözle bakmanın yarattığı türde bir “insani ahlâkın ilk uyanışı” sayılmalıdır (Tanpınar, 2008: 266).

2.2.8.2.2. Saldırgan

Acıma duygusunun yanında, modern toplumsal ilişkiler içerisinde sadaka beklentisiyle yaklaşılan kişilerde korku yaratmak, bir başka dilencilik yöntemi gibi ortaya çıkmaktadır. Bu strateji, özellikle dilencinin toplumdan dışlandığı durumlarda geçerlilik kazanmaktadır. Dışarıda olduğundan, dilencinin tekinsiz bir varlık halini alması, bazı durumlarda dilencinin fazla bir şey yapmadan da karşısında korku yaratmasını

sağlayabilmektedir. Sözgelimi sadece kapıyı çalıp sadaka isteyen bir dilenci dahi bu duruma neden olabilmektedir.

Dilencilerin, göründükleri gibi olmayabilecekleri, esasen gerçek koşullarını gizlediğine yönelik bir kanı Osmanlı'da yine Tanzimat yıllarında başlar (Demirtaş, 2006: 88). Örneğin Darülaceze'nin inşası biraz da bu amaca yöneliktir. Gerçek dilencileri, gerçekten muhtaç olan diğer insanlar gibi bu yapı altında toplama düşüncesinin bir sonucudur. Diğer yandan da, gerçekten dilenci olmayanların memleketlerine sürülmeleri yönünde idari tedbirler alınır. Darülaceze, özünde hayır işlerine yönelik bir kurum olsa da, aynı zamanda dilenciler gibi toplum içerisinde tekinsiz varlıkları kapatmanın, dışlamanın da bir aracı gibi ortaya çıkar. Dilencilerin toplum vicdanıyla olan güçlü bağlarının zayıfladığı, toplumsal dayanışmanın bir nesnesi, göndergesi olmaktan uzak düştüğü, dilencinin bir tür saldırgan, yabancı bir başkası gibi tanımlandığı bir zamana ait örnek bir uygulama gibi ortaya çıkar. Dilencilerin daha saldırgan, agresif davranışlar sergilemeleri özellikle Osmanlı devletinin onları dışlayıcı, toplumsal dayanışma ve işbölümünün dışına çıkmaya zorlayan Tanzimat sonrası toplumsal politikaları da etkili olur. Yaşamını idame etmek isteyen dilenci, şehrin sakinlerinin daha fazla yoluna çıkmaya, daha göze batan yordamlar geliştirmeye başlar (Düzbakar, 2008: 292).

2.2.9. Dâhil Olma ve Dışlama: Sosyal Politikalar ve Dilencilik

Toplumsal dayanışmanın, çalışma ve değer üretimi üzerinden tanımlandığı modern kapitalist toplumlar için dilenciler ve evsizler, sosyal politikaların nesnesi olmaktan uzaklaştırılmaktadır. Sosyal yardımlar ve barınmaya yönelik yardımlar azaldıkça dilenci ve evsizler de kendi yaşamda kalma ağlarını kurmak zorunda kalmaktadırlar. Bunun sonucunda, dilenciler, özellikle gelişmiş Avrupa toplumlarında ve metropollerde evsizlere dönüşürler. Temelde dilencilik, bir yaşam stratejisi gibi varlığını korusa da, evsizler basitçe dilenen kişiler sayılamazlar. Dilencilerin toplumsal dayanışma yapıları dışında bırakılmış olmasından, dilencilikleri belirli bir performans sergilemedikleri sürece görünür değildir. Önlerinde boş bir bardak bulundursalar da, sadaka isteğini açıkça belirtmezler.

Kentsel dönüşüm ise sosyal politikaların bir başa yüzünü oluşturur. Bu değişim, Türkiye için özellikle dilencilerin ve Almanya için de evsizlerin yaşam alanlarının yeniden düzenlenmesine ve çoğunlukla da yok edilmesine neden olmaktadır. Kentsel dönüşüm,

dilencilerin ve evsizlerin yaşamda kalma stratejilerini tümüyle değiştirmeye zorlamaktadır (Wassan ve Khuro, 2011). Bu durumda, sokak göstericisi olarak bir performans göstermek dilencilüğün kaçınılmaz bir parçası olmaktadır. Özellikle kent merkezlerinin “mutena” görünüşüne uymayan dilenci ve evsizler, kentliyi eğlendiren gösteriler sunmadıkça, belki de tek yaşam alanları olan eski kent merkezinden uzaklaştırılmaktadırlar.

Dilencilik ve onunla ilişkili sayılabilecek olan evsizlik olgusu, gelişmiş Batı ülkelerinde sosyal politikadaki “başarısızlığın” doğrudan bir göstergesi gibi anlaşılır. Bu varsayım, genel olarak, belli bir toplumsal işbölümü içerisinde yer almayan tüm bireyler ve insan toplulukları için geçerlidir. Özellikle sosyal devletin tüm yurttaşlarını toplumsal dayanışma ve işbölümü içerisinde tutması beklenirken, dilenciler ve evsizler bu çerçevenin dışında kalmış olurlar. Dilencilik, toplumsal politikadaki yetersizliğin, noksanlığın görünür bir “amblem” olur. Belli bir üretim ya da tüketim döngüsüne dâhil olmayan, işsiz insanların varlığındaki artış, toplumsal “merkezsizleşme” (*decentralisation*) ve “düzensizleşme” (*deregulation*) olgularıyla da ilişkili sayılmalıdır. Bu insanların varlığı, toplumsal yaşamda ve onunla ilişkili sosyal devlet politikalarında giderek belirginleşen “çatlağın” ve “kırılganlığın” göstergesi olur (Dean, 1999: 1, 7).

Sosyal politikalar ve sokakta yaşayan insanların yaşamları arasındaki ilgiyi araştıran sosyolog Megan Ravenhill’e göre, “endüstri-sonrası” olarak tanımlanabilecek bir döneme ait sosyal politikalar, dilencilik ve evsizlik olgusunu çözmekten çok, onu besleyen, bu toplulukların kendi kayıt dışı alanlarını yaratmaya zorlayan, çözüm üretmekten çok, sorunu “gizlemeye” dönük sonuçlara neden olur. Mevcut sorunları çözmeye değil de, “sabitlemeye” ve sınıflandırarak birer “stereotip” olarak dondurmaya yönelik uygulamalar olarak ortaya çıkarlar. “Neo-liberal” olarak tanımlanabilecek sosyal politikaların, bu şekilde çözüme değil de, “görünmez kılmaya” dönük işlediğini ortaya koyar. Bunun sonucunda evsizler, kendi “yaşam stratejilerini” yaratmak durumunda kalırlar. Bu kayıt dışı yaşam alanları bir yana, söz konusu politikaların bir tür “evsizlik sanayisi” yarattığını da ortaya koyar. Bu politikaların bir başka sonucu olarak, dilenciler ve evsizler, marjinal topluluklar ya da alt kültürler halini alırlar (Ravenhill, 2008: 2).

Bu şekilde “gevşeyen” sosyal politikaların sonucunda “sahipsiz” kalan dilenci ve evsizlerin kendi yaşam alanlarını ve stratejilerini oluşturmaları da kaçınılmaz olur. Sosyal

politikaların geri çekilmesi, evsizlerin “hayatta kalma” amaçlı ve kendi aralarında dışarıdan kolaylıkla gözlemlenmeyecek alternatif “sosyal ağlar” yaratmalarına neden olur. Hatta neo-liberal politikaların etkisiyle, bütünlüklü olduğu varsayılan toplumsal dayanışma ağından ilk kopan ve marjinalleşen topluluklar da dilenciler ve evsizler olurlar. Yapısal sosyal dayanışma ve işbölümü ağlarına yönelik bir güvensizliğin ortaya çıkması, bağımsız yaşam ağlarını “kendine yeter” bir hâl almaya zorlar. Dolayısıyla sosyal politikaların kararlı yapısı bozuldukça, dayanışma bütünlüklü olmaktan çıkar ve alt parçalarına ayrılır. Bu alt topluluklar da kendi dayanışma ağlarını ve yaşam stratejilerini inşa etmek zorunda kalırlar (Dean, 1999: 5; Jordan, 1999: 56). Sözelimi İngiltere’de dönemin başbakanı Margaret Thatcher zamanında yoğunlukla uygulanmaya başlayan bu politikalar, anaakım (*mainstream*) sosyal konumlarla, yoksullar arasındaki boşluğun belirgin şekillerde açılmasına neden olur. Bu değişim, bir zamanlar endüstri-yoğun kentlerde, küresel ekonominin de etkisiyle, üretim alanlarının azalması ve işsizlik oranlarındaki artışla da doğrudan ilişkilidir (Jordan, 1999: 55).

Sosyal politikaların çözülmesi, aynı zamanda Ferdinand Tönnies’in çok bilinen ayrımı kullanılırsa, toplumun (*Gesellschaft*), cemiyetlere ya da cemaatlara (*Gemeinschaft*) bölünmesi sonucunu da doğurur. Kendi yaşam alanlarını ve hayatta kalma yordamlarını yeniden tanımlamak zorunda kalan evsiz toplulukları, bu şekilde cemiyet içi ilişkiler kurmak zorunda kalırlar. Ravenhill, evsizlerin bu sosyal ağını “sıcak ilişkiler”, “samimiyet” ve “dostluk” gibi kavramlar içerisinden anlamaya çalışır. Bu topluluklarda dayanışmanın ve işbölümünün “çıkardan yoksun” olduğuna dikkat çeker. Çok kısıtlı kaynaklara ve zor koşullara rağmen, eldeki kaynakların olabildiğince paylaşıldığını dile getirir. Bu paylaşım sadece maddi düzeyle sınırlı kalmaz; duygular, ruhsal dertler de bu paylaşıma dâhil olurlar. Bu “dostane” paylaşım ortamında, her kişi diğerine tavsiyeler verir ve birbirlerine danışmadan harekete geçmezler (Ravenhill, 2008: 161, 162). Bir başka deyişle, organik bir dayanışma kalıbı çözülüp, gevşedikçe, daha mekanik ve modern toplumsal dayanışma örneklerinden farklı bir modelin ortaya çıktığı fark edilebilir.

Bu bağlamda dilencileri olumlayan ya da olumsuzlayan bir bakış, paradoksal olarak diğer tarafa da gönderme yapar. Bir başka deyişle, o toplumsal yapının yapılaşmamış ve boşluk içeren alanlarını aynı anda işaret eder. Hangi tür dayanışmacı toplum olursa

olsun, bu tür boşluklar kaçınılmazdır. Çünkü, yapının mutlak anlamda bütünleşmesi mümkün değildir; birey ve toplum etkileşiminin istemli ya da istemsiz ortaya çıkardığı açıklıklar bu türden olguları daima üretir. Ancak, onun toplumsal olarak nasıl algılandığı ve tanımlandığı olgusu, bir gösterge veya semptom değeri kazanır. Örneğin mekanik dayanışmacı toplumlarda “ideal tip” anlamında dilenciler, toplumsal olarak içe dahil edilirler; misafir, nefis terbiyecisi, fazlalığın farklılaşmaya yol açmasına engelleyici kimseler olarak betimlenirler. Böylelikle dilenci, toplumsal kabul alanında sakin, pasifleşmiş bir görünüm içerisine girer. Oysa organik dayanışmacı toplumlarda, suçlu, asalak, istismara yönelik örgütlü meslek erbabı olarak tanımlanır ve bunun sonucu olarak marjinalleştirilirler. Böyle bir sosyal içerikte ise dilenciler saldırgan ve korkutucu bir görünüm sergilerler.

3. BÖLÜM:

ARAŞTIRMAYA AİT BULGULAR

Bu bölümde, alan bulgularının çalışma içerisinde yaratılmış olan kavramsal ve kuramsal çerçeveye ilişkisi değerlendirilecektir. Gerek Çalışma 1 kapsamında nicel araştırmada gerekse Çalışma 2 sürecinde yarı-yapılandırılmış mülakatlarda, Bremen ve Ankara kent meydanlarında yürütülen araştırmalara ait sonuçların bu kuramsal çerçeveye uyumu incelenecektir. Her iki ülke arasında karşılaştırmalı olarak gerçekleştirilecek bu değerlendirmelerde, sırasıyla dilencilerin bir ideal tip olarak ortaya koydukları dayanışma yapıları, dilencililiğin toplumda algılanışı, dilencilerin işlevleri, dilenme stratejileri ve dilencilikle sosyal politikaların ilişkisi ayrı alt başlıklarda ortaya konulacaktır.

3.1. ÇALIŞMA 1 KAPSAMINDA BREMEN VE ANKARA ŞEHİR MEYDANLARINDA YAPILAN NİCEL ÇALIŞMAYA İLİŞKİN BULGULAR

3.1.1. Bremen kent meydanında yapılan nicel çalışmaya ilişkin bulgular

3.1.1.1. Örneklem özellikleri

Bremen kent meydanında iki gün süreyle araştırma ve gözlem yapılmıştır. Alan araştırmasının gerçekleştirildiği alanda, aynı göstericilerin bir önceki günle aynı yerde gösterilerini icra ettikleri gözlemlenmiştir. Yapılan gözlemlerde, ilk gün 2 sokak çalgıcısı ve 2 sokak göstericisi; ikinci gün ise, Pazar olması ve şehir merkezinin de تنها olması nedeniyle, bu sayı azalmış ve 2 sokak çalgıcısı ve 1 sokak göstericisi izlenebilmiştir. Müzik yapanların birbirlerine doğal olarak uzak köşelerde konumlanmalarına karşın, sokak göstericileri, günün yoğunluğuna ve cazibe alanlarına göre yer değiştirmişlerdir.

Her iki gösterici topluluğunun da kendiliğinden görünse de, belli köşelerin belirli topluluklarca tutulduğu gözlemlenmiştir. Bu şekilde, Almanya'ya özgü bu dilencililiğin örgütlü tarafı göze çarpmıştır. Örneğin ilk gün belirli bir köşede müzik yapan

akordeonlu ve Romanyalı olduklarını öğrendiğimiz topluluk, ikinci gün meydana biraz geç geldiğinden, bir önceki gün bulundukları yerin konservatuar öğrencisi iki kişilik bir başka grup tarafında işgal ettiklerini fark etmişlerdir. Ancak aralarında geçen bir konuşmadan sonra, konservatuar öğrencileri bu yeri terk etmişlerdir. Yazısız bir sözleşmeyi icra eder gibi, gençlerden kurulu topluluk, müziği neredeyse ortasında kesip diğer gruba yerlerini terk etmişlerdir.

Uzun süre meydana durdukça, olağan bir şekilde gelip geçenlere irticalen yapılan müziğin, esasen bir program dahilinde ortaya çıktığı, Romanyalı topluluk için özellikle geçerli olduğu fark edilmiştir. Bu müzisyenlerin, bir bakıma, dilencilikten çok, sahnesi kent meydanı olan bir müzik grubu gibi davrandıkları gözlemlenmiştir. Her iki günde de, belli bir sırada icra edilen, yaklaşık 10 parçayı seslendirmişlerdir.

Çalışma kapsamında toplam 75 kişi ile görüşülmüştür. Bunlardan 50'si dilencilere yardım etmiş, 25'i ise yardım etmemiştir. Yardım edenler ve etmeyenlere ilişkin analizler ayrı ayrı yapılmıştır. Toplam 75 kişinin yaş ve gelir bilgileri aşağıda iki ayrı tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Örneklemeye ait yaş dağılımları

Yaş	Frekans	Yüzde
20-30 arası	5	7
30-40 arası	15	20
40-50 arası	16	21
50 üzeri	16	21
Cevap vermeyenler	23	31
Toplam	75	100

Tablo 2: Örnekleme ait gelir dağılımları

Gelir (Euro)	Frekans	Yüzde
1000-2000 arası	10	13
2000-3000 arası	13	17
3000-4000 arası	8	12
Cevap vermeyenler	44	58
Toplam	75	100

3.1.1.2. Evsizlere ya da Göstericisine Yardım Edenlere İlişkin Bulgular

Evsizlere veya sokak göstericilere yardım eden 50 kişiye ilişkin sosyo-demografik özellikler şu şekildedir:

Tablo 3: Çalışma 1 Örnekleme ait Cinsiyet Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Kadın	37	74
Erkek	13	26
Toplam	50	100

Çalışma kapsamında anket uygulanan örneklemin %66'sı (50 kişi) sokak göstericisi ya da müzisyene yardım etmiştir.

Tablo 4: Örnekleme ait Sokak Çalgıcısına Yardım Etme Nedeni

	Frekans	Yüzde
Gösterinin Hoşuna Gitmesi	23	46

Yardım etmek isteme	7	14
Yardım için bir görev	2	4
Cevap vermeyenler	18	36
Toplam	50	100

Sokak göstericisi ya da müzisyenlerine yardım eden katılımcılara, “Neden sokak çalgıcısına / göstericisine yardım ettiniz?” sorusuna, bunların %46’sı (23 kişi) gösterinin hoşuna gittiği için yardım ettiğini belirtmiştir. Bir bakıma, yardım ettiği kişinin, kendisine sunduğu hizmeti beğendiğine dair bir ifade kullanmıştır. Katılımcılardan %14’ü (7 kişi), yardım etmek istediğini belirterek, belirgin bir gerekçe ortaya koymamıştır. Sadece 2 kişi yardım etmeyi bir görevi gibi tarif etmiştir. Dolayısıyla mekanik dayanışmanın çok az bir seviyede ortaya çıktığı dile getirilebilir. Bu 2 kişinin de 40 yaş ve üzeri olmaları nedeniyle, özellikle genç nüfusun, organik dayanışmaya daha açık olduğu dile getirilebilir.

Tablo 5: Örnekleme ait Sokak Çalgıcısına Yardım Etme Sıklığı

	Frekans	Yüzde
Sürekli yardım edenler	14	28
Arada yardım edenler	28	56
Cevap vermeyenler	8	16
Toplam	50	100

Katılımcılardan %28’i (14 kişi), “Genelde sokak çalgıcısına / göstericisine yardım eder misiniz?” sorusuna olumlu cevap vermiştir. %56’sı (28 kişi) bazen cevabını vermiştir. %16’sı (8 kişi) cevap vermemiştir. Bazen cevabını veren 28 kişiden 18 kişi, gösterinin hoşuna gittiği kişiler arasındadır. Bu durumda 10 kişi, gösteriyi beğenip beğenmemekten bağımsız olarak yardım etmektedir. Bu da %20’lik bir kısmın mekanik

dayanışma içerisinde olduklarını göstermektedir. Kalanın en az %36'lık kısmı ise organik dayanışmayı örneklemektedir.

Tablo 6: Örneklemenin Sokak göstericilerinin yardım Etme gereksinimine dönük cevapları

	Frekans	Yüzde
Gereksinimleri var	26	52
Gereksinimleri yok	8	16
Gereksinimleri bazen var	2	4
Cevap vermeyenler	14	28
Toplam	50	100

Katılımcılardan %52'si (26 kişi), “Bu göstericilerin yardıma gereksinim duyduklarını düşünüyor musunuz?” sorusuna evet cevabı vermiştir. %16'sı (8 kişi) hayır cevabını vermiştir. Bazen diyenlerin sayısı ise %4 (2 kişi) olmuştur. Katılımcılar yardıma ihtiyaç duyduklarını düşünse de, esasen verdikleri eğlendirme hizmetinin karşılığı olarak da bu parayı sunmuşlardır. Ama her koşulda yaptıkları yardım, bu göstericilerin varlığını onaylayan bir nitelik taşımaktadır. Hayır diyenlerin önemli bir kısmı da, yardıma gereksinim duymasalar da, yerine getirdikleri hizmet gereği parayı aldıklarını dile getirmiş olmaktadır. Bu hayır cevabı, sokak göstericilerinin geçinmek için değil, yaşam biçimleri gereği ya da eğlenmek için orada bulunduklarını da ima etmektedir. Bu cevap aynı zamanda, gelişmiş bir ülkenin yurttaşının, istediği yaşam biçimini kendisinin seçebileceği yönündeki bir kanaati de doğrulamaktadır.

Tablo 7: Örneklemenin Sokak göstericileriyle karşılaşma durumunda yardım etme yönelimlerine dönük cevapları

	Frekans	Yüzde
--	---------	-------

Yardım ederim	27	54
Yardım etmem	15	30
Cevap vermeyenler	8	16
Toplam	50	100

Katılımcılardan %54'ü (27 kişi) “Yolunuza bir gösterici daha çıksa ona da yardım eder misiniz?” sorusuna evet şeklinde cevap verirken, %30'u (15 kişi) hayır cevabını vermiştir. Ayrıca %32'si (16 kişi), eğer gösteri hoşuna giderse tekrar vereceğini dile getirmiştir. Bunun yanında aynı günde birden fazla göstericiye para veremeyeceğini, parasal anlamda sorunlarını dile getirenler olmuştur. Ancak asıl önemli olan, gösterinin bir tür hizmet gibi değerlendirilmesi ve bu kişilerin böyle bir hizmete sahip olmak isterse parasını da ödeyeceğinin dile gelmiş olmasıdır. Dışarıdan yapılan gözlemlerde de, bir göstericinin performansını belirli bir süre izleyenlerin, para ödemesi gibi bir geleneğin varlığı da belirlenmiştir. Özellikle sokak gösterisinin doğrudan izleyicilerinin yarısından fazlasının yardım ettikleri gözlem yoluyla belirlenmiştir. Diğer yandan müzikli gösterilerde uzaktan dinleyerek de bu hizmeti almak mümkün olduğundan, bu oran çok daha aşağılara inmektedir. Sokak göstericilerinin gösteri sonunda, ellerinde uzattıkları şapka, bardak veya benzeri bir nesneyle, verdikleri hizmetin karşılığını biraz ısrarcı şekilde bekledikleri fark edilmiştir. Onlarda da yapılanın bir tür hizmet olduğu kanısı olduğu bu ısrardan anlaşılmıştır.

Tablo 8: Örneklemin Sokak göstericilerinin gösterilerini beğenme ve yardım etme ilişkisi

	Frekans	Yüzde
Yardım ederim	17	34
Yardım etmem	12	24
Cevap vermeyenler	21	42

Toplam	50	100
--------	----	-----

Katılımcılardan %34'ü (17 kişi), “Gösteriyi beğenmeseniz de yardım eder misiniz?” sorusuna evet cevabı verirken, %24'ü (12 kişi) hayır cevabı vermiştir. Geri kalanlar “belki” olarak sınıflandırılabilir cevaplar vermişlerdir. Evet cevabını verenleri yaşı belirlenebilmiş olanlardan %24'ü (12 kişi), 40 yaş ve üzeri katılımcılardan oluşmaktadır. Bu cevabın mekanik dayanışmayla ilgili olduğu varsayıldığında, yaşı büyük katılımcıların bu dayanışma modeline açık oldukları, daha genç olanlarınsa, organik işbölümünün gereği olarak, gösteriyi beğenmeleri ve dolayısıyla ortaya konan hizmete göre yardım edecekleri yönünde bir beyan ortaya koymuşlardır. Hayır cevabı veren %24'ü (12 kişi) ise doğrudan bu organik dayanışmaya dönük eğilimi ifade etmişlerdir.

Çalışmadaki gözlem notları kapsamında bazı hususların aktarılmasının faydalı olacağı düşüncesi ile şunlar eklenebilir. Sokak çalgıcısına ya da göstericisine yardım edenlerin en görünür davranış özelliği, belirgin bir özgüven sergilemeleri ve sorulara, yardım etmeyenlere göre daha uzun ve ayrıntılı şekilde cevap vermeleridir. Beden dillerinin daha olumlu, daha güler yüzlü olmaları da dikkat çekicidir. Bu durumun iki farklı sebebi olabilir: birincisi, zaten yardımsever mizaçlarından ileri gelen bir olumluluk; ikincisi ise, yardıma gereksinimi olana yardım etmenin ve dayanışma içerisinde olmanın memnuniyet verici olduğuna dair bir inanç.

3.1.1.3. Bremen’de Sokak Çalgıcısı ya da Göstericisine Yardım Etmeyenlere İlişkin Bulgular

Evsizlere veya sokak göstericilere yardım etmeyen 25 kişiye ilişkin sosyo-demografik özellikler şu şekildedir:

Tablo 9: Örneklemenin Cinsiyet Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Kadın	18	72

Erkek	7	28
Toplam	25	100

Tablo 10: Örneklemin Sokak Çalgıcısına Yardım Etmeme Nedeni

	Frekans	Yüzde
Gösterinin Hoşuna Gitmemesi	6	24
Başka bir işle meşgul olma	5	20
Cevap vermeyenler	14	56
Toplam	25	100

Sokak göstericisi ya da müzisyenlerine yardım etmeyenlerden %24'ü (6 kişi), “Neden sokak çalgıcısına / göstericisine yardım etmediniz?” sorusuna, bu tür gösterilere para vermediğini belirtmiştir. %20'si (5 kişi) ise o sırada başka bir işle meşgul olduğunu, fark etmediğini dile getirmiştir. Bozuk parası olmayanlardan farklı olarak, bu grubun kendi davranışlarını meşru kılmaya çalıştıkları düşünülebilir. Yani az da olsa bu dayanışmayı göstermediklerine dair bir suçluluk bulunabilir. Ama %44'lük bir kısmı, bunu bir gereklilik olmadığını söylerken, bu sorunun yersiz olduğunu dile getiren bir davranış sergilemişlerdir. Bir başka deyişle, yardım edenlerin olumlu yaklaşımına karşın, yardım etmeyenlerin sorulara kuşkuyla yaklaştıkları ortaya çıkmaktadır.

Tablo 11: Örneklemin Sokak Çalgıcısına Yardım Etme Tutumu

	Frekans	Yüzde
Her zaman karşı değilim	6	24
Bazen karşıyım	4	16
Her zaman karşıyım	4	16

Cevap vermeyenler	12	48
Toplam	25	100

Katılımcılardan %24'ü (6 kişi), “Genel olarak göstericilere yardım etme konusunda ne düşünüyorsunuz?” sorusuna olumlu, %16'sı (4 kişi) ise olumsuz cevap vermiştir. Yine %16'sı (4 kişi) da bazen cevabı vermiştir. Bazen cevabını verenler için, göstericiye yardım etme kararının, değişken bir nitelik kazandığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 12: Örneklemin Sokak göstericilerinin yardıma Etme gereksinimlerine dönük cevapları

	Frekans	Yüzde
Gereksinimleri var	2	8
Gereksinimleri yok	8	32
Cevap vermeyenler	15	60
Toplam	25	100

Katılımcılardan %8'i (2 kişi), “Bu göstericilerin yardıma gereksinim duyduklarını düşünüyor musunuz?” yönündeki soruya evet şeklinde, %32'si (8 kişi) ise hayır şeklinde cevaplamışlardır. Hayır cevabındaki fazlalık, bu göstericilerin iki işlevi yerine getirmediğiyle ilgilidir. Öncelikle, eğlendirme işlevini yerine getirmemiş olabilirler ya da durumlarıyla ilgili inandırıcı bir tablo ortaya koymamış olabilirler. Evet cevabını veren katılımcılar ise, durumlarını inandırıcı bulmuş olsa bile, onlarla işlevsel olmayan bir dayanışmaya açık olmadığını ortaya koymuş olmaktadır.

Tablo 13: Örneklemin gösteriye dönük beğenileriyle yardım ilişkisine dönük cevapları

	Frekans	Yüzde
--	---------	-------

Evet beğendim	6	24
Hayır beğenmedim	5	20
Cevap vermeyenler	14	56
Toplam	25	100

Katılımcılardan %24'ü (6 kişi), “Gösteriyi beğenmediğiniz için mi yardım etmediniz?” sorusuna evet şeklinde, %20'i (5 kişi) de hayır şeklinde cevap vermiştir. Evet şeklinde cevap verenlerin, göstericinin verdiği hizmeti beğenmediği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla göstericinin performansına göre, bu şekilde cevap verenlerin rahatlıkla yardım edenler grubuna da dâhil olabilecekleri ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan, hayır şeklinde cevap verenlerin, gösterinin niteliğinden bağımsız olarak, sokak göstericileriyle dayanışma içinde olmayacaklarına dair bir beyan bulunabilir. Benzer şekilde, yardım edenlerden de, gösteriyi beğenmeyenlerin, beğenmeyenler grubuna dâhil olabilecekleri varsayılabilir. Dolayısıyla gösterinin niteliği belirleyici olmaktadır. Sözgelimi her gün aynı gösteriyi aynı yerde yapanların yaratabileceği usanç nedeniyle, yardım etmeyenlerin sayısının böyle bir dayanışma türü içerisinde giderek artacağı da hesaplanabilir.

Tablo 14: Örneklemin Sokak göstericilerini dilenci sayıp saymamalarına dönük cevapları

	Frekans	Yüzde
Dilencidirler	9	36
Hayır dilenci değildir	4	16
Cevap vermeyenler	12	48
Toplam	25	100

Katılımcılardan, %36'ı (9 kişi), “Bu göstericileri bir dilenci olarak değerlendirilmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?” sorusuna dilenci olarak, %16'ı (4 kişi) ise hayır şeklinde dilenci olmadığı şeklinde vermiştir. Yardım etmeme nedeninin dilenci olmalarından kaynaklandığı ve onların değer üretmedikleri varsayımıyla, evet cevabı verenlerin, dilencilerle organik dayanışmaya girmek istemedikleri ortaya çıkmaktadır. Hayır cevabı verenlerin ise, ya gösteriyi beğenmedikleri ya da ilgilenmedikleri ortaya çıkmaktadır.

Tablo 15: Örneklemin yaş dağılımları

Yaş	Frekans	Yüzde
20-30 arası	1	4
30-40 arası	4	16
40-50 arası	4	16
50 üzeri	5	20
Cevap vermeyenler	11	44
Toplam	25	100

Tablo 16: Örneklemin gelir dağılımları

Gelir (Euro)	Frekans	Yüzde
1000-2000 arası	1	4
2000-3000 arası	3	12
3000-4000 arası	4	16
Cevap vermeyenler	17	64
Toplam	25	100

Katılımcılardan %56'sı (14 kişi), “Kaç yaşındasınız ve ne iş yapıyorsunuz?” sorusuna cevap vermiştir. Kalanlar, ya soruları tümüyle cevaplamamış olanlar ya da özel olarak bu soruyu cevaplamamış olanlardan oluşmaktadır. Bu cevabı verenlerin %4'ü (1 kişi) 20-30 yaş arası, %16'sı (4 kişi) 30-40 yaş arası ve %16'sı (4 kişi) 40-50 yaş arası ve %20'si (5 kişi) de 50 yaş üstü katılımcılardan oluşmaktadır.

Katılımcıların mesleklerine dönük sorularla ilgili çok farklı sonuçlar çıksa da, Almanya'da gelir grubu dağılımı yapılarak, gelir düzeyi şu şekilde sıralanabilir: 1000 - 2000 € arası %4 (1 kişi), 2000 – 3000 € arası %12 (3 kişi), 3000 – 4000 € arası %16 (4 kişi). %64'lük bir grubun (17 kişi) gelir grubu belirlenemedi. Bunun nedeni, ilgili soruya cevap verilmemesinden ya da “serbest çalışıyorum” gibi sınıflandırması zor bir cevap vermelerinden ileri gelmektedir.

Sokak çalgıcısı ya da evsizlere yardım etmeyenlere ait davranış biçimi, genel olarak etraflarına kayıtsız olmalarıdır. Sorulara da bu şekilde, kestirme cevaplar vermiş, birçok soruyu cevaplamadan bırakmışlardır. Beden dillerinde genel bir donukluk ve ses düzeyi, yardım edenlere göre daha kısık ve isteksiz olduğu gözlemlenmiştir.

3.1.2. Ankara Hacıbayram Meydanı'ndaki Nicel Çalışmaya İlişkin Bulgular

3.1.2.1. Örneklemin Genel Özellikleri

Hacıbayram Meydanı, Ulus Kalesi etrafının genel mutenalaştırma çalışmaları nedeniyle eski görünümünü yitirse de, yine de Ankara'nın önemli bir meydanı vasfını korumaktadır. Günün her saatinde önemli sayıda insanın doldurduğu meydanda, önceden hazırlanmış soruların yöneltileceği kişilerin seçiminde iki farklı yol izlenmiştir. Öncelikle dilencilere yardım edenlere sorular sorulmuştur. Sonrasında dilencilere herhangi türde bir ilgi göstermeyen, kayıtsız kalanlara sorular yöneltilmiştir.

Bu araştırma, Bremen'de olduğu gibi, 12 yaşındaki bir çocukla birlikte gerçekleştirilmiştir. Bir çocuğun yaratacağı sempati ortamının varlığı bu seçimde etkili olmuştur. Bu sorular, belirlenen adayların yolu kesilerek ve ayaküstü şekilde kendilerine yöneltilmiştir. Ama bir çocukla karşı karşıya olduklarını bilen bu kişiler, sorulara genelde sakınmadan cevap vermişlerdir. Yardım edenlerin çoğu, yaptıkları işin yarattığı bir vicdan rahatlığından, sorulara kısa olsa bile genellikle cevap vermişlerdir. Yardım edenlere yöneltilen sorular Ek-3'de verilmiştir. Bu sorular sırayla sorulmuştur.

Çalışma kapsamında toplam 84 kişi ile görüşülmüştür. Bunlardan %48'i (40 kişi) dilencilere yardım etmiş, %52'si (44 kişi) ise yardım etmemiştir. Yardım edenler ve etmeyenlere ilişkin analizler ayrı ayrı yapılmıştır. Katılımcıların yaş ve gelir bilgileri aşağıda iki ayrı tabloda verilmiştir. Takip eden bölümlerde, katılımcıların verdiği cevapların genel analizi sunulmaktadır

Tablo 17: Örneklemin yaş dağılımları

Yaş	Frekans	Yüzde
20-30 arası	8	10
30-40 arası	15	18
40-50 arası	13	15
50 üzeri	11	13
Cevap vermeyenler	37	44
Toplam	84	100

Tablo 18: Örneklemin gelir dağılımları

Gelir (Euro)	Frekans	Yüzde
1000-2000 arası	18	22
2000-3000 arası	12	14
3000-4000 arası	5	6
Cevap vermeyenler	49	58
Toplam	84	100

Hacıbayram meydanında icra edilen iki günlük alan araştırması süresince, genelde aynı dilencilerin aynı noktalarda yer tuttıkları gözlemlenmiştir. Eylül ayında gerçekleştirilen bu araştırmanın olduğu gün hava sıcaklığının yüksek derecelerde olmasından, dilencilerden özellikle sakat olanlar, yerde türlü bedensel şekillerde, sakatlıklarını sergileyerek ilgi çekmeye çalışmışlardır. Dilencilerin hiçbirisi, Bremen'deki tablodan farklı olarak, herhangi bir yetenek sergilememişlerdir. Cumartesi ve Pazar günü yapılan bu gözlemlerde, ilk gün meydan etrafında 11, ikinci gün ise 8 dilenci yer aldığı gözlemlenmiştir. Bu araştırma sırasında dilenciler, sanki önceden ayrılmış yerlerde duruyorlarmış gibi yer değiştirmemişlerdir. Üstelik bu yerler planlanmış gibi tüm dilencilerin belirli bir mesafede yer tuttıkları ve kalabalığı paylaştıkları konusunda bir kanı oluşmuştur. Bu planlamanın ve değişmeyen yerlerin varlığı, meydanda yürütülen dilenciliğin bir tür örgütlü etkinlik olduğu kanısını yaratmıştır. Diğer yandan, Bremen'deki durumla benzer şekilde, bazı dilencilerin diğerlerine yer bıraktıkları gözlemlenmiştir. Bu da burada örgütlenmiş dilencilerin arasında bir hiyerarşi olduğunu göstermektedir. Bunu doğrulamak üzere yaklaştığımız dilencilerden birisi yarım da olsa bu olguyu doğrulamışlardır:

“Sağolsun arkadaşlar yerimize karışmıyorlar. Hepimiz mağduruz birbirimizin hâinden anlarız. Herkes alıştığı yerde durur. Şimdi kimsenin ekmek parasıyla da oynamamak lazım. Hepimizin çocuğu var. Ben uzak yerden geliyorum. O kadar uğraşıyoruz bu sıcakta.”

Dilenciler, yine bir tür performans sayılabilecek dualarını düzenli olarak tekrarlamışlardır. Çok sık tekrarlanmış olmasından, anlaşılır olmaktan da çıkmış bu dua ve yakarma karışımı sözel performans, bir tür müzik icrası gibi ortaya konmaktadır. Dilencilerin hiçbirisi olağan, sıradan cümlelerle sadaka istememişlerdir. Ayrıca Bremen'de, özellikle evsizlerin önlerine yerleştirdiği türde yazılı plakaların, burada sözel yollardan gerçekleştirildiği fark edilmiştir. İletişimin yazılı değil de sözlü olarak yapılması halinde daha etkili olacağına dair bir kabulden destek alan bir uygulamadır bu.

3.1.2.2. Ankara'da Dilenciye Yardım Edenlere İlişkin Bulgular

Yardım eden 40 kişinin genel özelliklerine göre sınıflandırması şu şekildedir:

Tablo 19: Çalışma 1 Örneklemin Cinsiyet Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Kadın	26	65
Erkek	14	35
Toplam	40	100

Tablo 20: Örneklemin Dilenciye Yardım Etme Nedeni

	Frekans	Yüzde
Hayır işlemek	10	25
Ölen yakınların hayrına	5	13
Cevap vermeyenler	25	62
Toplam	40	100

Yardım eden katılımcılardan, %62'si (25 kişi), "Neden dilenciye yardım ettiniz?" sorusuna, acıma duygusundan ileri gelen bir cevap vermiş ve dayanışmasının mekanik nitelikte olduğunu gösteren ifadeler ortaya koymuşlardır. Katılımcılardan %25'i (10 kişi), hayır işleme amacıyla yardım etmek istediğini belirterek, yine mekanik bir dayanışmayı hayata geçirmişlerdir. Sadece %13'ü (5 kişi), ölen yakınlarının anısına bu yardımı yaptığını söylemişlerdir. Dolayısıyla, organik ve mekanik arası bir dayanışmayı hayata geçirmiş olduğunu zımnen de olsa ifade etmişlerdir. Dilenci, bu durumda işlevi olan bir kişiye dönüşmüş olmaktadır. Ölenlerin hayır dualarını almak için bir aracı konumu edinir. Katılımcılardan bir kadın acıma duygusuyla yaptığı yardıma ilişkin gerekçesini tarif ederken, mekanik dayanışma kalıbını açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Ben annemden böyle gördüm. Annem dilenciye kapıdan boş göndermezdi. Bozuk para, yiyecek, hiç yoksa birkaç nasihat. Bazen verecek uygun bir şeyi olmazsa özür dilerdi. Kendini gün boyu kapıya gelenlere borçlu sayardı. Bazen babamın akşamdan bıraktığı harçlığı tüketirdi. Babam da bunu farkına vardığında daha az harçlık bırakmaya başladı. Büyüdükçe harçlıkları beni de annemle ilgili tembihleyerek bana vermeye başladı. Annem zorla benden alır dilenciye verirdi. Ekmek alacak kadar paramız kalırsa bize yeter derdi. O zamanlar ben de ne yapacağımı bilemezdim. Ama ben de şimdi vermeden yapamıyorum. Demek ki içimize işlemiş. Hâlbuki düz memurum.” (Nazife, 42, Gençlik ve Spor Bakanlığı’nda memur)

Tablo 21: Örneklemin Dilencinin Yardım Gereksinimine dair Kanaatleri

	Frekans	Yüzde
Evet gereksinimi var	23	57
Hayır gereksinimi yok	13	38
Cevap vermeyenler	6	15
Toplam	40	100

Katılımcılardan %57’si (23 kişi), “Bu dilencilerin yardıma gereksinim duyduklarını düşünüyor musunuz?” sorusuna evet cevabı vermiştir. %38 oranında katılımcı (13 kişi) ise hayır cevabını vermiştir. Katılımcılar, yardıma gereksinim duyma olgusunu yine acımakla ilişkilendirmişlerdir. Kendilerinin acıdığı (ve dolayısıyla durumlarıyla ilgili kuşku duymadıkları) dilencilerin aynı zamanda yardıma da muhtaç olduklarını değerlendirmişlerdir. Bu ifadelerde, yardım gereksinimiyle acıma duygusunu birleştiren bir kavrayış ortaya çıkmaktadır. Buna göre, örgütlü bir şekilde dilenen ve etraftan geçenleri “kandıran” bir dilencinin yardıma gereksinimi yoktur. Bir tür fizyonomi bilgisiyle hareket eden katılımcılar, özellikle bedensel hâl ve duruşları, yardım

gereksinimi anlamak için gözlemektedirler. Bedensel duruştan sahici bir sefaletin izlerini ararlar. Katılımcılardan birisi, bu kanaati ortaya koyan ifadeler kullanmıştır:

“Yardıma muhtaç adam belli olur. Ben de o zaman düşünmeden biraz para veririm. Ellerine bakarım mesela. Eğer temizse yalan söylüyor demektir. Elleri kararmışsa, çaresiz kalmış, zor durumda demektir. Suratı da kararmıştır. Ayazda kalmış gibi çatlamıştır.” (İrfan, 30, Güvenlik görevlisi)

Tablo 22: Örneklemenin Dilenciyle Karşılaşma Anında Yardım Etme Davranışları

	Frekans	Yüzde
Evet yardım ederim	17	47
Hayır yardım etmem	15	33
Cevap vermeyenler	8	20
Toplam	40	100

Katılımcılardan %47’si (17 kişi), “Yolunuza bir dilenci çıksa ona da yardım eder misiniz?” sorusuna evet şeklinde cevap verirken, %33 ise (15 kişi) hayır cevabını vermiştir. Dilencinin, biraz da pasif, oturduğu yerde dilenen bir kişi olması gerektiğine dair bir ön kabul buradan anlaşılabilir. Agresiflik işareti gösteren, etraftan geçenlerin yolunu kesen bir dilenciye yardım tavrı belirgin bir şekilde düşmektedir. Ancak bu oranın Bremen’deki katılımcılara göre daha yüksek olduğu, dilencinin bu haline daha fazla tolerans gösterildiği fark edilebilir. Dilenciye mutlak anlamda kendisinden uzak görmeyen, onun da bazı inisiyatifler geliştirebileceğine dair bir kabullenme burada dikkat çeker. Dilencilerin sadece önlerine çıkması değil, sadakaları koydukları bardak ya da mendilin önlerine uzatılması davranışı da bu şekilde bir agresiflik işareti olarak değerlendirilmiştir. Bu durumu en iyi şekilde ifade eden bir katılımcı şunları dile getirmiştir:

“Dilenci dediğin hakkına razıdır. Oturur ve bekler. Birisi vermek istemezse bir şey yapmaz. Bazen mendili yolun ortasına seriyorlar. Onlara vermemek lazım. Ben köşede bekleyen dilenciye bir tek yardım ederim.” (Saliha, 39, Ev kadını)

Tablo 23: Örneklemin yaş dağılımları

Yaş	Frekans	Yüzde
20-30 arası	5	12
30-40 arası	8	20
40-50 arası	7	18
50 üzeri	11	27
Cevap vermeyenler	9	23
Toplam	40	100

Tablo 24: Örneklemin gelir dağılımları

Gelir (TL)	Frekans	Yüzde
1000-2000 arası	6	15
2000-3000 arası	8	20
3000-4000 arası	4	10
Cevap vermeyenler	22	55
Toplam	40	100

Dilencilere yardım eden katılımcılardan %23'ü (9 kişi) dışında tümü “Kaç yaşındasınız ve ne iş yapıyorsunuz?” sorusuna cevap vermiştir. Bremen’de daha fazla oranda katılımcı bu soruları cevapsız bırakmıştır. Bu soruları özel yaşama dair değerlendirmeleri bu farka neden olmuş olabilir. Bu cevabı verenlerin %12’si (5 kişi) 20-30 yaş arası, %20’si (8 kişi) 30-40 yaş arası ve %18’i (7 kişi) 40-50 yaş arası ve %27’si (11 kişi) de 50 yaş üstü katılımcılardan oluşmaktadır. Ayrıca mesleklerine dönük sorulara çok farklı sonuçlar çıksa da, Türkiye’de gelir grubu dağılımı yapılarak, gelir düzeyi şu şekilde sıralanabilir: 1000-2000 TL arası %15 (6 kişi), 2000 – 3000 TL arası %20 (8 kişi), 3000-4000 TL arası %10 (4 kişi). %55’lik bir oranın (22 kişi) gelir grubu belirlenememiştir. Bunun nedeni, ilgili soruya cevap verilmemesinden ya da “ev kadınıyım”, “serbest çalışıyorum” gibi sınıflandırması zor bir cevap vermelerinden ileri gelmektedir.

Dilencilere yardım edenlerin en görünür davranış özelliği, Bremen’deki araştırmada da bulgulandığı gibi, yardım etmeyenlere göre daha belirgin bir özgüven sergilemeleri ve sorulara daha açık şekilde cevap vermeleridir. Daha olumlu, daha güler yüzlü olmaları da dikkat çekicidir. Bu durumun, yapılan yardımın yarattığı bir ruhsal rahatlamadan ileri geldiği varsayılabilir. Ayrıca daha konuşkan oldukları, uzun cümleler kurdukları gözlemlenmiştir.

3.1.2.3. Ankara’da Dilenciye Yardım Etmeyenlere İlişkin Bulgular

Yardım etmeyen 44 kişinin genel özelliklerine göre sınıflandırması şu şekildedir:

Tablo 25: Çalışma 1 Örneklemin Cinsiyet Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Kadın	20	45
Erkek	24	55
Toplam	44	100

Tablo 26: Örneklemin Dilenciye Yardım Etmeme Gerekçeleri

	Frekans	Yüzde
Genel olarak yardım etmem	9	20
Başka işle meşguldüm	4	10
Diğer	31	70
Toplam	44	100

Katılımcılardan %20'si (9 kişi), “Neden dilencilere yardım etmediniz?” sorusuna, genel olarak yardım etmedikleri şeklinde sınıflandırılabilir bir cevap vermişlerdir. %10'u (4 kişi) ise o sırada başka bir işle meşgul olduğunu, fark etmediğini dile getirmiştir. Bozuk parası olmayanlardan farklı olarak, bu grubun kendi davranışlarını meşru kılmaya çalıştıkları düşünülebilir. Yani az da olsa bu dayanışmayı göstermediklerine dair bir suçluluk bulunabilir. Ama önemli bir kısmı, dilenciye acımadığını belirtmiştir. Oysa Bremen'deki araştırmada daha fazla kişi bunun bir gereklilik olmadığını söylerken, bu sorunun yersiz olduğunu dile getiren bir davranış sergilemişlerdir. Bir başka deyişle, yardım edenlerin olumlu yaklaşımına karşın, yardım etmeyenlerin sorulara kuşkuyla yaklaştıkları ortaya çıkmaktadır. Katılımcılardan ismini vermek istemeyen bir katılımcı, bu durumu açıklıkla ortaya koyan ifadeler kullanmıştır:

“İstemediğim için vermedim. Vermek zorunda değilim. Gerçekten aç ve yoksullara veririm daha iyi. Hem bunların hepsi benden daha zengin... Hiçbirine acımiyorum. Bu soruyu sorarak beni yargılayamazsınız. Kimse onlara bir şey vermeye mecbur değil.”

Tablo 27: Örneklemin Dilenciye Yardım Etme Yaklaşımları

	Frekans	Yüzde
--	---------	-------

Genel olarak yardım ederim	17	39
Genel olarak yardım etmem	9	20
Bazen ederim	6	14
Diğer	12	27
Toplam	44	100

Katılımcılardan %39'u (17 kişi), "Genel olarak dilencilere yardım etmeye karşı mısınız?" sorusuna olumlu, %20'si (9 kişi) ise olumsuz cevap vermiştir. Yine %14'ü (6 kişi) de bazen cevabı vermiştir. Bazen cevabını verenler için, dilenciye yardım etme kararının değişken bir nitelik kazandığı ortaya çıkmaktadır. Bu sorunun cevabında da, dilencinin sahici görünüp görünmediği önem kazanmaktadır. Bu gerçekçi duruşun, acımaya yol açarak, dilenciyle dayanışma kararına gerekçe oluşturduğu varsayılabilir. Bu soruyu cevaplayan bir katılımcı, ilginç bir örnekle duruma açıklık kazandırmıştır:

"Ankara'ya yeni taşındığımızda benim annem de birkaç ay dilencilik yaptı. O zamanlar çok acı çektik. Babam da hapisanedeydi. Mecbur kalmıştı. Bir komşumuz onu alıştırdı. Her akşam eve geldiğinde ağlardı. Kendisine yapılan davranışları anlatırdı. Kaç kere bırakacağım dedi ama bizim durumumuzu görünce vazgeçerdi. En sonunda bir iş buldu da rahatladı. Bütün dilencilere acırım ben bu yüzden."

Tablo 28: Örneklemin Dilencilerin Yardım Gereksinimlerine ait Kanıları

	Frekans	Yüzde
Evet gereksinimleri var	16	36
Hayır gereksinimleri yok	15	34

Cevap vermeyenler	13	30
Toplam	44	100

Katılımcılardan %36'sı (16 kişi), “Bu dilencilerin yardıma gereksinim duyduklarını düşünüyor musunuz?” yönündeki soruya evet şeklinde, %34'ü (15 kişi) ise hayır şeklinde cevaplamışlardır. Evet cevabını veren katılımcılar, dilencilerin durumlarını inandırıcı bulmuş olsalar bile, onlarla işlevsel olmayan bir dayanışmaya açık olmadığını ortaya koymuşlardır. Bir katılımcı bu dayanışmayı organik modele göre tarif eden ifadeler kullanmıştır:

“Bu dilenciler ne işe yarar ki? Bana ne faydaları var. Evime onlar mı ekmek getiriyor. Ben işe yaramayan adama para vermem. Mesela garsona da bahşiş vermem. Onun işi o. Bunların bana bir faydasını söyleyin, hemen gidip para vereceğim.”

Tablo 29: Örneklemin yaş dağılımları

Yaş	Frekans	Yüzde
30-40 arası	3	7
40-50 arası	7	16
50 üzeri	6	14
Cevap vermeyenler	28	63
Toplam	44	100

Tablo 30: Örneklemin gelir dağılımları

Gelir (TL)	Frekans	Yüzde
1000-2000 arası	12	27

2000-3000 arası	4	9
3000-4000 arası	1	3
Cevap vermeyenler	27	61
Toplam	44	100

Katılımcılardan %37'si (16 kişi), “Kaç yaşındasınız ve ne iş yapıyorsunuz?” sorusuna cevap vermiştir. Bu cevabı verenlerden %7'si (3 kişi) 30-40 yaş arası, %16'sı (7 kişi) 40-50 yaş arası ve %14'ü (6 kişi) de 50 yaş üstü katılımcılardan oluşmaktadır. Ayrıca mesleklerine dönük sorularla ilgili çok farklı sonuçlar çıksa da, Türkiye'deki gelir grubu dağılımı yapılarak, gelir düzeyi şu şekilde sıralanabilir: 1000 - 2000 TL arası %27'si (12 kişi), 2000 – 3000 € arası %9'u (4 kişi), 3000 – 4000 € arası %3'ü (1 kişi). %61'lik bir kısmın (27 kişi) gelir grubu belirlenememiştir. Bunun nedeni, ilgili soruya cevap verilmemesinden ya da “serbest çalışıyorum”, “ev hanımıyım” gibi cevaplar vermelerinden ileri gelmektedir.

Ankara'daki katılımcılardan dilencilere yardım etmeyenlere ilişkin genel davranış yapısını burada özetlemek faydalı olabilir. Dilencilere yardım etmeyenlerin, yardım edenlere göre, Bremen'dekine benzer şekilde, ya sorulara kısa cevaplar verdiği ya da cevap vermeyi kabul etmediği ortaya çıkmıştır. Bu davranıştan, dilenciye yardım etmeden geçmenin olumlu bir davranış gibi görülmediği anlaşılmaktadır. Yardım etmeme gerekçelerini ise genelde dilenciye acımamalarıyla açıklamışlardır.

3.2. ÇALIŞMA 2 KAPSAMINDA BREMEN, ANKARA VE KIRŞEHİR'DE YAPILAN NİTEL ÇALIŞMAYA İLİŞKİN BULGULAR

3.2.1. Bremen’de Yapılan Nitel Çalışmaya İlişkin Bulgular

3.2.1.1. Katılımcıların Özellikleri

Almanya Bremen’de dokuz katılımcıdan yarı-yapılandırılmış görüşmeler ile veri toplanmıştır. Bremen’deki katılımcılar kent merkezinde yaşamaktadır. Çalışma kapsamında kırsal yaşam alanlarında olanların düşüncelerinin de alınması amacıyla Bremen’e yaklaşık otuz kilometre mesafede olan Grasberg’de de iki görüşme gerçekleştirilmiştir. Grasberg, Bremen civarında köy ya da kırsal alan olarak tanımlamaya en uygun yerleşim yerlerinden birisidir. Özellikle kentli nüfusun ikamet yeri diğer muhitlere göre, tarım ve hayvancılığın yoğun olduğu bir yerdir. Katılımcıların genel özellikleri şu şekildedir:

Stefan (42, Mühendis): Bremen’e bağlı bir kasabada yaşıyor. Mühendis olarak çalışıyor. Dört kız çocuğu babası ve Alman orta sınıf ve üstüne özgü bir yaşam biçimine sahip. Kırk yaşında ve üniversite eğitimi almış.

Thomas: 59 yaşında ve Mühendis. Altmış yaşında olan Thomas, bir mühendis. Evli değil ve “kız arkadaşım” olarak tanımladığı kendi yaşlarında bir partnerle birlikte yaşıyor.

Rosemarine: 47 yaşında ve Memur. Yabancılar şubesinde memur olarak çalışıyor. Elli yaşlarında ve evli.

Lisa: yirmialtı yaşında ve bir şirketin halkla ilişkiler bölümünde halkla ilişkiler uzmanı olarak çalışıyor.

Ansgar : Elli beş yaşında ve bir şirkette idareci.

Jürgen: Yetmiş yaşında ve hayatı boyunca mühendis olarak çalıştığı bir şirketten emekli olmuş. Şehir dışında bahçeli bir evde eşiyle yaşıyor. Çocukları ve torunlarıyla düzenli olarak görüşüyor.

Helmut: Elli beş yaşında ve öğretmen olan Helmut, eşiyle birlikte şehir merkezinde yaşıyor.

Almanya Bremen’e bağlı Grasberg köyünde yarı-yapılandırılmış mülakatlardan oluşan Çalışma 2’e ait katılımcıların genel özellikleri ise şu şekildedir:

Walter: Kırkbeş yaşındaki Walter, Grasberg’de yaşayan ama Bremen ve civarında taşımacılık yapan Alman asıllı bir Rus. Ama kendisini daha çok Rus gibi görüyor. Grasberg, genelde zengin bir muhit olsa da, kendisini orta ve altı gelir düzeyinde gibi sınıflandırıyor.

Bernard: Küçük bir otelin işletmecisi olan elli yaşındaki Bernard, tüm “atalarının” da Grasberg’de doğup, genelde orada öldüğünü dile getiriyor.

3.2.1.2. Dilencilere Atfedilen Anlam

Bremen’deki katılımcıların dilencilige atfettikleri anlam ve onlara ilişkin düşüncelerine ilişkin tema analizi yapılmış ve bu kapsamda “dilenciler yönetsel bir sorundur”, “toplum sağlığı açısından risk taşırlar” ve “dilenciler acınılacak ya da korkulacak kişiler değildir” ve “bir meslek grubu olarak dilenciler” temalarına ulaşılmıştır. Bunlara ilişkin detaylı analizler aşağıda verilmiştir.

3.2.1.2.1. Dilenciler Yönetsel bir Sorundur

Bremen’deki tüm katılımcılarda (9 kişi), dilenciler ve evsizlerin sözü edildiğinde bağlantılı olarak devlet ve kurumlardan da söz edildiği fark edilebilir. Dilenci ve evsiz, Almanya’da bir bireyin kendi başına yüzleşeceği bir konu başlığıdır. Bireysel vicdanlara seslenmez, toplumsal ve özellikle de yönetsel bir sorundur. Katılımcılardan, Helmut ve Lisa gibi kimileri, dilencilerden rahatsız olmasalar da, onlar da en azından bu insanların huzuru için, kurumların yapması gerekenleri telaffuz etmişlerdir. Diğer bir kısmı ise, özellikle Grasberg köyündeki katılımcılar, kurumların araya girmesini kendi huzurları için gerekli bir önlem gibi dile getirmişlerdir. Burada kurumlardan beklenen, bu tür uyumsuz yurttaşları kendilerinden uzak tutmalarıdır. Görüşmeler sırasında bu ayrım doğrudan dile getirilmemiş olsa da, dilenciler ve evsizlerin yanında, deliler, marjinal topluluklar ve hatta hayvanlar da bu uyumsuz varlıkları örneklerler. Devletin ve kurumların, dayanışmaya açık olmayan, anomik kimseleri, belli bir toplumun parçası

yurttaslardan uzak tutmaları beklenmektedir. Bu düşünceleri açıklıkla dile getiren Thomas şöyle ifade etmektedir:

“Evsizler, özellikle Avrupa Birliği’yle beraber arttılar. Önceden hatırlıyorum ben Frankfurt’tayken fazla yoktu. Çok fazla insan ülkemize geliyor ve çoğu da iş bulamıyor. Bir de böyle yaşamak daha rahat. Devlet yardım ediyor zaten. (...) Babam böylelerine katlanamazdı. Çalışmadan yaşayan birisini görse mutlaka uyarırdı. Ama şimdi devletin bu insanları tamamıyla bizden uzak tutması gerekir.”

Bremen ve Grasberg’de yapılan mülakatlar sonucunda, dilenci ya da evsizlerin, Türkiye’deki iki tipik tepki biçimi olan, acıma veya korkudan uzak olduğu fark edilebilir. Bu kişilerde dilenci ve özellikle de evsizlere dönük daha kayıtsız bir yaklaşım dikkat çekse de, asıl önemli olanın bu türden toplum dışı sayılanlara da kurumsal düzeyde akılcı bir yaklaşımın uygulanmasıdır. Bu akılcılık, kurumların tam olarak yasal ve yönetsel mevzuatı hayata geçirmesi anlamını taşır. Onlar da, ne kadar dışarıda da olsalar, toplumsal dayanışmanın nesnesi olmasalar da, devlet ve kurumları tarafından gözetilmesi gereken insanlardır. Aynı şekilde deliler ya da mülteciler gibi. Temel beklenti, topluma karışmamaları ve acıma ya da korku gibi duygulara neden olmamaları, ama ihtiyaç duydukları temel bakım ve başkaca yaşamsal ve yurttasça haklardan asgari de olsa yararlanmaları yönündedir.

Dolayısıyla toplumsal dayanışma, özellikle bu türden uyumsuz bireyler söz konusu olduğunda, bireyler üzerinden değil, kurumlar yardımıyla gerçekleştirilir. Uyuşmazlıklarda, kişilerin polise, avukata, mahkemeye ya da başkaca kurumlara müracaatları benzeri bir toplumsal inşanın kanıtı gibi anlaşılabilir. Olağan koşullarda sivil toplumsal kodlar kapsamında davranan ve uzlaşan bireyler, en basit anlaşmazlık ve karşıtlaşma ihtimalinde, karşısındakiyle yüzleşmekten uzak durur, ilgili kurumlara başvurmayı tercih ederler. Bir anlamda anomali koşullarını çözmek, kurumların görevidir. Bireyler sadece olağan koşullarda yüzleşmek ve karşılıklı iletişim kurmakla sorumlu sayarlar kendilerini. Devlet ve kurumlar, onlar adına bu dayanışmayı işletir. Kurumlar, kişilerin özellikle akılcı olmayan ilişkilerin ortaya çıkma olasılığını taşıyan koşullarda bu dayanışma işlevini üstlenirler. Bernard’ın benzer şekilde dile getirdiği

gibi, ödedikleri vergilerle, bu akıl-dışı koşulların bir nevi “sponsoru” olurlar; vergi ödediklerinden, deliler, dilenciler, evsizler, marjinallerle ya da sorunlu komşularıyla yüzleşmek, iletişim kurmak zorunda kalmadıklarını savunurlar.

3.2.1.2.2. Dilenciler Toplum Sağlığı Açısından Risk Taşır

Bremen ve Grasberg’deki 9 ayrı kişiyle yapılan görüşmelerden özellikle 6’sının ortaya koyduğu bir başka husus da, dilencilerin ve özellikle de evsizlerin, toplum sağlığı, hijyeni açısından taşıdığı mahsurlardır. Özellikle Stefan ve Bernard, kendi yaşadıkları yerleri “nezih muhitler” olarak değerlendirirken, bu yerlerde dilenci veya evsizlerin bulunmayışının da altını çizerler. Tüm mülakatlarda, kişiler dilenci veya evsizlerle bireysel yüzleşme yerine, kurumsal dolayimleri tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Yani dilencilik olgusunu, kendilerinin bir sorunu gibi kabul etmezler. Devlet kurumlarının eksik bıraktığı ya da kişilerin kendi zaaflarından ileri gelen bir koşulsuzluk gibi tarif etmeyi seçerler. Dilenci ve evsizlerin şehir merkezindeki varlıklarını ise bir tür asayiş sorunu gibi ifade ederler.

Katılımcılardan Stefan, kent merkezinde bir gösteri icra eden ve özünde dilenci olan kimselerin faydaları üzerinde durmaktadır. Çocukların ilgisini çeken, eğlenceli gösterilere bazen rastladıklarını ve özellikle “cansız manken” olarak tanımlanan bir gösteri türünün çok eğlenceli olduğunu dile getirir. Dolayısıyla, özünde evsiz veya dilenci olan bu kimseler, bir görev icra ettiklerinde, eğlenceli ve şehir manzarasını bozmayan, aksine şenlendiren varlıklar olurlar. Burada, kuramsal değerlendirmeler içerisinde de sıkça örneklendiği gibi, gelişmiş bir toplum yapısının, dayanışmayı, çalışma, işlev ve değer üretme, hizmet sunma vasıflarıyla ayırt ettiğine dair bir örnek bulunabilir. Gösteriyi icra eden kişi, herhangi bir iş yapmadan aynı yerde otursa, bu durum kent manzarası içerisinde bir uyumsuzluk sayılırken, basit bir eğlence de ortaya koysa ve dolayısıyla çalışıyor olması, onunla dayanışma için yeterli bir neden sağlar.

3.2.1.2.3. Dilenciler Acınılacak ya da Korkulacak Kişiler Değildir

Almanya’da dilencilere acımak ya da korkmak gibi tepkiler yoktur. Özellikle tüm yurttaşların bir diğeriyle, toplumsal ya da devlet kurumlarınca dolayımlandığı toplumsal ve yönetsel yapıda, bir bireyin diğerinden korkması ya da ona acıması mümkün değilmiş gibi, Bremen’deki hiçbir katılımcı, dilenci ve evsizlerden korkmak ya da

onlara acımak gibi durumlardan söz etmezler. Aşağıda ilgili kısımda dile getirildiği gibi, sadece Helmut, *“genel insani duygular çerçevesinde, düşkün insanlar için kendilerinin de bir şeyler yapabileceğini”* ifade eder. Eğer bir birey toplumun dışında ve dolayısıyla anomali koşullarında yaşam sürüyorsa, onunla ilgilenmek, yönetsel kurumların sorumluluğudur. Başkasının sorumluluk alanına girmemek, karışmamak gibi bir davranış kalıbı geliştirmişlerdir.

Dilencilere acımak ve korkmanın dile gelmemesinin bir başka nedeni de, bu “yaşam biçimini” kendilerinin tercih ettikleri varsayımdır. Aşağıda ilgili kısımda dile getirildiği gibi, özellikle Lisa’ya göre, onlar kendi tercihleriyle bu yola girer, yaşam biçiminin sonucu olarak dilenir ya da evsizler gibi hayat sürerler. *“Özellikle giyinişlerinin, saç şekillerinin farklı ve güzel olduğunu, onları bir şey yapmadan da izleyebileceğini”* söyleyen Lisa için evsizlik bir yaşam biçimidir. Herkesin böyle bir ülkede sadece seçtiği, tercih ettiği yaşamı süre gibi bir kabul vardır burada. Bu kavrayışın devamı olarak, talihsizlik, bahtsızlık gibi görünen de, bu seçimlerin sonucu gibi anlaşılır. Organik dayanışmanın hüküm sürdüğü böyle bir toplum içerisinde, herkes kendi seçimleriyle bir mesleği, kariyeri, yaşam biçimini sürdürür. Dilenci ve evsizler de, böyle bir yaşam biçiminin aktörleri gibi algılandığında, acınacak ya da korkulacak bir insan topluluğu olmaktan uzaklaşırlar.

Bu toplumsal davranışın bir sonucu olarak, dilenci ve evsizler de kendilerini acındırmaya ya da karşısındakini korkutmaya dönük stratejiler geliştirmekten uzaklaşırlar. Almanya’da dilenciler ve evsizlerin, önlerine koydukları çoğunlukla kağıt bir bardaktan başka dilenci ya da evsiz olduklarına dair bir işaret ortada yoktur. Yoldan geçenlerle göz teması kurmaz ve onlar konuşmadığı sürece karşısındakıyla konuşmaz, yollarına çıkmazlar. Çünkü yardım etmeye aday kişileri, acıma ya da korku gibi duygular uyandırarak yakalayamayacaklarını bilirler. Tek yolun bir beceri geliştirmek ve etraftan geçenleri eğlendirmek olduğunu fark ederler.

3.2.1.2.4. Bir Meslek Grubu olarak Dilenciler

Dayanışma, Almanya gibi Batılı ve gelişmiş ülkeler için, hizmet yoluyla gerçekleşir. Üstelik verimli, üretken bir hizmet olmalıdır. Örneğin bir sokak çalgıcısı, alelade bir müzisyen olmamalıdır. Rosemarine’in üzerinde durduğu gibi, sokak gösterisi ya da müzisyenlerinden beklenen, ürettikleri hizmetin sıradan olmaktan uzak olmasıdır. Yani

bu gösterinin yeni ve ilginç olması beklentisi vardır. Müzisyenin aletine hakim olması, göstericisinin gösterisini ilginç kılması beklentisi dile gelir. Dilencileri de bir tür eğlence veya gösteri dünyasının parçası yapan bir yaklaşım burada belirlenebilir. Ona göre, bu beğeni ne kadar fazla olursa, verilen para da o nispette artar. Dilenciler bu şekilde bir meslek topluluğuna dâhil oldukça, toplumsal dayanışmanın nesnesi olabilirler. Sözelimi Rosemarine, bu mantığın devamı olarak, “*sadece izlediği için değil gösteriyi beğendiği için yardım yapabileceğini*” dile getirmektedir.

3.2.1.3. Dilencilik ve Dayanışma

Dilencilikle dayanışma olgusunun Almanya’da, organik niteliği gereği, sokak çalgıcısı ve evsizlere ürettikleri toplumsal fayda doğrultusunda davranılmaktadır. Bu olguyu gözlemlerken, “Organik dayanışma içerisinde mekanik dayanışma”, “Devlet görevlilerine havale edilen dilenciler” temaları bulgulanmıştır.

3.2.1.3.1. Organik Dayanışma İçerisinde Mekanik Dayanışma

Bremen’de yarı yapılandırılmış görüşmelerde katılımcıların dilencilere ilişkin düşünceleri ve davranışlarının yoğunlukla organik olduğu görülmüştür. Helmut dışındaki tüm katılımcılar yani toplam 8 kişi, buna yakın ifadede bulunmuşlardır. Ancak özellikle bir katılımcı özelinde (Helmut) bu temayla karşılaşılsa da, en organik nitelikte dayanışma kalıbı içerisinde bile, mekanik dayanışma özellikleri gözlemlenebilir. Helmut’un istisnai ifadelerine karşın, diğer katılımcılar, organik dayanışmaya ait söylemleri belirgin olarak telaffuz etmişlerdir. Helmut’un daha çok mekanik dayanışmaya yakın olan bu konudaki düşüncelerini şöyle ortaya koymuştur:

“Bence her yerde durum aynı. Yani Almanya, Türkiye fark etmez. Bu insanlık sorunu. Birimiz zengin olduğu için diğeri yoksul. Mısır’da böyle dilenciler görmüş ve ilk kez doğrudan para yardımı yapmıştım. Sanırım Türkiye’de de durum aynıdır. Yoksulluk belli bir ülkenin sorunu değildir. Tüm dünya topluca çözebilir. Birisi çok yediği için diğeri aç kalıyor. Mesela Afrika böyle. Burada bolluk olduğu için orada açlık var.”

3.2.1.3.2. Devlet Görevlilerine Havale Edilen Dilenciler

Ancak, bu tür istisnai karşılaşmalarda Almanya kırsalında yaşayan Bernard'ın dile getirdiği gibi, sorunlarını kendileri halletmez, mutlaka güvenlik güçlerine ya da ilgili kuruma haber verirler. Bernard, bu düşüncelerini şöyle ortaya koymuştur:

“Grasberg’de böyle insanlara izin verilmez. Herkes çalışarak hayatını kazanır. Başkalarından dilenerek olmaz. Burada bir de dayanışma var. Kimse işsiz kalmaz. İşsiz varsa o kendi istediği içindir. Yakın zamanda Almanya’ya gelenlerde bu var. Yani devlete güveniyorlar. Bir yandan da kendi başlarına bazı işlere giriyorlar. Bremen merkezine gittiğimde bazen böylelerini görebiliyorum. Biz onlara yardım ettikçe, onlar da daha çok cesaretleniyor ve sayıları daha da artıyor. Tren istasyonu etrafında bunlardan çok sayıda var artık. Bazen buranın yerlilerinin çocuklarını da evsiz yaşadığını görüyorum. Bunun önüne geçmemiz gerekli.”

3.2.1.4. Dilencilerin İşlevi

Dilenciler, organik dayanışma gereği bir tür toplumsal ya da ekonomik nitelikte işlevle beraber anlaşılmaktadır. Sokak göstericileri bu nedenle ürettikleri gösterinin eğlence değeri gibi bir işlevle anlaşılmaktadırlar. Bu olguyu gözlemlerken, “İşlevli hizmet aktörü olarak sokak göstericileri” ve “Yasal olarak korunan evsizlik” gibi iki ayrı temaya rastlanmıştır.

3.2.1.4.1. İşlevli Hizmet Aktörü Olarak Sokak Göstericileri

Organik dayanışma ve işbölümünün hâkim olduğu Almanya’da dilencilere dönük herhangi bir vicdani sorumluluk tanımlanmadığından, onların yerine getirdikleri işleve göre toplumda yer ayırmak esas olur. Bu işlev de özellikle sokak göstericisi ve müzisyenleri için, eğlendirmek, hoşça vakit geçirmeye yardım etmektir. Özellikle Rosemarine bu işlevi açıklıkla tarif eder. Özellikle tek torununu şehir merkezinde gezdirirken yaşadıklarını anlatırken bu görüşlerini dile getirmektedir:

“Torunumun eğlendiğini fark edersem ben de mutlu oluyorum ve o zaman yardım etmek bana zor gelmiyor. Ama diğer türlü orada dikildiğim için ve izlediğim için zorunlu olarak bir şeyler veriyorum. Bazıları gerçekten bu parayı hak ediyorlar.”

3.2.1.4.2. Yasal Olarak Korunan Evsizlik

Evsizlerin böyle bir işlevi olmasa da, onlar da sosyal politikaların içerisinde birer yurttaş sayılıyor olmalarının getirdiği haklarla donatılmışlardır. Dolayısıyla işlevlerinden bağımsız olarak nitelenebilirler. Ancak onların da toplumsal sözleşmeyi bozmamaları, diğer yurttaşları rahatsız etmemeleri beklenir. Evsiz sayısının en fazla olduğu Bremen tren istasyonu civarında bekleyen güvenlik görevlisine sordüğümüzda, evsizlerin “sorun çıkarmadıkları sürece” dokunulmadığını dile getirdi. Evsizlerin, fiili olarak yerleşim ve hayatta kalma alanı kent merkezi olur. Önlerinde boş bekleyen bir kâğıt bardakta da yardımları kabul ederler. Herhangi bir yurttaşın yaşam biçimine müdahale etmemek gibi bir hukuk olduğundan, evsizlerin de yaşam alanlarına bu şekilde yasal olarak korunur. Evsizlik de, katılımcılardan Lisa’nın ısrarla dile getirdiği gibi, bir başka yaşam biçimi sayılır. Ansgar da Lisa’ya yakın ifadeler kullanarak evsizliği bir yaşam biçimi gibi tarif eder ama organik bir dayanışma kalıbını dillendirir:

“Ben şimdiye kadar kendi semtimizde böyle birisine (evsize) rastlamadım. Zaten biraz da belli yerlerde toplanıyorlar. Bu durum onların suçu bence. Yani yapılacak onca iş varken böyle yaşamayı seçiyorlar. Bir de çoğunun bağımlı olduğunu duydum. Devletten aldıkları paraları oraya veriyorlarmış. (...) Avrupa Birliği’yle beraber bu sorun daha da arttı. Kendi evsizlerimiz bize yetmiyormuş gibi dünyanın geri kalanından da evsiz ithal ettik.”

3.2.1.5. Dilenme Mekânları ve Stratejileri

Bu olgu bağlamında, Almanya’da özellikle Türkiye’ye göre dilenme mekânlarının çok fazla çeşitlilik göstermediği gözlemlenmiştir. Tren istasyonları ve şehir merkezine yakın kamusal alanlar, özellikle polis gözetimine açık yerlerde dilenme ve sokak gösterileri icra edilmektedir. Bu kapsamda, “Dilenme mekanları olarak şehir merkezleri” ve “Gönüllü sadaka verme” gibi iki ayrı tema tanımlanabilmektedir.

3.2.1.5.1. Dilenme Mekanları Olarak Şehir Merkezleri

Almanya’ya özgü dilenci tiplerini olarak sokak göstericileri ve evsizler, sadece belirgin kamusal alanlarda yer tutarlar. Kent meydanı, tren istasyonları en tipik alanlar olurlar. Almanya’daki dilenci tiplerini bu yerler dışında yaşam alanlarında

gözlemlemek hemen hemen olanaksızdır. Çok farklı ülkelere turistik seyahatler yapmış olan Jürgen, dilenme mekânları arasında organik ve mekanik dayanışmanın hakim olduğu ülkeleri karşılaştırma imkânı sunar bize:

“Bizim burada sizin oradaki gibi dilenci bulmak zor. Zaten polis de izin vermez. Ama evsizlerimiz var dediğiniz gibi. Dilenciler Şarklı ülke resminin parçası bence. O yüzden gittiğimizde rahatsız etmezlerdi bizi. Benim eşim de onlara yardım etmeyi alışkanlık haline getirmişti. Buradaysa evsizler daha sevimsizler, ortalık yerde uyuyorlar. Bunlar biraz da yakın zamanda Avrupa Birliği’ndeki çözülmeye ortaya çıkan durumlar.”

3.2.1.5.2. Gönüllü Sadaka Verme

Almanya’da dilenciye sadece gönüllülük esasına göre yardım edilmektedir. Dilenciler olarak evsizler ve sokak göstericileri, gerçekten de diğer yurttaşların “gönlünden kopan” kadarına mazhar olurlar. Bir başka deyişle, yardım edenlerin rızası hilâfına, korku, şiddet veya başkaca gönüllülük esasına kapalı yollarla yardım beklentisi ortaya çıkamaz. Dilenci benzeri kimselerin Almanya’da bu yolla sonuç alamayacağını bilmeleri ve kurumsal ya da sivil önlemler, bu stratejileri ortaya çıkmadan yok eder. Sadece bu gönüllüğe bağlı olduğundan, dilencilik bir meslek gibi de örgütlenecek zemin bulamaz. Çünkü polise ve kamu gözetimine açık alanlarda, sadece rızasıyla sadaka verenlerin olduğu bir sosyal alanda, dilencilik kurumlaşamaz.

3.2.1.6. Dilencilik ve Sosyal Politikalar

Bu olguyu gözlemlerken, görüşmeler ve alandaki gözlemler sonucunda, iki ayrı tema ortaya çıkmıştır: “Sosyal yardımın nesnesi olarak dilenciler” ve “Kaybolan sosyal güvenceler”. Almanya’da tüm belirli işlerde çalışmayanlar için olduğu gibi, evsizlere ve sokak göstericilerine yardım ediliyor olsa da, hem bu kişilerin farklı bağımlılıkları nedeniyle hem de bu ödeneğin zamanla azalması sonucu bu tür bir güvence artık yetersiz kalmaktadır. Özellikle Helmut, dilenciliği evrensel bir sorun olarak ele alır ve bu güvencesizliği ve karşılıklı bağımlılığı dile getirir:

“Bence her yerde durum aynı. Yani Almanya, Türkiye fark etmez. Bu insanlık sorunu. Birimiz zengin olduğu için diğeri yoksul. Mısır’da

böyle dilenciler görmüş ve ilk kez doğrudan para yardımı yapmışım. Sanırım Türkiye’de de durum aynıdır. Yoksulluk belli bir ülkenin sorunu değildir. Tüm dünya topluca çözebilir. Birisi çok yediği için diğeri aç kalır. Mesela Afrika böyle. Burada bolluk olduğu için orada açlık var.”

3.2.1.6.1. Sosyal Yardımın Nesnesi Olarak Dilenciler

Dilencilikle ilgili, yapısal sosyal politikaların ya da yasalarla güvenceye alınmış mevzuatlar Almanya’da tüm yurttaşlar gibi evsizler ve sokak göstericileri de sosyal politikaların nesnesi olur. Sözelimi Bremen eyaleti, çocuksuz ve işsiz bir yurttaşa aylık yaklaşık 450 € tutarında bir yardım yapar. Aynı zamanda başkaca temel yardımlarda bulunur (yol gideri gibi). Bir evsiz de yurttaş olması nedeniyle bu yardımlardan faydalanabilir. Ama evsizlerin, başkaca harcamaları nedeniyle (içki, kumar ve uyuşturucu vb.) bu tutarla geçinmeleri olanaksız olmaktadır. Sözelimi Bernard’ın, evsizlerin yardımları “birkaç günde tükettikten sonra”, gizli dilencilik yaptıklarını söylemesi bu anlamda açıklayıcıdır.

3.2.1.6.2. Kaybolan Sosyal Güvenceler

Evsizlerin sorunları üzerine çalışan FEANTSA adlı kuruluşun raporlarında da belirtildiği gibi, kurumlarca gerçekleştirilen bu temel yardımlar, hem miktar olarak hem de kapsam olarak kademeli olarak azaltılmaktadır. Yine Bernard’ın dile getirdiği gibi, bu yardımların temelde “faydasız olduğu”nu düşünen bir sivil kanaatin varlığı da, bu kurumsal düzenlemelere zemin hazırlıyor görünmektedir. Sosyal devletin evsizlere yönelik sorumluluklarını açık bir şekilde ortaya koyan Stefan şu şekilde ifade etmektedir:

“Almanya’da yıllardır, evsizler yardım alırlar. Sanırım savaş sonrasında başlamış olabilir. Bu yüzden pek bir endişeleri yoktur. Biz de onları görünce endişelenmeyiz. Çünkü onlarla ilgilenen kurumlar olduğunu biliriz. (...) Ama daha yoksul Avrupa ülkelerine gittiğimde, onların kendi başlarına bırakılmış olduklarını hatırlıyorum. Evsizlerin de Almanya’daki bu ayrıcalıklarının farkında olmalarını umuyorum.”

3.2.2. Ankara ve Kırşehir’de Yapılan Nitel Çalışmaya İlişkin Bulgular

3.2.2.1. Katılımcıların Özellikleri

3.2.2.1.1. Ankara’daki Katılımcıların Genel Özellikleri

Ankara’da beş katılımcıdan yarı-yapılandırılmış görüşmeler ile veri toplanmıştır. Tüm katılımcılar kent merkezinde yaşamaktadır. Çalışma kapsamında kırsal yaşam alanlarında olanların düşüncelerinin de alınması amacıyla Kırşehir’e bağlı Çevirme köyünde de iki görüşme gerçekleştirilmiştir. Çevirme, tarım ve hayvancılığın yoğun olduğu bir yerdir. Katılımcıların genel özellikleri şu şekildedir:

Orhan (65, Emekli memur): Altmış beş yaşındaki Orhan, kendisini gençlik yıllarında terk ettiği köyüyle bağları olan, oradan yoğurt ve ekmeği hâlâ kendisine gönderen akrabalarının olduğunu söyleyen bir kamu emeklisi.

Ayşe (50, Ev Hanımı): Elli yaşlarında ve ev hanımı olan Ayşe, Kırşehir’de büyümüş olsa da, sonradan Ankara’ya gelmiş. Ama ailesi köylü olduğundan, dilencilerle mekanik dayanışmaya dair görüşleri bulunmaktadır.

Mustafa (55, İşçi Emeklisi): Ayşe’nin eşi olan ve yine elli beş yaşlarındaki Mustafa, işçi emeklisi. Doğduğundan bu yana Ankara’da yaşamış olması onun için bir gurur vesilesi.

Servet (60, ev hanımı): Servet, Ankara’da bir sitede yaşıyor. Uzun yıllar Anadolu’da eşi bankacılık yaptığı için yaşamış.

Hüseyin (65, Çiftçi): Altmış beş yaşındaki Hüseyin, köyde büyük ölçekli toprakları olan bir ailenin en büyük çocuğu. Köydeki toprak geliriyle yaşıyor ve çocuklarını okutma bahanesiyle, zamanında önce Kırşehir’e ve sonra da Ankara’ya taşınmış.

3.2.2.1.2. Kırşehir Çevirme Köyü’ndeki Katılımcıların Genel Özellikleri

Kırşehir’e bağlı Çevirme köyünde iki kişiyle yarı-yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Katılımcılara ait özellikler aşağıda verilmiştir.

Zehra (85, Ev Kadını): Zehra'nın, yedi çocuğu ve on sekiz torunu var. Köyün en yaşlısı.

Muammer (60, Çiftçi): Köy muhtarı olan Muammer, dilencileri köy sınırları dışında tutmayı önemli bir görev olarak tarif ediyor.

Ankara ve Kırşehir'de yapılan görüşmelerin sonucunda, dilencinin toplumsal varlığının, köyden kente ve cemaatten topluma geçişe, değişime dair bir belirti gibi değerlendirilebileceğini ortaya koymaktadır. Dilencinin gerçekte ne olduğu, yarattığı sorunlar ya da içerisinde bulunduğu sorunlardan öte, bu değişime dair taşıdığı açıklayıcı niteliği sosyolojik anlamda önemlidir.

Ankara ve Kırşehir'e bağlı Çevirme Köyü'nde gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, Türkiye toplumunda yoğunlukla mekanik dayanışmanın mevcut olduğu bulgulanmıştır. Dilenciler, genelde kişinin kendi başına yüzleştiği, ilişkisini kurumların ya da devlet birimlerinin dolayım lamadığı bir etkileşimin nesnesi kimi zaman da öznesi olurlar. Almanya'dakinden farklı olarak, görüşmelerde bir kez bile zabıta ya da polis gibi sözcüklerin telaffuz edilmemesi de bunu kanıtlar niteliktedir. Dilenci, bireysel vicdanın bir nesnesi olarak, kişinin ilişki kurduğu ya da kurmadığı bir varlık gibi ortaya çıkmaktadır. Hatta çoğu zaman dilenci, yardım etmeden geçilemeyecek, en azından kayıtsız kalınamayacak bir varlıktır. Hatta Zehra'nın dile getirdiği gibi, dilenciler köyde, birçoklarından daha rahat yaşarlar. Bir dilencinin yardıma muhtaç olduğunu bilmenin yeterli olduğunu ortaya koyan Zehra, "kendilerini acındırmaları gerekmez" diye ekler. Dilencilerin bir bakıma onurlu bir duruş sergilemeleri de beklenir. Yani dilenciye yardım, acımanın bir sonucu olmaktan çok bir borcun karşılığıdır.

Oysa, Ankara'da yapılan görüşmelerde, bu borcun ortadan kalktığı fark edilebilir. Dilencinin inandırıcılığı ve dolayısıyla acınabilir olması önemlidir. Ayşe'nin de dile getirdiği gibi, "gerçekten muhtaç olmayana" acımak mümkün değildir. Nereden geldiği belli olmayan bir dilencinin, öncelikle görünüş olarak inandırıcı olması beklenir. Ankara'da sergilenen bu kavrayış, bir bakıma mekanik ve organik dayanışma arasında bir yer işgal eder. Dilenciye ne bir armağan gibi yardım eden ne de onu kurumlara havale eden, ortada, aralarında dolaşmasında, kapılara yanaşmasında sakınca görmeyen

bir kavrayış hakimdir. Dilenci hâlâ toplumun bir parçası gibi az ya da çok değer görmektedir.

Dilenciye yardımın bir başka gerekçesi de, özellikle Servet'in ortaya koyduğu gibi korkudur. Hatta bu duygu acımanın da önüne geçer kimi zaman. Servet, “*şimdiki zamanın dilencilerinin farklı olduğunu, ısrarcı ve kapıya kadar ulaşabiliyorsa, çok daha fazlasını yapabileceklerini*” dile getirir. Korunaklı bir sitede yaşayan Servet, “*birçok kez kapısının dilenciler tarafından çalındığını*” dile getirir. Eski zaman dilencilerinin muhtaç ve edilgen halinden uzak bu dilenciler kapıya geldiklerinde bir şey vermeden göndermek bir tür risk gibi ortaya konur. Servet, bu dilencilerin, kendilerini acındırmak şeklinde değil, “*tehdit eder gibi*”, “*ısrarcı*” şekilde dilendiklerini vurgular. Bu dilencilerin kapı üzerlerine kapanmasın diye elleriyle kapıyı tutup, içeri göz gezdirmeleri de, muhtemelen hırsızlık da yaptıkları şüphesini doğurur. Dolayısıyla, Servet'in ortaya koyduğu tablo, ne mekanik ne de organik dayanışma modeli içerisinde sınıflandırılabilir. Dilenci, onun için korkulacak bir kişidir. Oysa organik dayanışma örneğinde, dilenciden korkmak ya da acımak gibi duyguların ötesinde, akılcı bir ilişki ve kurumlara terk edilmiş bir alan söz konusudur. Diğer yandan Servet, dilenciyle bireysel olarak yüzleşse de, onunla gönüllü bir dayanışmaya açık değildir. Dayanışmaya ilişkin seçim ya da karar onun tasarrufunda gelişmemektedir. Böyle tehdit algısını açıklıkla ortaya koyan Orhan şöyle ifade etmektedir:

“Bizim köyde dilencilerimiz vardı. Bunlar dışarıdan ya da köyün içinden olabilirdi ama belli evleri gezerlerdi. Bizim evin de böyle dilencileri vardı. Ama şimdi bunu göremiyoruz. Dilencileri köyde artık kimse tanımıyor. Onların çoğu Çingene ya da nereden geldiği belli olmayan insanlar. Bu yüzden de kimse yardım etmiyor. Şimdi bu sitede de böyle bazı dilenciler var. Kimisine güveniyorum, muhtaç olduğunu biliyorum. Onların apartmanda dolaşmasına ses etmiyorum ama çok belirsiz insanlar da geliyor. Mesela çocuğuyla geliyor ama ona da inanmıyorum. Komşularıma karşı vazifem onları geri çevirmek.”

Mustafa'nın da ortaya koyduğu gibi, *dilenciler, sadece dayanışma amaçlı olarak değil, onları yaşam alanlarından uzaklaştırma çabasında dahi, kurumlardan destek almaya gerek görülmeyen insanlar* sayılırlar. Sözgelimi Mustafa, “*dilencileri zabıtaya bildirmek yerine, kendi başına uzaklaştırmayı*” tercih eder. Bu durum sadece dayanışmanın değil, toplumsal kurumlaşmayla ilgili de bir veri sunar. Dilenciler, özellikle büyük şehirlerde korku salan bir topluluk, örgütlü bir güç gibi kavrandığında, Servet'in yaptığı gibi bu korkuya cevaben yardım etme yoluna gidilir ya da Mustafa gibi kişisel bir mücadele ortaya konur. Bu tekinsizlik duygusu, dışarıdan gelene dönük bir tehdit algısı şeklinde genelleşerek, Mustafa'nın yaptığı gibi, seyyar satıcıları da bu türden tehlikeli bir topluluk saymaya kadar ileri gidebilir. Satıcılık, sadece onlara güven yaratmaya dönük bir kılık sağlar. Dilenciler, bu anlamda toplumsal güven ilişkilerine dair de veri sunarlar. Özellikle tanımsız meslekleri olan insanlara dönük bir güvensizliği cisimleştirirler. Mustafa, “*kimsenin alışveriş yapmadığı bu tür bir satıcılığın, özünde dilenmeye ve hatta hırsızlığa zemin hazırlamaktan başka bir işlevi olmadığını dile*” getirir. Şöyle ifade etmektedir:

“Bohçacı kılığında dilenciler bunlar. Evlere daha rahat girebilmek için böyle görünüyorlar. Hem bazıları içeri de girebiliyorlar. Evi önceden keşfediyorlar. Hırsızlık edecekleri zaman rahat ediyorlar o zaman.”

3.2.2.1.2.1. Dilencilığe Atfedilen Anlam

Bu olgunun araştırılması kapsamında, “Huzur kaçıran insanlar olarak dilenciler”, “Dilencilere dönük tehlike algısı” gibi iki ayrı temanın varlığı gözlemlenmiştir.

3.2.2.1.2.1.1. Huzur Kaçıran İnsanlar Olarak Dilenciler

Dilenciler, Türkiye’de genellikle “huzur kaçıran” insanlar olarak tarif edilirler. Ancak onları uzaklaştırmak için sadaka vermek de çoğu zaman kaçınılmaz sayılmaktadır. Hem huzur kaçıran hem de tekin olmayan bir tiplere olduğundan, katılımcılardan Hüseyin’in ifadesiyle, “*haraç vermek*” gerekli görülmektedir. Bu “haraç” dilenciye geçici olarak uzaklaştırmak için verilir. Ancak polise, zabıtaya şikâyet edilecek kadar tehlikeli de sayılmaz. Kendisinden çekinseler de, verilen sadakalarda merhametin de payı vardır. Mustafa'nın dilencileri uzaklaştırmak için kolluk güçlerinden destek almaması da,

onların rahatsız edici olsalar da, tam anlamda tehlikeli sayılmamalarından ileri gelir. Ayşe de Mustafa gibi dilencilere ikircikli denilebilecek bir algıya sahiptir:

“Kırşehir’deyken delilere ve dilencilere annem hep yardım ederdi. Ben de öyle gördüm. Ama burada (Ankara) böyle durum çok yok. Yine kapıma geleni mecburen geri çevirmiyorum ama çok az veriyorum artık. Bir de içimden gelmeden veriyorum. Kuşkulaniyorum. Üstüne başına bakıyorum. Konuşmasına bakıyorum tam inandırıcı gelmiyor. Bir de acımıyorum hallerine. Çünkü inanmıyorum onlara. Ama mahcup da olmamak için boş göndermiyorum.”

3.2.2.1.2.1.2. Dilencilere Dönük Tehlike Algısı

Almanya’da evsiz ve sokak göstericilerine yönelik olarak ortaya çıkan algıdan farklı olarak, Türkiye’de dilenciler bir tür tehlike algısı yaratırlar. Bunun farklı nedenleri vardır. Öncelikle Almanya’dan farklı olarak, evsizler ve sokak göstericileriyle diğer yurttaşlar genellikle kent meydanı dışında da karşılaşır. Meydanların, kalabalığın ve güvenlik güçlerinin de yer tuttuğu alanlar olmasının sonucu bir huzur ve güvenlikten faydalanamazlar. Dilenciler, Türkiye’de kapıya kadar gelir ya da yardım için diğerlerinin yolunu keserler; kent meydanı dışında kamusal alanlarda gezinirler. Bu da dilencilerle diğer yurttaşlar arasında doğrudan iletişimi zorunlu kılar. İki tarafın ilişkisi, güvenlik güçleri veya kurumlar dolayısıyla gerçekleşmez.

Almanya ve Türkiye’deki tüm katılımcılar içerisinde, dilencilerle gerçekten mekanik denilebilecek onları tehlikeli saymayan dayanışma örneğini sadece Zehra ortaya koyuyor.

“Dilenciye sadaka vermemek olur mu? Bizim vazifemiz. Allah da böyle ister. Fukarayı ayağına kadar göndermiş. Boş göndermek olur mu? Evin bereketi de kalmaz. Sonra nazarı da değer. Vermeden gönderirsen, tavuğuna kuzuna göz diker. Çalmasa da, gözüyle hasta eder hayvanları. İki kuruştan kaçmak için malından olursun. Bizim evin hiçbir şeyi şimdiye kadar böyle ziyan olmamıştır.”

Diğer yandan aynı köyde yaşasalar da, köy muhtarı olan Muammer bu dayanışma kalıbını dile getirmez. Köy ve kent arasında kalmış bir algıyı dillendirir:

“Ben yaklaşık on yıldır köy muhtarıyım. O zamandan beri bunlar (dilenciler), köyden içeri girmeye korkar oldular. Bazen devriye gezerim etrafta uygunsuz biri var mı diye. Başka köylere bakıyorum bunlar kahvenin caminin etrafında dolaşıyorlar. Bizim yoksulumuz, yardıma muhtacımız bize yeter. Köylü de onları ihmal etmez. Ne lazımsa yapar. Zaten eskisi gibi bolluk da yok. Tarlalar desen hiç verim yok. Hayvanlar öyle. Kendi muhtacımıza baksak bizden iyisi yok. Bir de bunların durumu hepimizden iyi. Şimdi orada aç gezen çocuğun rızkını bunlara vermek olmaz. Hem caminin hocası da böyle diyor. Bunlar eskidendi diyor. Şimdi inanmayın diyor.”

Bremen’e bağlı Grasberg köyünden Walter, benzer düşüncelerini kendi ifadeleriyle şöyle ortaya koyuyor:

“Ben Bremen ve etrafını gün boyu görüyorum. Doğrusu durumu iyi görmüyorum. Böyle insanlar her geçen gün artıyor. Onların bir şekilde ortadan kaldırılması gerektiğini düşünüyorum. Yani onlara zor kullanarak değil ama en azından ortalıkta görünmesinler. Belli yerleri var akşamları bazen gidiyorlar ama güzel havalarda ortalıkta oluyorlar. Ben o kadar çalışırken zor geçiniyorum, bunları böyle görmek bana haksızlık gibi geliyor.”

3.2.2.1.2.2. Dilencilik ve Dayanışma

Ankara ve Kırşehir’e bağlı Çevirme köyündeki görüşmeler, sosyal dayanışma olgusunun açığa çıkartılmasında, iki farklı temayı gözlemlememize neden olmuştur. Bunlar, “Mekanik dayanışmanın değişen anlamları” ve “Mekanik dayanışmayı sınıflandırma zorlukları”. Her iki tema da, mekanik dayanışmanın, özellikle dilencilerin yarattığı korku duygusu nedeniyle, bazı durumlarda sadece mecburiyetten sadaka vermeye neden olmaktadır ki bu da ne mekanik, ne de organik dayanışmaya uyar.

3.2.2.1.2.2.1. Mekanik Dayanışmanın Değişen Anlamları

Ankara ve Çevirme köyündeki yarı yapılandırılmış mülakatlarda, yukarıda katılımcıların genel yaklaşımlarında sunulduğu gibi, Türkiye’de dilencilikle dayanışma kalıbının yoğunlukla mekanik olduğu ortaya çıkmaktadır. Bazı durumlarda istisnai

ifadeler ortaya çıksa da, dilencilik bir ideal tip gibi gözlemlendiğinde, Türkiye’de organik olana doğru bir geçiş olsa da, mekanik bir dayanışmanın varlığı dikkat çekmektedir. Ancak yine mülakatların ele verdiği gibi, bu mekanik dayanışma, eski zamanların, sözgelimi geleneksel Osmanlı kültüründeki mekanik dayanışmadan da farklıdır. Özellikle dilenci tiplemesinin farklılaşması da bu değişimde etkili olmaktadır. Dilenciler, kendi konumlarındaki değişime, acındırıcı ve saldırgan stratejiler ekleyerek bu dayanışmanın değişmesine neden olmaktadır.

3.2.2.1.2.2.2. Mekanik Dayanışmayı Sınıflandırma Zorlukları

Bu değişimi açıkça ifadelerinde ortaya koyan diğer katılımcılardan farklı olarak, Servet’in dilencilere hem yardım etmeyi şart gören hem de onlardan çekinen davranışı, kolaylıkla mekanik ya da organik olarak sınıflandırılmaz. İkisinin de dışında bir yerden konuşur. Çünkü hem mekanik hem de organik dayanışma türlerinde dilencinin, uysal bir duruş sergilemesi beklenir. Çünkü mekanik dayanışmada dilenci toplumun içerisinde sayılmakta ve onlara yardım etmek doğallaşmaktadır. Diğer yandan organik dayanışmada, işlevsel olarak bir değer üretmesi ve kurumsal gözetimin nesnesi olmaları bakımından saldırgan tutum göstermeleri mümkün olmamaktadır. Servet istisnai ifadelerine karşın, diğer katılımcılar, mekanik dayanışmaya ait söylemleri belirgin olarak telaffuz etmişlerdir.

3.2.2.1.2.3. Dilencililiğin Toplumsal Algısı

Bu olguyu gözlemlerken, iki farklı temayı tarif etmek olanaklı olmuştur. Bunlar, “Dilenciye tehlikesizce savuşturmak” ve “Dilenciyle karşılaşma sorunu” olarak tanımlanabilir. Her iki tema da, dilenciyle çok farklı kamusal ve hatta özel alanlarda karşılaşması muhtemel kentlilerin farklı davranış kalıpları ortaya çıkmaktadır.

3.2.2.1.2.3.1. Dilenciye Tehlikesizce Savuşturmak

Dilenciler, Türkiye’de genellikle “huzur kaçıran” insanlar olarak tarif edilirler. Ancak onları uzaklaştırmak için sadaka vermek de çoğu zaman kaçınılmaz sayılmaktadır. Hem huzur kaçıran hem de tekin olmayan bir tipleme olduğundan, katılımcılardan Hüseyin’in ifadesiyle, “haraç vermek” gerekli görülmektedir. Bu “haraç” dilenciye geçici olarak uzaklaştırmak için verilir. Ancak polise, zabıtaya şikâyet edilecek kadar tehlikeli de sayılmaz. Kendisinden çekinseler de, verilen sadakalarda merhametin de payı vardır.

Mustafa'nın dilencileri uzaklaştırmak için kolluk güçlerinden destek almaması da, onların rahatsız edici olsalar da, tam anlamda tehlikeli sayılmamalarından ileri gelir. Mustafa, bu yönde düşüncelerini kendi ifadeleriyle şöyle ortaya koyuyor:

“Site girişine de astım zaten, "Satıcılar ve dilenciler giremez" diye. Bazen gözümünden kaçıyorlar ama genelde içeri bırakmıyorum. Komşuları rahatsız ediyorlar. Bazıları çok ısrar ediyormuş. Bir şey almadan çıkmıyormuş. Hiçbirinin ne olduğu anlaşılmıyor. Ne idüğü belirsiz adamlar, kadınlar bunlar. Çocukları da bu işe alet ediyorlar. O çocuklar da onların değil hem de. Bazen kadınlar ev sahibini oyalarken onlar da bir şeyler çalışıyorlar. Kapı önündeki ayakkabıları alıyorlar. Bunlar dilenci değil çete bunlar. O yüzden hiç acımiyorum, görünce dışarı atıyorum. Apartmandan değil, site sınırından içeri sokmuyorum.”

Ayşe de Mustafa gibi dilencilere ikircikli denilebilecek bir algıya sahiptir:

“Kırşehir'deyken delilere ve dilencilere annem hep yardım ederdi. Ben de öyle gördüm. Ama burada (Ankara) böyle durum çok yok. Yine kapıma geleni mecburen geri çevirmiyorum ama çok az veriyorum artık. Bir de içimden gelmeden veriyorum. Kuşkulaniyorum. Üstüne başına bakıyorum. Konuşmasına bakıyorum tam inandırıcı gelmiyor. Bir de acımiyorum hallerine. Çünkü inanmıyorum onlara. Ama mahcup da olmamak için boş göndermiyorum.”

3.2.2.1.2.3.2. Dilenciyle Karşılaşma Sorunu

Dilenciler, Almanya'dan farklı olarak kapıya kadar gelebilir ya da yardım için diğerlerinin yolunu kesebilirler; kent meydanı dışında kamusal alanlarda gezinebilirler. Bu da dilencilerle diğer yurttaşlar arasında doğrudan iletişimi zorunlu kılar. İki tarafın ilişkisi, güvenlik güçleri veya kurumlar dolayısıyla gerçekleşemez. Yurttaşlar bu tür karşılaşmalarda sorunlarını kendileri hallederler, güvenlik güçlerine ya da ilgili kurumlara genellikle haber vermezler. Yurttaşlar, genellikle yollarını değiştirerek ya da karşılaşma kaçınılmaz ise isteksizce de olsa bir sadaka vermek zorunda kalabilirler.

3.2.2.1.2.4. Dilencilerin İşlevi

Dilencilerin işlevi olgusunu gözlemlerken, mekanik dayanışmanın gereği olarak “Dilencilere gönüllü yardım” önemli bir tema olarak ortaya çıkmaktadır.

3.2.2.1.2.4.1. Dilencilere Gönüllü Yardım

Dilencilerin mekanik ve organik toplumsal dayanışma modelleri içerisinde farklı işlevleri vardır. Mekanik dayanışma içerisinde, özellikle dilenciler, yardıma muhtaç insanlar sayıldığından, onlara yardım etmek topluluk huzurunu ve birliğini yeniden tesis eden bir edim olur. Toplumda yer tutan herkes, işlevinden bağımsız olarak ve doğal olarak toplumsal aidiyet sahibi olduğundan, dilenciler de bu doğal sözleşmeden pay alırlar. Onların bakım ve iâşesi bir tür zorunluluk ve gönüllülük esasına göre yapılır. Katılımcılardan Zehra’nın dile getirdiği gibi, onlara bakmak “boyun borcu” olur. Özellikle geleneksel manada dilenciye yüz çevirmek, vicdani bir yükü sırtlanmayı göze almak demektir. Dilenciye yardım bu boyun borcunu azaltmayı ve dolayısıyla bazı sorumlulukların yükünden kurtulmak gibi bir işlevi yerine getirdiği varsayılabilir.

Diğer yandan Almanya’da bu dayanışma, yaşam biçimlerine dönük bir saygı çerçevesinde gerçekleşir. Bu kanaatlere sahip Lisa, düşüncelerini şöyle ortaya koyuyor:

“Böyle insanları görünce çok üzülüyorum. Bizimki gibi gelişmiş bir topluma yakışmayan görüntüler. Aslında hiçbir toplumda olmamalı. Ben de kendilerini gördükçe bir şeyler yapmaya çalışıyorum. Örneğin tren garında gördükçe kahve ısmarladığım böyle birisi var. Bizim de onların morallerini yükseltmemiz gerekli. Ama özellikle Tunus’ta karşılaşmıştım. Orada yardım etmek daha kolay. Çünkü zaten önünüze çıkıyorlar.”

Lisa ile benzer vurgulara sahip Rosemarine ise, düşüncelerini şöyle ifade eder:

“Ben onları görünce acıyorum. Bizden çok da farklı değiller. Sadece biraz daha şanssızlar. Kendileri bu yolu seçmiş değiller. Devletin onlara verdiği para da pek bir sorunlarını çözmiyor. Yeniden bir adalet düzen oluşturulmalı ve herkesin refahı eşit şekilde paylaşmanın yeni yolları aranmalı. Avrupa Birliği bu konuda işlerin daha da kötü gitmesine neden oldu. Bu insanların her geçen gün daha da arttığını görüyoruz.”

3.2.2.1.2.5. Dilenme Mekânları ve Stratejileri

Dilenme mekânları ve stratejilerine yönelik gözlemlerde, Türkiye’de ne mekanik dayanışmaya uygun olarak, dilencilerin çok farklı kamusal ve özel alanlara girebildikleri fark edilmiştir. Bu durum, yurttaşlarla dilenciler arasındaki karşılaşmalara çok çeşitli şekiller verebilmektedir. Bu nedenle, “Dilenciyle farklı karşılaşma biçimleri” önemli bir tema halini almaktadır.

3.2.2.1.2.5.1. Dilenciyle Farklı Karşılaşma Biçimleri

Dilenme mekânları, Türkiye ve Almanya için benzerlikler ve farklılıklar taşır. Temel fark, Türkiye’de dilenciler, mekanik dayanışmanın bir uzantısı olarak, özellikle özel yaşam alanlarına girebilirler. Oysa Almanya’ya özgü dilenci tiplerini sokak göstericileri ve evsizler, sadece belirgin kamusal alanlarda yer tutarlar. Kent meydanı, tren istasyonları en tipik alanlar olurlar. Türkiye’de de bu gibi yerler temel dilenme alanları olsalar da, dilenciler, tüm yaşam alanlarına girip çıkabileceklerine dair bir eğilimi de barındırırlar. Özellikle mekanik dayanışmanın belirgin olduğu yoksul semtler, gecekondu mahalleleri onların dilenme mekânı olurlar. Oysa dışarıdan gelene kapalı sitelerde, Mustafa ve Servet’in de dile getirdikleri gibi, bu girişimler oldukça azalır. Diğer yandan Almanya’daki dilenci tiplerini böyle yaşam alanlarında gözlemlemek olanaksızdır.

Katılımcılar arasında dilencilerle karşılaşmaya dair türlü kaygılar taşıyan düşünceleriyle ayırt edilen Servet, şöyle ortaya koymaktadır:

“Biz ailemizden yoksullara yardım etmeyi öğrendik. Ama şimdi bunlar (dilenciler) benim kafamı çok karıştırıyorlar. Elim bir gidiyor bir gitmiyor. Kapıda, geleni hemen savmak için biraz bozuk tutuyorum. Kapının zincirini bile açmadan aradan verip gönderiyorum. Sonra da kapı deliğinden bakıyorum ne yapıyorlar diye. Çoğu biraz oyalanıyor, çalacak bir şey var mı diye. Bizim gibi yoksula, dilenciye iyi gözle bakan insanları bile bu hale getiriyorlar. Utanıyor insan kendisinden. Ama onların da suçu var. Benim başıma şimdiye kadar bir şey gelmedi ama komşular çok değişik hikayeler anlatıyorlar. Birisi geçen

ayağını kapının arasına koymuş, hemen kapıyı üstüne kapatmasını diye.”

3.2.2.1.2.6. Dilencilik ve Sosyal Politikalar

Dilenciler, Almanya’dakinin aksine sosyal politikaların bir tarafı gibi görülmezler. Tümüyle kayıtdışı bir ekonominin failleri olarak, kendi yaşamlarından sorumlu sayılırlar. Hatta Almanya’da polis, evsizlere yapılan para yardımlarına mani olmaz. Türkiye’de ise zabıta tarafından yakalanan dilencilerin gün içerisinde topladıkları sadakalara el konulur. Dilenciler, bu koşullarda kendi örgütlerini oluşturmaya açık olurlar. “Dilencilerin örgütlenme biçimleri” bu koşullarda önemli bir tema olarak ortaya çıkmaktadır.

3.2.2.1.2.6.1. Dilencilerin Örgütlenme Biçimleri

Ankara’da dilencilerin örgütlenme biçimleri özellikle dilenme mekânlarına bakılarak anlaşılabilir. Örneğin her gün aynı köşede yer tutan bir dilenci ve başkalarının onun köşesine ya da güzergâhına dâhil olmaması böyle bir örgütün varlığını doğrular niteliktedir. Ancak kendilerine sorduğumuzda bunu inkâr ederler. Hacıbayram’da bu soruyu yönelttiğimiz bir dilenci şöyle karşılık vermiştir:

“Biz garibanız öyle şeylere gücümüz yetmez. Ben çok erkenden geliyorum burası boş oluyorsa oturuyorum. Öyle bizi kollayan kimse yok.”

Dilenciler bu örgütlü tavrı inkâr etseler de, dilencilerin örgütlü bir topluluk oldukları düşüncesine belirgin bir şekilde sahip olan Hüseyin, bu yönde düşüncelerini kendi ifadeleriyle şöyle ortaya koyuyor:

“Allahtan bizim muhit iyi. Böyle adamlara maruz kalmıyoruz. Bunların çoğunun durumu benden senden iyi. Ceketlerin iç ceplerinde para çıkınları var. Bir de aralarında kıdem oluyor. Daha kıdemli olan daha bereketli, rahat yerlerde tezgâhını açıyor. Mesela camilerde. İnsanlar sanki bir mecburiyetmiş gibi sadaka veriyorlar. Cumalarda ben bazılarının kolunu tutuyorum vermesinler diye. Bu adamlar

süprüntü. Nerede işe yaramaz birisi var bunlar. Kasten orasını burasını sakatlıyorlar. Sakatmış gibi poz veriyorlar. Suç bizde ama. İlgi göstermesek, bir haftada ortadan kaybolurlar. Avrupa'da yapmışlar bunu. Bunları sokaktan süpürmüşler. Onlar da geçim kaynağı kalmayınca görünmez olmuşlar.”

4. BÖLÜM:

SONUÇ VE TARTIŞMA

Gerek Bremen gerekse Ankara’da yapılan görüşmelerin sonucunda, tüm bireyler kendi özel vurgularına, bakış açılarına doğal olarak sahip olsalar da, her iki ülkedeki sonuçlar genel farklılıklar, yer yer karşıtlıklar da sergilemektedir. Bremen ve Grasberg’deki katılımcılar, dilenciler üzerinden ortaya koydukları görüşlerle, organik bir dayanışma modelini ortaya koyarken, Ankara ve Kırşehir’deki katılımcılar mekanik dayanışma koşullarını dillendirmişlerdir.

Çalışma 1 ve Çalışma 2 olarak adlandırılan çalışmalar, öncesinde ortaya konan kuramsal çerçeveye uyumlu olarak hazırlandığı gibi, alan bulgularına göre bu çerçeve yeniden tashih edilme gereği duyulmuştur. Bu alan bulguları aşağıda sekiz temel olguda özetlenebilecek bir tabloyu ortaya koymaktadır. Takip eden bölümlerde bu sonuçlar sırasıyla değerlendirilmektedir. Ancak temel bulgunun şu olduğu rahatlıkla ifade edilebilir: mekanik ve organik dayanışma kalıplarının herhangi bir araştırma alanında, Türkiye ya da Almanya özelinde kesin olarak bulgulanmamıştır. Belirli dayanışma modellerine yakınsayan türlü davranış ve düşünceler ortaya konulmuştur. Sadece bu dayanışmanın belirsizleşmesi değil, hangi tipte olursa olsun, bu belirsizliğin de etkisiyle, dilencilerin bir ideal tip gibi örneklediği toplumsal dayanışmanın yok olması olgusu da belirginlik kazanmıştır. Bu varsayım ve bulguların, özelde ve birbirleriyle olan ilişkileri aşağıda değerlendirilmektedir.

4.1. BELİRSİZLEŞEN DAYANIŞMA KALIPLARI

Alan bulgularının ortaya koyduğu gibi, özelde Almanya’da organik, Türkiye’de mekanik dayanışmaya yakınsayan örneklem alanları ortaya çıkmış olsa da, özellikle yukarıda kuramsal çerçevede dile geldiği gibi, sınırları belirli dayanışma kalıplarının gözlemlenemediği olgusu işaretlenebilir. Her iki dayanışma modeli de taşıdığı bu kararsızlığın yanında, değişme olasılığını da barındırmaktadır. Ama bu olgu, toplumsal

değişimle ilişkili veya bağlantılı olmaktan çok, kültürel yargılarla doğrudan ilişkilidir. Dilencilerin ve evsizlerin sunumu, kültürel temsili bu dayanışmayı modellemekte farklılaşmalara neden olmaktadır. Dilenciler, toplumsal dayanışma tipiyle ilgili veri sunsalar da, özellikle toplumun dışında sayıldıkları durumlarda, normatif veri sunma imkânını yitirmektedirler. Dilenci, sözgelimi, alan bulgularının da ortaya koyduğu gibi, bir tür “hayvan” gibi de görülebilmektedir. Yani hayvanlara dönük bir nefretin, korkunun veya merhametin nesnesi olabilmektedirler. Dolayısıyla dilenciler, sınırda da olsa, birer insan ve toplumsal kapsamın içinde bir yerlerde sayıldığında bu dayanışma tipiyle ilgili gerçekçi veri sunabilmektedirler.

Dilencilerin, Türkiye’de ve Almanya’da toplum dışı olarak işaretlenmelerinde çok farklı yaklaşımlar dikkat çekmiştir. Türkiye’de, bazı katılımcıların ifade ettiği gibi, “örgütlü” gibi değerlendirildiklerinde toplumun dışında sayılsalar da, Almanya’da kayıtsız bir insan topluluğu ve devlet kurumlarına havale edilerek bu toplum dışı konumları inşa edilmektedir. Burada da benzer şekilde, toplum kendisine sorumluluk yükleyen bir dayanışmadan azade, sözgelimi sokak hayvanlarını ve dilencileri kurumlara havale etmektedirler.

Bir başka dayanışmadan kaçma kalıbı da özellikle evsizliği, Almanya’daki kimi katılımcıların ortaya koyduğu gibi, bir tür tercih, yaşam biçimi gibi dillendirmektir. Böylece yurttaşların kendi yaşam biçimlerini inşa etmelerine dönük bir saygının ardında bu dayanışma bir kez daha kaybolmaktadır. Yani Türkiye’de ve Almanya’da farklı yöntemleri olsa da, dayanışmadan, toplum olma kararlılığının göstergesi bir sorumluluktan uzak durma tavrı dikkat çekmektedir. Dayanışmanın icrası kadar dayanışmadan kaçma kalıplarında da farklı biçim ve üslupların bulunması, bu iki toplum arasındaki yapısal farklılıkları da bir kez daha ortaya koymaktadır. Ama her iki toplum için de, sınırlı örneklemin ortaya koyduğu gibi, bu dayanışma feshedilmeden önce belirsizleşmekte, dilenciler ya da evsizler toplumda yeri tanımsız insanlar olarak konumlanmaktadırlar. Bu dayanışma yok olup feshedildikten sonra ortaya çıkanlar, farklı bir bulgu gibi aşağıda değinilmektedir.

4.2. ŞEHİRLİ GÜVENSİZLİĞİ

Almanya’da yapılan görüşmelerde ya da gözlemlerde, evsizlerin ve sokak göstericilerinin bir tür tehdit, toplumsal güvenliği tehdit eden bir unsur gibi

değerlendirilmediği ortaya çıkmaktadır. Bu güvende, kişilerin devlete, kurumlarına ve özellikle de asayiş teminle görevli yapılara dönük bir güvenle doğrudan ilişkilidir. Evsizlerden bir tür güvenlik açığı gibi söz eden sadece bir katılımcı olmuştur. Onun da söylemindeki belirgin yabancı karşıtlığıyla, evsizlere dönük bu karşıtlıktan ayrı düşünülemez. Onun sahip olduğu bu söylem içerisinde, yabancı, bir bakıma toplumun dışına çıkarılmış bir başkası gibi genelleştirilebilir. Üstelik evsizlerin önemli bir kısmı Alman etnik kökenine sahiptir. Sadece sokak çalgıcılarının bir kısmının yeni Avrupa Birliği ülkelerinden olduğu, özellikle de Romanya ve Bulgaristan'dan geldikleri söylenebilir. Dolayısıyla, evsizlere dönük bir güvensizlik algısı, onların farklı bir milletten olmalarından değil, yurttaş sayılmamalarından ya da toplum-dışı kabul edilmelerinden ileri gelir.

Diğer yandan Türkiye'de, dilencilere dönük bu yaklaşımlar farklı bir güvensizliği ve toplum dayanışmasından uzak kalma refleksini de ele verir. Dilencilerin kendi halinde, ihtiyaç sahibi kimseler değil de, örgütlü bir topluluk olduğu düşüncesi bu husumetin kaynağını teşkil eder. Bu nedenle özellikle dilencileri özel alanlardan uzak tutma, kapıya kadar gelmelerini engelleme çabası önem kazanır. Dilenciyle, deyim yerindeyse, güvenli kamusal alanlarda karşılaşma ihtiyacı kendisini duyurur. Ankara'da söyleşi yaptığımız bazı katılımcılar gibi, kamusal sınırları aşıp, kapıya kadar gelebilen bir dilenci, husumet değil de tedirginlik kaynağı olmaya başlar. Ama her iki tepki de dilenciye toplum dayanışmasından dışlayan bakış açılarıdır. Bu anlamda dilenci, dayanışmanın değil de, gözetimin nesnesi olur ve kamusal alana kapatılması gereken bir suçlu ya da profesyonel bir meslek sahibi gibi nitelenmiş olur.

Bir başka deyişle Almanya'da organik bir dayanışmanın dışına çıkarılarak, yönetsel bir konu başlığı haline gelen evsizlerle, Türkiye'de bir zamanlar mekanik dayanışmanın nesnesi olan dilencilerin kamusal görünürlüğe zorlanmalarıyla benzer sonuçlar sayılabilir. Her durumda dilenciler ya da evsizler, göz önünde tutulması zorunlu birer toplum-dışı varlık gibi işleme tabi tutulurlar. Ama aşağıda bir başka bulguda da işaret edildiği gibi, bu kamusal zorlama aynı zamanda onlara dönük bir kayıtsızlığa da neden olmaktadır. Bir başka deyişle, dilenciler ve evsizler güvenli bir kamusal alanda bulunduklarında, gözden kaybolmaktadırlar.

4.3. KIRSAL TEHDİT ALGISI

Almanya ve Türkiye’de kırsal bölgelerde dilenci ve evsizlere dönük yaklaşımlar, tümüyle birbirlerinden farklı sonuçlar vermiştir. Çevirme Köyü’nde bir katılımcının ortaya koyduğu gibi, dilenciler hâlâ mekanik dayanışmanın temel nesnesi olabilmektedir. Bu katılımcı, dilencilere sadakayı bir borç gibi ortaya koymasıyla, onları bu sorumluluk ağının merkezine yerleştirir. Adeta tanrıya bir borcuymuş gibi dilenciye yardım etmeyi gerekli görür. Oysa Almanya’da kırsal yerleşim örneği olarak seçilen Grasberg’de evsizler, şehirlilerden daha farklı şekillerde değerlendirilmezler. Evsizler daha çok büyük şehre ait bir görünüm olsa da, evsizlerin özellikle Türkiye’deki gibi görünürlükte uzaklaşmış olmaları, onların her yerde görünür varlığının bir tür tekinsizlik gibi işaretlenmesine neden olur. Orta yerde görünen bir evsiz, adeta iyi işlemeyen yönetsel bir yapının işareti gibi okunur. Türkiye’de kırsal bölgede serbest dolaşan bir dilenci neredeyse olağan karşılanırken, hem kamusal hem de özel alanlardan dışlanan ve kendi hayatta kalma stratejilerine mahkûm edilen evsizlerin görünür olmaları bir düzensizlik duygusu yaratmaktadır. Bu görünüş bir yaşam biçiminin dışavurumu gibi soyutlanmadığında, bir tür tehdit algısı devreye girmektedir.

Almanya’da toplum-dışı oluşumlarla ilgilenmek devletin ve kurumların görevidir. Sivil toplumun bu konuda bir tasarrufu olamaz. Dolayısıyla evsizler kendi ufukları, yaşam alanları dışında bulunduğu onlara yardım etmek, merhamet göstermek ya da onların durumlarını düzeltmeye dönük girişimler bu sivil alanda düşünülemez. Bu ilgi bir tür yardımseverlik görünümü alabilir ama bu durumun söz konusu kişinin çokkültürlü bir yaşama açık olmasıyla yakından ilişkisi vardır. Yani Almanya’da, kimi istisnalar dışarıda bırakılırsa, sivil toplumun bir tür bağınazlıkla, toplum-dışı olanı görmezden geldiği ya da onları devlete teslim ettikleri rahatlıkla söylenebilir. Bu durum Grasberg gibi huzurlu ve sessiz bir kırsal kesimde ortaya çıkığında tahammülsüzlük artar ve bir yabancı düşmanlığına evrilebilir. Diğer yanan Türkiye’de, gerek şehirde gerekse kırsal yaşam alanlarında daha fazla bir esnekliğin olduğu ve dilencilerle beraber aynı yaşam alanında bulunmaya ve dolayısıyla dayanışma olasılığına daha fazla açık alan bulunduğu varsayılabilir.

4.4. YAŞAM BİÇİMLERİNE DÖNÜK İNANÇ

Almanya’da gerek görüşmelerin gerekse gözlemlerin sonucunda, yaşam biçimlerinin tüm bireysel ve toplumsal yaşamın temel ölçüsü olduğu sonucu çıkmaktadır. Yani sistemin yurttaşlarda yarattığı bir güvenin sonucunda, herkesin kendi yaşam biçimini, kendi seçimleriyle yaratabileceği inancı hakim. Yani bir insanın saygın bir meslek edinmesi kadar, evsiz olarak hayatını sürdürmesi benzer seçimlerin sonucu gibi anlaşılır. Belli bir meslek erbabı kendi istediği işi yapıp, dilediği yaşamı sürerken, evsizler de istedikleri gibi yaşamaktadırlar. Koşulsuzluklar içerisinde yaşamak bir seçimdir. Özellikle evsizliğin yarattığı yakın kişisel ilişkiler ve sıkı dayanışma yapıları bu seçimi önemli kılar. Katılımcılardan bazılarının yukarıda dile getirdiği gibi, devlet desteğine sahip bu kişiler isterlerse, asgari bir konfora sahip bir yaşam kurabilir, çok nitelikli olmasa da birer iş bulabilirler.

Yine Bremen tren istasyonunda bir arada duran, duvar diplerinde yatıp kalkan bu evsizleri gözlerken, düşüncelerini sorduğumuz bir güvenlik görevlisi, onlarında diğer yurttaşlardan farkı olmadığını, sözlü ya da fiziksel temas olmadığı sürece kendileri hakkında bir şey yapamayacaklarını dile getirmiştir. Dolayısıyla, kimsenin, istemediği bir yaşamı sürmediği ve tüm yaşam biçimlerinin saygın olduğu yönünde bir inancın hâkim olduğu anlaşılmaktadır.

Oysa Ankara’da yapılan görüşme ve gözlemler böyle bir kanıya destek vermeyen sonuçlar ortaya koymaktadır. Dilencilik, tam tersine, en azından geleneksel manasıyla, kişinin istediği yaşamı seçememesinin doğrudan bir sonucudur. Eğer bir seçim olacaksa da, yapılacak son seçim olabilir. Ancak özellikle de, çağdaş kent yaşamı içerisinde, bu geleneksel bakışın aşınmasıyla birlikte, dilencilik de bir mesleki seçim olarak değerlendirilir. Ankara’da gerçekleşen bazı görüşmelerin yukarıda da alıntılandığı gibi, dilencilik bir mesleki seçim gibi algılanır. Ancak bu Almanya’da olduğu gibi, bilinçli, gönüllü bir seçim olmaktan uzaktır. Ama dilencilerin geleneksel kavrayışına göre daha fazla iradi bir seçim değeri taşımaktadır.

Dolayısıyla, dilencilerin gerek Almanya’da gerekse Türkiye’deki bu çağdaş algılanışında, farklı ve hatta karşıt modellemeler bulunsa da, her ikisinde de toplumsal dayanışmadan kaçmaya dönük kavrayışlar dikkat çekmektedir. Almanya’da kişileri kendi seçimleriyle baş başa bırakmak, Türkiye’de ise kendilerini aldatmaya dönük

kişilere sırt çevirmek gibi bir davranış belirleyici olur. Her iki durumda da dilenciye ya da evsized yardım etmek gereksiz olmaktadır. Eğer yardım ediliyorsa da, yukarıda dile getirdiğı gibi “korkudan” ileri gelmektedir.

4.5. SOSYAL DEVLETİN YOK OLMA BELİRTİLERİ

Görüşme ve gözlemlerin sonucunda, devletin, gerek dilenciler gerekse evsizler nazarında konumuyla ilgili önemli farklılıklar dikkat çekmektedir. Türkiye’de dilencilerin devletin bir meselesi olmadığına önceden değinilmişti. Zabıta birimleri de, pratikte genellikle kendilerini uyarıp göndermektedirler. Görüşmeler sırasında Mustafa’nın da dile getirdiğı gibi, sözelimi site sakinleri dilencilerle kendileri uğraşmak durumunda kalmaktadırlar. Zabıtanın yasal olarak dilenciye belli bir para cezası vermenin dışında bir yaptırımı yoktur. Deyim yerindeyse, Türkiye’de dilenciler kamu alanına havale edilmişlerdir. Yurttaşların kendi arasında çözüm üretmeleri beklentisi hakimdir.

Oysa Almanya’da evsizler de birer yurttaş sayıldıklarından kuramsal olarak sosyal devletin tüm haklarından faydalanmaları gereklidir. Sözelimi Bremen eyaletinde, 450 € kadar bir evsizlik ödeneğinin yanında, sosyal konutlarda yaşama hakkı tanınmıştır. Ancak özellikle kuramsal araştırmaların ortaya koyduğu gibi, evsizlerin tekrar sokağı döndükleri bilinen bir gerçektir. Bir de özellikle Bremen’de bazı katılımcıların dile getirdiğı gibi, hemen hepsinde gözlemlenen türlü alışkanlıkların finansmanı gereğı bu ödeneklerin birkaç gün içerisinde tüketildiğı varsayılabilir. Devletin sosyal ödeneklerini, evsiz kişinin belli bir süre sonunda iş bulmadığı durumlarda iyice kısıtlaması da bu geçişimi zorlaştırmaktadır.

Ancak genel gözlem olarak, Almanya’da da evsizlerin, Türkiye’de dilenciler gibi kendi hallerine terk edildikleri, kendi hayatta kalma stratejilerini geliştirmek durumunda kaldıkları fark edilebilir. Çalışmanın kapsamı dahilinde doğrudan bir dilenci ya da evsizle görüşölmüş olmasa da, dilencilere yardım edenlerin tarafında da, eğer bir korku ve asayiş sorunu ortada yoksa, gerek dilencilerin gerekse evsizlerin yurttaşların ufku dışına çıktıkları rahatlıkla söylenebilir. Türkiye’de dilenciler, Almanya’da da evsizler kent peyzajının doğal parçaları gibi bir kayıtsızlık perdesi altında görünmez olmaktadır. Yurttaşların katılımcı ilgisinin, hatta tepkilerinin dahi ortadan kalkması, sosyal tedbirlerin de yok olmasıyla sonuçlanmaktadır.

4.6. SOSYAL DAYANIŞMANIN FESHEDİLMESİ

Sosyal devlerin sağladığı yurttaş haklarının geri çekilmesiyle, sosyal kazanımların yok olmaya başlamasıyla, toplumsal dayanışmanın zayıflaması olgusu arasında doğrudan ilişki kurulabilir. Gerek Almanya gerekse Türkiye’de gözlemlediğimiz, farklı şekillerde cereyan eden dayanışma kalıplarının feshedilmesi olgusu belirgin bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır. Bu değişim Avrupa Birliği’nin yarattığı bir değişim gibi yorumlansa da, sosyal haklardaki gevşeme yıllar içerisinde gözlemlenebilecek bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Evsizler de kuramsal olarak işsiz insanlar gibi değerlendirilmektedir (Jordan, 1999).

Diğer yandan Türkiye koşullarında, zaten yerleşik ve yapısal olmayan dayanışma kalıplarının sadece şekil değiştirdiği, genel bir güvensizliğin tüm toplumsal pratiklere nüfuz ettiği ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de görüşme yaptığımız tüm katılımcılar, Çevirme Köyü’nden bir katılımcı hariç bu güvensizliği dillendirmişlerdir. Devlete ve topluma dönük bu güvensizlik, Türkiye’ye özel ve daha fazla gönüllülük esasına dayalı dayanışma biçimlerini yok etmektedir. Ama devlet ve kurumlar bu değişimin yarattığı boşluğu doldurmamaktadırlar.

4.7. GÖZDEN KAYBOLAN DİLENCİLER VE EVSİZLER

Dilenciler, evsizler ya da sokak göstericileri, çalgıcıları, toplumsal dayanışmada yer tutamayınca, toplumsal bir korkunun altını işlemeyi gerekli gördükleri şeklinde bir bulgu ortaya koymak mümkündür. Dolayısıyla her durumda, geleneksel dilenci ya da evsiz tiplmesi gözden kaybolmaktadır. Bunun yerine yarattığı tekinsizlik duygusuyla bir tür belirsiz insan kalabalığı ortaya çıkmaktadır. Yaptıkları iş dilencilik gibi görünse de, bağlamını yitirmiş bir dilencilik gibi anlaşılabilir. Bu yeni zaman dilencileri adeta toplumun nabzını tutarak, kalabalıkların tekinsizlik duygusu üzerinde oynamaktadırlar. Sırtlarında elektrikli testereyle dolaşmak ya da karanlıkta, kuytu yerlerde başkalarına yaklaşmak gibi.

Almanya’da dilencilerin kaybolması, bunun yerine sokak çalgıcılarına ve sokak göstericilerine evrilmeleri ya da evsizlerin dilenen bir yaşam formu gibi sürmesi de yine toplumsal dayanışmanın yapısal biçimleriyle ilişkilidir. Toplumsal dayanışma, bir tür doğal seçilimin sonucu gibi, kimlerin kamusal alanda yer tutabileceklerini, kimlerin

dışlanacağını belirlemektedir. Türkiye’de dilencilerin, saldırgan bir meslek grubuna evrilmeleri, nasıl toplumsal bir güvensizlikle açıklanabilirse, Almanya’da evsizlerin gözlerden uzaklaşmaları üç farklı nedenden ileri gelir: Toplumsal kayıtsızlık, olumlu bir değer gibi ifadesini bulsa da yaşam biçimlerine saygı ve sosyal devlete güven. Özünde olumsuz durumlar gibi durmayan bu üç nedenden ötürü, evsizler toplumun ufku dışına çıkmaktadır. Hatta kendisiyle görüştüğümüz ve Bremen tren istasyonu etrafında görev yapan bir güvenlik görevlisinin bile ufku dışında durmaktadırlar.

Ancak diğer yandan, özellikle çağdaş gösteri toplumu olmanın bir vasfı olarak, sokak çalgıcıları ve göstericileri görünür olmaya devam etmektedirler ve belki de sayı olarak artış göstermektedirler. Hatta Türkiye’de de sayılarının her geçen gün arttığı gözlemlenebilir. Ancak onların da yeni bir gösteri icra etme ya da bir virtüöz gibi müzik aletlerini çalma kaygısıyla işleri giderek zorlaşmaktadır. Toplum her seferinde daha fazlasını istemektedir; daha ilginç, önceden rastlanmamış ve hatasız gösterilerin baskısı altında kalmaktadırlar. Çok fazla eğlence ve kültürel ürün tüketiminin de sonucu olarak, bir gösterinin taşıdığı ilginçlik değeri hızlıca yok olmaktadır.

Kısaca özetlemek gerekirse, Almanya için toplumsal dayanışmayı anlama konusunda, evsizler ne kadar semptomatik bir nitelik taşıyorlarsa, aynı niteliği dilenciler de Türkiye için taşımaktadırlar. Bu çalışmanın temel konusu, doğrudan dilenciler ya da evsizler olmaktan çok, onların bir semptom, fenomen gibi tarif edilerek toplumsal dayanışmaya ait bazı bulgulara ulaşmak olduğundan, dilenciler Türkiye’deki dayanışma modelleriyle ilgili genel bir ideal tip olmaktadır. Aynı fenomen değerine, sözgelimi, sokak çocukları, yoksullar, mülteciler de sahiptirler. Bu tür bir okumada, semptomun ya da fenomenin kendisine değil de, işaret ettiğine odaklanmak önem taşımaktadır. Bu sırada, sözgelimi dilencilerin neden kendilerini acındırmak yerine daha agresif ve örgütlü davranmaya başladıkları ortaya çıkarılabilir.

Alan bulguları, kuramsal çerçevede öngörülmüş olan ve özellikle Almanya ve Türkiye arasındaki farklara ilişkin kimi düzeltmelere ve beklenmedik sonuçlara açık olsa da, kuramsal çerçeveye uyumlu şekilde çalışmaya veri sağlamıştır. Katılımcılar, nicel nitelikteki Çalışma 1 ya da yarı yapılandırılmış Çalışma 2 kapsamında, dilencileri konu edinen bir araştırma içerisinde bulunsalar da, çalışmanın temel hedefi olan, toplumsal dayanışma kalıbının yorumlanması çabasına dönük olarak, dilencilik olgusuna

yaklaşımları değerlendirilmiştir. Bu anlamda dilencilik ya da dilenciler birer belirti ya da fenomen niteliği taşımaktadır. Bunun sonucunda, Almanya'nın, kimi katılımcıların istisnai vurgu ve kavrayışlarına karşın, organik dayanışma örneği sergilediği bulgulanmıştır. Türkiye'deki alan bulgularıysa, yine istisnai yorumlara karşın, organik ve mekanik dayanışma arasında bir model sergilediği belirlenmiştir.

Alan araştırmalarının en belirgin bulgusunun, Almanya'da feshedilmekte olan dayanışma modelinin mevcut koşullarda hâlâ organik, Türkiye'dekininse hâlâ baskın olarak mekanik olduğu varsayılabilir. Her iki ülkede yaşanan bu değişim sonucunda, sosyal koşullar arasında benzeşme de artmaktadır. Dilenci ve evsizlerin birer semptom gibi konumlandıkları bu dayanışma modelleri, her iki ülke için de, organik ve mekanik dayanışmanın arasında bir konum edinmeye giderek daha çok yaklaşmaktadır. Toplumsal manzaradaki değişimlerin sonucu olarak, küresel koşullarda bu iki ülkenin bu konuda da birbirlerine yakınlaştıkları varsayılabilir.

Almanya için dilencilik olgusu, evsizler ve sokak göstericileri ya da çalgıcıları olmak üzere iki ayrı insan topluluğu görünümünde ortaya çıkar. Dolayısıyla Almanya'ya dönük değerlendirmelerde, hem kuramsal hem de alan bulguları gereği, yönetsel ya da kurumsal yapılara gönderme yapmak kaçınılmaz olmuştur. Dolayısıyla Almanya örneğinde, evsizler ya da sokak göstericileri, doğrudan toplumsal vicdanın, merhametin ya da adalet duygusunun nesnesi olmaz, yönetsel düzeyde çözülmesi gereken bir sorun gibi nitelenir. Oysa Türkiye'de dilenciler, toplumsal ya da bireysel vicdana değen ya da tam tersine kayıtsız kalınan kimselerdir. Zabıta teşkilatının çoğu zaman keyfî ve düzensiz uygulamaları dışarıda bırakılırsa, toplumsal, bireysel vicdanlara terk edilmiş bir konudur. Dilenciler de doğrudan kişilerle karşı karşıya olmalarının bilincinde olduklarından, dilenme stratejilerinde daha kişisel ve hatta psikolojik denilebilecek yöntemler geliştirirler. Çalışma içerisinde de değinildiği gibi, bu yöntemler acımaya ya da korkuya tercüme edilebilecek girişimler gibi ortaya çıkarlar.

Diğer yandan, Almanya'daki gözlemlerin ve mülakatların da doğruladığı gibi, dilenciler ve evsizlerle yurttaşlar arasında yönetsel yapılar yer alır ve bu yapılar onları yüzleşmekten korurlar. Bu nedenle bir dilenci ya da evsiz, acıma ya da korkunun nesnesi olarak telaffuz edilemez. Oysa Türkiye'de dilenciler ve yurttaşlar arasında bir boşluk ortaya çıkar. Bu boşluk, yönetsel bir tertip, güvenlik önlemi ya da mekanik

dayanışmanın gereği bir destek ve yardımla doldurulmadığından, dilenci veya onlara yardım edenlerin/etmeyenlerin hilafına, keyfî nitelikli, kestirilemez ve belirsiz ilişkiler içerisine girerler. Dilenci, merhametin olduğu kadar korkunun da nesnesi olabilir bu durumda. Devlet ve kurumlar, dilencinin toplumsal konumunun ne olduğunu yurttaşların tasarruflarına terk etmiş gibidir. Kent içerisinde, eskiden mahalle ve köyler için geçerli olan dayanışmayı kişiler yeniden üretemediklerinden, dilencilerde de yaşamlarını sürdürme amaçlı saldırganlaşma, sahte tavırlar geliştirme ya da koşullarını gizleme gibi karşı-önlemler ortaya çıkmaktadır.

Dilenciler bu anlamda, toplumsal yapıya kolayca eklemlenemeyecek kişilerin durumuyla ilgili de bilgiler sunmaktadır. Kendisine yardım eden ya da etmeyenlere ait türlü toplumbilimsel verilerin sağlanabildiği önemli bir belirti, fenomen olmaktadır. Toplumsallığın kipi, işbölümü, dayanışma kalıbı gibi olgularla ilgili önemli ipuçları sağlamaktadır.

Bu bakımdan, dilencilerle ilgili kentli bir bakış açısından uzak fikirlere, yer yer katı düşüncelere rastlanmaktadır. Ama aşağıda da dile getirildiği gibi, Türkiye’de köylerdekine benzer bir mekanik dayanışma kalıbının dışında fikirlere de rastlanmaktadır. Dilenci ve evsizleri, ne kişilerin ne de devletin bir yardım nesnesi gibi görmeyen, bir çeşit asayiş sorunu gibi tarif eden fikirler ortaya çıkabilmektedir.

Evsizlere veya sokak göstericilerine yardım etme (ya da etmeme) kararı, belirli alışkanlıkların sonucu olarak ortaya çıkmakla birlikte, aynı zamanda günün değişen koşulları, gündelik ruh hali, göstericiyle karşılaşma anındaki durum gibi rastlantısal sonuçlarla da ilişkilidir. Ama her koşulda toplumsal dayanışma modeline ilişkin bir bilgi vermektedir.

KAYNAKÇA

Abbate, C.S. ve Ruggieri, S. (2008). “A Beggar, Self-Awareness and Willingness to Help”, *Current Psychology Letters*, 24 (2), 98-107.

Adler, M. (1999). “Public Attitudes to Begging: Theory in Search of Data”, Dean, H. (der.), *Begging Questions: Street-Level Economic Activity and Social Policy Failure* içinde, Bristol: Policy Press, s. 163-189.

Anar, T. ve Özbay, F. (2013). “Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Osmanlı’dan Günümüze Türk Şiirinde Dilenme ve Dilencililiğe Genel bir Bakış”. *FSM İlmi Araştırmalar*, 2 (1), 1-27.

Baker, U. (2010). *Kanaatlerden İmajlara: Duygular Sosyolojisine Doğru*, çev. Harun Abuşoğlu, İstanbul: Birikim.

Baldwin, P. (1990). *He Politics of Social Solidarity: Class Bases of European Welfare State 1875 – 1975*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.

Benjamin, W. (1999). *The Arcades Project*. (Çev. Howard Eiland ve Kevin McLaughlin) New York: Harvard Univ. Press.

Benjamin, W. (2005). *Selected Writings: 1927-1930*. New York: Harvard Univ. Press.

Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, İstanbul: İletişim.

Burke, R.H. (1999). “Tolerance and Intolerance: The Policing Begging in the Urban Context”, Dean, H. (der.), *Begging Questions: Street-Level Economic Activity and Social Policy Failure* içinde, Bristol: Policy Press, s. 219-26.

Dean, H. ve Gale, K. (1999). “Begging and the Contradictions of Citizenship”, Dean, H. (der.), *Begging Questions: Street-Level Economic Activity and Social Policy Failure* içinde, Bristol: Policy Press, s. 13-26.

Demirtaş, M. (2006). “Osmanlı Başkenti’nde Dilenciler ve Dilencilerin Toplum Hayatına Etkileri”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 20 (1), 81-104.

Derrida, J. (1988). *Limited, Inc.* çev. S. Weber. Evanston: Northwestern University Press.

Doğan, Cem (2015). “Kırım Harbi’nden I. Dünya savaşına İstanbul’da Dilencilik Olgusuna bir Bakış (1853-1914). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı:6.

Dromi, S. (2012). “Penny for your Thoughts: Beggars and the Exercise of Morality in Daily Life”. *Sociological Forum* 27 (4), 847-871.

Durkheim, E. (2001). *The Division of Labour in Society*, çev. W.D. Halls, London: Free Press.

Durkheim, E. (2006). *Toplumsal İşbölümü*, çev. Özer Ozankaya, İstanbul: Cem.

Durkheim, E. (1992). *İntihar: Toplumbilimsel bir İnceleme*, çev. Özer Ozankaya, Ankara: İmge.

Durkheim, E. (1972). *Selected Writings*, Cambridge: Cambridge UNiv. Press.

Durkheim, E. (2010). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, çev. Cemal Bâli Akal, Ankara: Dost.

- Düzbakar, Ö. (2008). “Osmanlı Devleti’nin Dilencilere Bakışı: Bursa Örneği”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (5), 290-312
- Jones, S. (2013). *Mean Streets: A Report on the Criminalisation of Homelessness in Europe*, FEANTSA
- Foucault, M. (1977). *Maddness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason*, çev. Richard Howard, New York: Vintage.
- Freud, S. (1999). *Uygarlığın Huzursuzluğu*, çev. Haluk Barışcan, İstanbul: Metis.
- Gowins, P. (2009). *Sufizm: Ruhani Yoldaki Bilgelerin Uygulama Teknikleri*. (Çev: Ardagül Yıldız ve Aytun Çelebi), İstanbul: Şıra.
- Gökalp, Z. (2008). *Seçme Eserler-I*, haz. Hilmi Ziya Ülken, İstanbul: İş Bankası Kültür Yay.
- Grell, P. Cunningham, A. (1996). “The Reformation and the changes in welfare provisions in early modern Northern Europe”, Cunningham, A. ve Grell, P. (der.), *Health Care and Poor Relief in Protestant Europe 1500-1700* içinde, London: Routledge, s. 82-105.
- Güntekin, R. N. (1999). *Miskinler Tekkesi*, İstanbul: İnkılap.
- Gürbüz, A. (2014). “Reşat Nuri Güntekin’in Miskinler Tekkesi Romanında Dilencilik Algısı”. *Turkish Studies*, 9(3), 745-754.
- Jordan, B. (1999). “Begging: The Global Context and International Comparisons”, Dean, H. (der.), *Begging Questions: Street-Level Economic Activity and Social Policy Failure* içinde, Bristol: Policy Press, s. 43-62.
- Jütte, R. (2001). *Poverty and Deviance in Early Modern Europe*, Edinburgh: Cambridge Univ. Press.

Jütte, R. (1996). "Health-care provisions and poor relief in Early modern Hanseatic towns: Hamburg, Bremen and Lübeck", Cunningham, A. ve Grell, P. (der.), *Health Care and Poor Relief in Protestant Europe 1500-1700* içinde, London: Routledge, s. 105-126.

Boettcher, S. (2008). "Late sixteenth century Lutherans", Halvorson, M. ve Spierling, K. (der.), *Defining Community in Early Modern Europe* içinde, Burlington: Ashgate, s. 121-143.

Kaleşi, Hüseyin (1990). *İslâm'da İş ve Ticaret Ahlâkı*, İstanbul: Seha Neşriyat.

Koçu, Reşad Ekrem (1966). *İstanbul Ansiklopedisi*, cilt: 8, İstanbul: Koçu Yayınları.

Mauss, M. (2007). *Manual of Ethnography*, (Çev: N. J. Allen), London: Berghahn.

Mauss, M. (1966). *The Gift*, (Çev: Ian Cunnison), London: Cohen and West.

Mensuato, A. (2002). *Religion and Dialectics*, Boston: Univ. Press of America.

Ocak, A. Y. (2011). *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul: Timaş.

Ocak, A. Y. (1999). *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Oosterlynck, S. ve Van Bouchaute, B. (2013). *Social Solidarities: the Search for Solidarity in Sociology*. Oases Research Center.

Orwell, G. (1961). *Down and Out in Paris and London*. Orlando: Pitt Rivers.

Özbek, Nadir (2011). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet Siyaseti*.

İktidar ve Meşruiyet 1876-1914, İstanbul: İletişim.

Ravenhill, M. (2008). *Culture of Homelessness*, Burlington: Ashgate.

Ritzer, G. (2010). *Sociological Theory*, New York: McGraw-Hill.

Slattery, M. (2003). *Key Ideas in Sociology*, Londra: Nelson Thornes.

Soly, H. (1996). "Continuity and change: attitudes towards poor relief and health care in early modern Antwerp", Cunningham, A. ve Grell, P. (der.), *Health Care and Poor Relief in Protestant Europe 1500-1700* içinde, London: Routledge, s. 82-105.

Swingewood, A. (1998). *A Short History of Sociological Thought*, Pelgrave.

Tanpınar, A. H. (2008). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: YKY.

Tanpınar, A. H. (2007). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, İstanbul: Dergâh.

Toksarı, Ali, (1994) "Dilencilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt: 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Tekin, Zeki (1999). "Osmanlı Döneminde Dilencilik", *Osmanlı*, cilt: 5 (ed: Güler Eren), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları,

Tönnies, F. (1957). *Community and Society*, çev. Charles Loomis, Micgigan: Dover.

Uludağ, S. (1998), "Hızır", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Diyanet Vakfı.

United Nations (1997), *Human Development and Social Integration: Eastern Europe & Central Asia Country: Turkey*.

Vatandaş, C. (2002). "Dilenciler ve Dilencilik: Sosyolojik bir Araştırma". *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1), 170-183.

Vatandaş, C. (2003). “Toplumsal bir Değer Olarak Yardımlaşma ve Dilenciler”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 149 -160.

Weber, Max (2002). *Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev. Zeynep Gürata, Ankara: Ayraç.

Wardhaugh, J. ve Jones, J. (1999). “Begging in Time and Space: ‘Shadow Work’ and Rural Context”, Dean, H. (der.), *Begging Questions: Street-Level Economic Activity and Social Policy Failure* içinde, Bristol: Policy Press, s. 101-120.

Wassan, A. ve Khuro, S. (2011). “Beggary in District Sanghar: A Sociological Analysis of Shahdadpur, Tandoadam and Sinjhor Subdivisions”. *New Horizons*, 10 (2), 28-37.

Ek-1: Yarı Yapılandırılmış Görüşmelere ait Araştırma Soruları

1. Size dilenci/dilencilik ne ifade ediyor?
2. Sizce dilenciler ya da evsizler toplumsal huzur veya güvenlik için bir sorun oluşturuyor mu?
3. Dilencilere yardım eder misiniz?
4. Dilencilerle gündelik yaşamınızda ne sıklıkta karşılaşsınız?
5. Hangi dilencilere daha çok yardım edersiniz? Yaşı, cinsiyeti bu seçiminizde etkili olur mu?
6. Dilenciliği kişisel mi, örgütlü bir uğraş gibi mi değerlendiriyorsunuz?
7. Sizce dilenciler toplumsal düzeni bozan kişiler sayılabilirler mi?
8. Suç olarak tanımlıyorsanız dilencilige karşı tavır ne olmalıdır?
9. Dilencilere rastladığınızda ne hissedersiniz?
10. Dilencileri suçlu saymıyorsanız, onlara acıma duygusuyla yaklaşır mısınız?
11. Dilencilerin örgütlü bir topluluk olduğuna inanıyor musunuz?
12. Dilenciler ve evsizler arasında fark görüyor musunuz?
13. Dilenciyle karşılaştığınızda ne yaparsınız?
14. Bir dilencinin kapınıza gelmesi sizde ne tür bir tepkiye yol açar?
15. Sizin için hangi mekânlar bir dilencinin dilenmesine en uygun yerlerdir?
16. Dilencinin ne tür bir vaziyet alışı, ona yardım etmenizi kolaylaştırır, zorlaştırır ya da imkânsız hale getirir?
17. Bir dilenciği nasıl tasvir edersiniz?

18. Bir dilencinin verdiğinizin karşılığında ne yapmasının beklersiniz?
19. Sizi korkutan dilenciye mi, acıdığınız dilenciye mi daha fazla yardım edersiniz?
20. Dilenci ve evsiz arasında sizce ne tür farklar vardır?
21. Dilencilik kişisel bir mesele midir, yoksa toplumsal bir sorun mudur?
22. Sizce dilenci ya da evsizlere devlet yardım etmeli midir?

Ek-2: Bremen Kent Meydanında Nicel Saha Çalışmasına ait Araştırma Soruları

Bu sırada yardım edenlere yöneltilen sorular şu şekilde belirlenmiştir:

1. Neden sokak çalgıcısına / göstericisine yardım ettiniz?

Cevap: Evet / Hayır / Bazen

2. Genelde sokak çalgıcısına / göstericisine yardım eder misiniz?

Cevap: Evet / Hayır / Bazen

3. Bu göstericilerin yardıma gereksinim duyduklarını düşünüyor musunuz?

Cevap: Evet / Hayır / Bazen

4. Yolunuza bir gösterici daha çıksa ona da yardım eder misiniz?

Cevap: Evet / Hayır / Bazen

5. Gösteriyi beğenmeseniz de yardım eder misiniz?

Cevap: Evet / Hayır / Bazen

6. Kaç yaşındasınız ve ne iş yapıyorsunuz?

Yardım etmeyenlere ise şu sorular yöneltilmiştir:

1. Neden sokak çalgıcısına / göstericisine yardım etmediniz?

2. Genel olarak göstericilere yardım etmeye karşı mısınız?

Cevap: Evet / Hayır / Bazen

3. Bu göstericilerin yardıma gereksinim duyduklarını düşünüyor musunuz?

Cevap: Evet / Hayır / Bazen

4. Gösteriyi beğenmediğiniz için mi yardım etmediniz?

Cevap: Evet / Hayır

5. Bu göstericileri bir dilenci olarak değerlendiriyor musunuz?

Cevap: Evet / Hayır

6. Kaç yaşındasınız ve ne iş yapıyorsunuz?

EK-3: Ankara Hacıbayram Meydanı'nda Saha Çalışmasına ait Araştırma Soruları

1. Neden dilenciye yardım ettiniz?

Cevap: Evet / Hayır / Bazen

2. Genelde dilencilere yardım eder misiniz?

Cevap: Evet / Hayır / Bazen

3. Bu dilencilerin yardıma gereksinim duyduklarını düşünüyor musunuz?

Cevap: Evet / Hayır / Bazen

4. Yolunuza bir dilenci daha çıksa ona da yardım eder misiniz?

Cevap: Evet / Hayır / Bazen

5. Kaç yaşındasınız ve ne iş yapıyorsunuz?

Yardım etmeyenlere ise şu sorular yöneltilmiştir:

1. Neden dilenciye yardım etmediniz?

2. Genel olarak dilencilere yardım etmeye karşı mısınız?

Cevap: Evet / Hayır / Bazen

3. Bu dilencilerin yardıma gereksinim duyduklarını düşünüyor musunuz?

Cevap: Evet / Hayır / Bazen

4. Kaç yaşındasınız ve ne iş yapıyorsunuz?

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 19/01/2018

Tez Başlığı / Konusu: "Toplumsal Dayanışma, İşbölümü ve Dilencilik Olgusu Arasındaki İlişkiler: Almanya ve Türkiye Karşılaştırması".

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Özgür TABUROĞLU
Öğrenci No: N09147275
Anabilim Dalı: Sosyoloji
Programı: Sosyoloji
Statüsü: ☐ Y.Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Prof. Dr. M. Demet ULUSOY

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 19/01/2018

Tez Başlığı / Konusu: "Toplumsal Dayanışma, İşbölümü ve Dilencilik Olgusu Arasındaki İlişkiler: Almanya ve Türkiye Karşılaştırması".

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 142 sayfalık kısmına ilişkin, 19/01/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 2 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Özgür TABUROĞLU
Öğrenci No: N09147275
Anabilim Dalı: Sosyoloji
Programı: Sosyoloji
Statüsü: ☐ Y.Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. M. Demet ULUSOY